Digitized by Google

8 E
8

5-9-E-2

IOVITAE RAPICII BRIXIANI

DE NVMERO ORATORIO LIBRI QVINQVE,

AD REGINALDVM POLVM, CARDINALEM AMPLISSIMVM.

Eiuſdem paraphraſis in pſalmos Dauidis, & quædam carmina.

AL DVS

CVM PRIVILEGIO IVLII III. Pontificis Maximi, & Senatus Veneti, in annos. X V.

VENETIIS, M. D. LIIII.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE
4. 14. C. 18

AD REGINALDVM POLVM, CARDINALEM AMPLISSIMVM, IN LIBROS QVINQVE DE NVMERO ORATORIO, IOVITAE RAPICII PRAEFATIO.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VETVS querela, ac fortaſſe non iniuſta eſt; omnia uel quodam mundi ſenio, uel occulta fati uiolentia in peius ſemper ruere, atque in dies retro ferri: hanc enim eſſe naturæ legem, ut paulatim fortia infirmentur, & magna minuantur, orta occidant, & aucta ſeneſcant: ſic metallorum uenas lapſu temporis exhauſtas: ſic largos olim fontes uix iam tenui humore diſtillare: ſic pecua, ſic degenerare fruges, plantas denique ipſas fieri ſenectutis ariditate deformes. utinamq; in his modo, quæ ad corpus attinent, pernicioſa iſta lues conſtitiſſet; ac non in ea quoque, quibus aluntur animi, multo ſæuius impetum feciſſet. nam ut omittam, quàm multa uſui hominum utilia ab antiquis tum diligenter exquiſita, tum feliciter inuenta, ſibi ſublata eſſe uita conqueratur: poſſim, ſi uelim, oſtendere, nullam eſſe earum artium, quæ circulum doctrinæ conſtituunt, quæ ab eo faſtigio, in quo ueterum beneficio fuerat conſtituta, lapſu miſerabili non deciderit, debilemq; ſe ac mancam eſſe ingemiſcat. ſed non libet mala noſtra querelis nihil proficientibus augere. longe enim præſtat gaudere, quòd iam dudum non Romani modo, & Itali, ſed Hiſpani, Germani, Galli, & Britanni illi toto orbe diuiſi, hanc tantam bonarum artium ruinam certatim fulcire contendunt, ac eò rem paulatim iam perduxerunt, ut non modo ad eloquentiam, ſed ad omnium prorſus bonarum artium ſcientiam latior ac minus impedita uia patere uideatur. quod ego cum non ſine iuſto gaudio, & admiratione conſiderarem; mei neſcio quo pacto memet pœnitebat. dolebam enim, quòd totam propemodum ætatem ita conſumpſiſſem, ut nihil de poſteritate cogitans, in ſolo eorum profectu, qui à me diſcere uoluiſſent, mei periculum feciſſem, nec unquam, ſi quid ingenij & eruditionis in me eſſet, aliter quàm alios docendo probare tentaſſem. itaque mutato in melius (niſi me ſpes fallit) propoſito, qui ſeculi noſtri hominibus prodeſſe nunquam deſtitiſſem, cœpi uelle poſteris etiam prodeſſe, ſi poſſem. quod effecturum me putaui, ſi ex ijs, quæ ſcripſeram, διδασκαλικὸν aliquid, atque id non inutile publicaſſem. cum uero mecum ipſe cogitarem, quid tandem è multis, quæ iacebant contempta, deligerem: uenit in mentem ueteris illius ſententiæ, qua monemur, ut in ea, quam nouimus, arte tempus conteramus: ſtatimq; animum conuerti ad libros quoſdam de oratorio numero, ſeu rhythmo; quos amicorum ſuaſu inchoatos, propemodum poſtea abieceram; non inutiles quidem illos ratus; ſed ueritus, ne male feriati homines prius negligerent, quàm intellexiſſent; &, inſpecto tantum titulo,

conſilium meum ſtatim reprehenderent; & clamarent, me, poſt tot Græcos & Latinos auctores, & illos quidem grauiſsimos, in re toties agitata, toties ſcripta nihil aliud poſſe, quàm, quod legibus uetamur, actum agere. Hac ego re, quam obijci poſſe mihi intelligebam, nihil deterritus, ſed magis magiſq; incitatus, quoſcunque uel antiquorum uel recentiorum tractatus ea de re potui inuenire, diligenter legi: & ut quoſdam ex ijs artis rhythmicæ peritos negare non auſim; ita illud, nihil reluctante conſcientia, affirmauerim, omnes prorſus peruerſo neſcio quo faſtu ductos coniuraſſe, ne rudes & imperitos docerent: propterea credo, quòd, quæ de ſyllabis demetiendis, quæ de pedum inter ſe cognatione, amicitia, & inimicitia atque ordine, deq; ſublationis ac poſitionis, quæ in illis fit, diuerſitate à metricis ac rhythmicis dicuntur, & eiuſdem prope notæ non pauca, quæ rudibus & diſcendi cupidis ad huius rei cognitionem neceſſaria ſunt, humiliora credebant, quàm ut philoſophos & uiros graues de ijs loqui deceret. Cicero certe, ut ab eo incipiamus, qui hanc artis rhetoricæ partem multo diligentius, quàm quiſquam eorum, qui hodie leguntur, elaborauit; cum L. Craſſum, uirum conſularem, de his rebus diſputantem introduxiſſet, parum fore decorum iudicauit, ſi tanti uiri perſonam ad humilia iſta præcepta demiſiſſet. proinde illum ita loquentem finxit, ut ab ijs modo, qui rem ex parte magna tenerent, poſſet intelligi. Sed ne in Oratore quidem, in quo ipſe loquitur, id ſatis honeſte ſe poſſe facere eſt arbitratus. uerebatur enim, ut ipſe ſcribit, futuros eſſe aliquos, qui non cenſerent eius uiri eſſe, de cuius tanta ſenatus iudicia feciſſet comprobante populo, quanta de nullo, ad hæc, quæ grammatici potius, aut ſophiſtæ eſſent, ſe demittere. itaque, ut in eo loco, qui de tropis, ea, quæ ſpecioſe dici poterant, diligenter ornauit: ſic, cum tractandum eſſet de numero, ſi quid in ea re fuit ornatus & eloquentiæ capax, id haud cunctanter expoliuit; ea uero, quæ magnificentius fiunt, quàm docentur, uniuerſa contempſit. quod ipſum multo etiam manifeſtius in utriſque ſchematibus fecit. quæ licet uideret eſſe plurima; & ijs ipſe unus omnium feliciſsime uteretur; ac ſciret Demoſthenis eloquentiam iccirco maxime laudabilem eſſe exiſtimatam, quòd ab eo nullus fere locus ſine quadam conformatione ſententiæ dicitur: tamen, quia uidit rem non poſſe explicari ſimul & ornari, totum eum locum deuitans, ſine ullis definitionibus, ſine exemplis, uix bene ſingula ſingulis appellationibus indicans, prætervolauit. quod factum ſuum cum intelligeret latere non poſſe, Craſſum finxit dicentem, admonitum ſe à Sole iam præcipitante properaſſe. In Oratore porro, cum eadem ipſa celeritate locum pertranſiſſet, cauſatus eſt eius rei doctrinam eſſe uulgarem, ratus ea de cauſa facilius ueniam ſibi debere concedi. Ariſtotelis breuitatem uel perſonæ philoſophicæ grauitas, uel numerus ac magnitudo rerum, quas conſcripſit, excuſat. Reliquis ueteribus ut ignoſcamus, illud fortaſſe ſuadeat, quòd horum principia à grammatico ita eſſe tradita putabant, ut accedenti ad rhetorem, non tam inſtitutione integra, quàm leui admonitione opus eſſe uideretur.

tur.

tur Iuniores uerò, & noſtri ſeculi homines tantum abſunt à culpa, ut non modo digni uenia, ſed etiam laude ſint. nam plerique eorum, cum aliud agerent, & auctores, in quibus rhythmi mentio facta eſt, interpretarentur, in commentarios ſuos multa contulerunt: quibus non nihil labor hic noſter adiuuatur. Sed in eo quoque nos eorum doctrina delectat; quòd rhythmi huius cognitionem ſcriptoribus utilem ſentiunt: ſed hanc rhetoricæ diſciplinæ partem uel interijſſe, uel certe obſcuram eſſe conqueruntur. quæ ratio nos mouit, ut, cum alij pro ſe quiſque rem literariam, qua parte poſſent, iuuare tentarent, idq; multis ac magnis in rebus iam præſtitiſſent; nos quoque, quoniam maiora non poſſumus, experiremur, an hac in parte, ab alijs neglecta, ab alijs, quaſi percipi nullo pacto queat, depoſita, ac deſperata, ab alijs quaſi minus excogitata, à multis deſiderata, à paucis intellecta, aliquid opis afferre poſſimus. atque id maiore fiducia aggredimur; quòd nunquam in magnis ita fuimus occupati, ut minora negligeremus: neque unquam ſumus ita ſpecioſa ſectati, ut non utilia præferremus. Ad hæc, nullus me ſucceſſus aut fauor unquam ita potuit inflare, ut artem puderet proloqui, quam factitem. Quamobrem nihil inuidioſum mihi ſumo, ſi multa, quæ, quamuis utilia, ac prope neceſſaria, cæteri contemnunt, collegiſſe me dico; & ea in communem eorum, qui neſciunt, uſum proferre non erubeſco. Quicquid igitur ad rhythmi oratorij, quem Ariſtoteles ex pedum ordine naſci arbitratur, cognitionem pertinere ſumus arbitrati, quanta potuimus cura undique conquiſiuimus, &, quæ non ſolum apud muſicos, philoſophos, rhetores, ſophiſtas, ac grammaticos, ſed uel à doctis hominibus audiui, uel ipſe excogitaui, id totum in libros quatuor contuli, atque ita digeſsi, ut in primo libro à numeri ac rhythmi diffinitione orſus, non ſolum uerſus, ac metra, ſed omnia prorſus alia rhythmorum genera ab oratorio rhythmo ſeiunxerim, &, quibus tandem hic pedibus conſtitui poſsit, experſſerim, ac mox, qui rhythmi ſint à ueteribus improbati, & in oratione numeroſa quæ uitari uitia oporteat. In ſecundo tentauimus oſtendere, quo modo à poetis oratores, metrum refugientes, numerum potuerint mutuari. tum adiecimus, qui meliores ac frequentiores exiſtimentur; quo modo ueteres, & quatenus à Cicerone reprehenſi; qui quibus locis pedes ſint aptiores; ac denique quonam demum pacto numeroſæ orationis laudem conſequamur. In tertio, de commate, tum quid ſit, quantumq; commata poeticæ ab oratorijs diſtent, & quæ ſit eorum menſura. tum de colo pari ratione diſputauimus, quid eſſet, quantumq; ab oratorio colo differret. ultimo loco de genere illius antiquæ orationis, quam εἰρομένην Ariſtoteles uocat, nos perpetuam ac iugem, uel, ut recentiores, pendentem nominamus. In ultimo libro de periodo, quid ſit, & quot illius ſpecies; tum de oratione, quæ eſt in periodis conſtituta, quam uerſam nos, Græci κατεστραμμένην nuncupant: ut, quoniam principio ac fine commatum, membrorum, atque ante omnia periodorum rhythmus ſpectari ſolet, orator, hac noſtra obſeruatione diligenter inſpecta,

aptius intelligeret, ubi deberet numerum ſeruare, & multo facilius ſententias omnes poſſet uerbis apte comprehendere. Atque hos quatuor libros cum iam abſoluiſſem, ab amiciſsimis admonitus putaui faciundum, ut etiam quintum attexerem. quo in libro ſatis, ut opinor, accurate ſcripta ſunt à me, quæ recentiorum quorundam de oratorio numero inanes opiniones refellant. Nec uero mihi fraudi futurum putaui, quòd huius ſiue artis, ſiue facultatis eam partem tractandam ſuſceperim, quæ multis quæſtionibus obſcura, non queat ſatis explicari; niſi illius, ut ita loquar, radices ſtirpesq; ſpectandas exhibuerim. quod quanquam ſine iniucunda quadam tractatione fieri non poſſe intelligebam, & delicati lectoris faſtidia pertimeſcebam: tamen mihi tentandum putaui; quia ſine ijs, ſicut neque in arboribus, ita neque in magnis artibus ad fructus, & ad ea, quæ ſunt aſpectu iucunda, peruenitur. & animi multo liberalioris ſemper iudicaui, potius, quæ utilia, quàm quæ ſpecioſa ſunt, in commune conferre. Quanquam uero rebus cæteroqui difficilibus & obſcuris non parum, ut arbitror, lucis intuli: tantum tamen mihi non arrogo, ut eius rei, in qua tot præclara ingenia diu laborarunt, plenam omni ex parte diſciplinam tradidiſſe me prædicem. uerum ut hoc profiteri non audeo, ita illud ſpero atque confido, noſtris laboribus ac uigilijs ad harum rerum cognitionem iam nunc uiam adeo apertam eſſe, atque munitam, ut homines ingenioſi, & abundantes otio, facile, ſi quid inuentis noſtris deeſſe uiderint, ipſi poſsint addere; ſi quid contra ſupereſſe deprehenderint, reſecare; ſi quid erratum nouerint, in melius mutare. nos certe diligentia uel amicorum conſilijs, uel etiam inuidorum iuſta reprehenſione hæc emendare, & in gratiam ſtudioſæ iuuentutis meliora reddere nunquam pigebit. Lectores interim obteſtamur, ut hæc, qualiacunque ſint, boni conſulant; &, ſi ſcribentis eruditionem deſiderant, animum ſaltem iuuandæ rei literariæ cupidum diligant; ac meminerint, honeſtos conatus, etiam cum male ceſſerint, iure laudari. Quicquid autem laboris, quicquid eſt operis, id, Reginalde Pole, uir ampliſsime, cum ea paraphraſi, quam in aliquot Dauidis pſalmos fecimus, nomini tuo dicamus; non tam quidem aut regia iſta nobilitate gentis tuæ, aut ſacerdotij dignitate, & iſtius, in quo conſtitutus es, loci amplitudine inuitati, quàm morum, & uitæ tuæ integritate compulſi. quamuis enim uel generis claritas, per tot ætates ad te uſque deducta, uel eccleſiaſticæ maieſtatis, & ſenatorij ordinis amplitudo neminem non ad obſeruantiam tui nominis inuitet: apud me tamen tantum poteſt animi tui candor, & celſitudo, ut reliqua omnia mihi tua ornamenta his longe inferiora uideantur. Quem enim in admirationem tui nòn rapiat uera illa uirtutum omnium parens religio ac pietas? à qua nullæ te deſipientis tyranni minæ, nulla tua incommoda, nulla tuorum uel damna uel mala potuerunt auellere: cuius ſeruandæ atque augendæ gratia, à ſummo Pontifice legatus inter hoſtiles inſidias bonam Europæ partem peragraſti; nec odijs ſolum, ſed etiam telis impiorum caput innocens conſtanter obieciſti; te ſatis magnum, ſatis tutum arbitratus, ſi deo placere meruiſſes.

ruiſſes. comitantur hanc multæ magnæq; uirtutes. quas equidem libenter ter aliquo uerborum honore proſequerer, niſi mihi conſiderandum intelligerem, non tam quid illis debeatur, quàm quid nimia iſta tua modeſtia pati poſsit. Rara illa, & prope tua unius uirtus ſileri non poteſt, quòd ab omni ambitione tam procul abes, ut, quæ alij prima putant, ea tu regia quadam animi ſublimitate ita deſpexeris, ut ne delatum quidem uirtutibus ac meritis in chriſtianam remp. tuis ſummum Pontificatum accipere ſuſtinueris; multis dubium reliqueris, maior ne ſit laus tua, quòd ſupremum iſtius dignitatis gradum merueris, an quòd recuſaris; mihi uero dubium non ſit, quin multo admirabiliorem te recuſando, quàm merendo præbueris. nam merendo, alios labore atque aſsiduitate uel uiceras, uel æquaras: recuſando, & illos, &, quod difficillimum eſt, te ipſum ſuperaſti. itaque apud eos, qui aliquid ſapiunt, tanto maior ſemper es futurus, quanto hoc, quàm illud, maius exiſtimari oportet. Hinc, quod ſemper expetiſti, feliciter es conſecutus, ut nulli non grata ſit humanitas tua: quæ optimo cuique ad amicitiam tuam fores aperit: qua me quoque quaſi aliquem è tuis ita complecteris, ut uel hoc uno nomine tibi me plurimum debere ſentiam. Verum, quando neque ego tibi quicquam, præter grati animi ſigna, præſtare poſſum; neque aliud à me tua iſta ſublimis uidetur poſtulare fortuna: erunt hi maxime libri, quos de numero oratorio compoſuimus, quàm diu legentur, ſi modo legentur, meæ in te obſeruantiæ monumentum: quos tu, ſi bene mores tuos noui, uel ob hoc unum amanter fouebis, quòd non inanis gloriæ, non quæſtus alicuius gratia, ſed ſolo de bonis ingenijs bene merendi ſtudio uidebis eſſe conſcriptos.

IOVITAE RAPICII
DE NVMERO ORATORIO
LIBER PRIMVS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

QVONIAM tum naturæ ratio certa demonſtrat, tum doctiſsimorum hominum præcepta nos monent, ut, de quo diſputare inſtituimus, de eo prius, an ſit, diligenter exquiramus; quàm, quid, aut quale ſit, explicare tentemus: de numero ſeu rhythmo oratorio ſcripturi, ordinem, & ui rationis oſtenſum, & auctoritatum grauitate præſcriptum, ſequemur. Verum, ne in primo ſtatim limine lector offendat, admonendum putauimus, numeri nomen apud Latinos ambiguum eſſe. nunc enim, proprie ſumptum, ad numerandi rationem pertinet; & aceruum quantitatis ex unitatibus profuſum, uel, ſi hoc mauis, unitatum collectionem ſignificat; ut, cum decem aut centum uiros dicimus: nunc, acceptum per metaphoram, ad modulandi peritiam quandam, & metri uel orationis ſolutæ pedes attinet; ut, cum Iambicum, aut Dactylicum, aut Pæanicum numerum nominamus. uox, ut uides, unica eſt, notiones duæ: quas nos definitione ſola poſſumus ſecernere, Græci etiam diuerſa appellatione diſtinguunt, illum priorem ἀριθμὸν, poſteriorem ῥυθμὸν uocantes; de quo tractare noſtri eſt inſtituti. Verum, ne quis ambigua uoce falli poſſet, non ab re putauimus, diſtinguendi gratia hæc prius indicaſſe. quamuis autem dubitari non debeat, an & hic, & ille numerus in ſoluta ſit oratione: quæramus tamen; quandoquidem quærere nos eruditi iubent. In qualicunque igitur oratione eſſe numerum illum priorem, ſic à Latinis proprie nuncupatum, tum naturæ ratio, tum ſenſus ipſe facile comprobarit. nam cum ſit uulgo receptum, ſuprema rerum genera decem eſſe; nec in tota natura quicquam reperiri, quod non ad eorum aliquod referatur: oratio ex ijs eſt, quæ ad quantitatem, quaſi ad fontem quendam ſuum, ſpectat. orationem uero perpetuo tractu ita continuari natura non permittit, ut uideri poſsit magnitudo, ſed diſcreto & inæquali quodam motu ita profluere compellit, ut non in ijs, quæ continua communi aliquo termino iunguntur, quemadmodum linea punctis, aut ſuperficies lineis; ſed in ijs, quæ diſcreta ſunt, & nulla communi re copulantur, conſtitui debeat: itaque numerum illum, qui ἀριθμὸς dicitur, quiq; ex diſcretis, ac nulla re media coniunctis naſcitur, ineſſe cuiuis orationi, quaſi quandam ipſius menſuram, nemo paulo eruditior dubitauerit. Dictioni uero priſcorum & eloquentium oratorum non eum modo numerum, quem uocant ἀριθμὸν; ſed rhythmum etiam quendam, ad poetarum uerſus, & muſicorum cantica quadam tenus accedentem, & à uiris doctiſsimis excogitatum, ineſſe certum eſt. nam cum uerba, è quibus fit oratio, ſint naturaliter ita conſtitura, ut uel ſingulas, uel plures habeant ſyllabas;

& iunctæ ſyllabæ duæ plures'ue pedem ſemper faciant; è coniunctis uero pedibus rhythmi ſemper, ut paulo poſt oſtendemus, oriantur, neceſſe eſt; ut uel in imperiti cuiuſuis orationem rhythmi cadant: alios laudandos, alios improbandos eſſe, ſenſus ipſe, rerum ſingularum fidelis nuncius ac miniſter, facile declarat: indicant enim aures noſtræ, quid ſit in oratione contractum nimis, quid redundans, quid aſperum, quid leue, quid durius, quid mollius quàm oporteat; & ut ijs, quæ praua ſunt, offenduntur, ita rectis delectantur: atque hoc, quicquid eſt, ſic cura & arte expolitur; ut nos miris modis moueat, atque delectet. numeris enim iſtis, & quaſi modulationibus nunc ad hilaritatem excitamur, nunc ad mœrorem deducimur. eos porro, qui laudantur, raro caſu prouenire, arte uero, ſi non ſemper, ſæpe certe comparari, uel hinc demonſtratur, quòd hac in re alium alio melius uerſari uidemus, & peritum ab imperito facile diſtinguimus. quod utique non fieret, ſi res, ut quidam falſo putant, natura modo, ac non etiam arte conſtaret. Huc accedit, quòd è ueteribus optimi quique artis rhetoricæ ſcriptores idem teſtantur. in quibus & apud Græcos Ariſtoteles, uir longe doctiſsimus, & apud nos Tullius, eloquentiæ latinæ parens, de hac artis parte tam multa ſcripſerunt, ut appareat illos iudicaſſe, non exiguam muneris oratorij laudem in numeris ac modulatione orationis conſiſtere. Sed cum inter homines eruditos conſtet, hoc, quicquid eſt, nec apud Græcos ante Thucydidis & Herodoti tempora obſeruatum fuiſſe, & apud Latinos, ut cætera, quæ ad bene dicendi artem pertinent, ita numeri quoque oratorij rationem multo ſerius agnoſci cœpiſſe: non immerito quæri poteſt, quis hanc artificij partem primus excogitarit. nec diu nos Cicero hac in re hæſitare permittit. Thraſymachum enim Chalcedonium, & Leontinum Gorgiam eius rei inuentores fuiſſe dicit: ſed nimis ſollicite atque anxie, ac propemodum poetice putat illos in eo genere uerſatos. Iſocratem uero, ætate aliquanto poſteriorem, multo ſcientius ac modeſtius ait uſum numeroſa oratione. nam cum adoleſcens in Aſia ſenem iam Gorgiam audijſſet, nimiam illam magiſtri anxietatem temperauit; & numeroſe dicere ſic inſtituit, ut oratio à uerſu longe recederet, ac poeticis quidem legibus ſolueretur, ſed tamen ſimilitudine quadam ad poeticum ſonum prope accederet: ut, quemadmodum nos poetica oratio præfixis quibuſdam modis, & certo ſemper fine delectat, ita hæc oratoria certos haberet curſus, concluſionesq; uerborum; quibus adiuta, non ſine uoluptate animis hominum poſſet illabi. quod quo modo factum arbitremur, ſequenti libro latius explicabimus. Nunc, quando iam, eſſe apud oratores numerum, non modo illum, quibuſcunque ſermonibus natura inſitum, ac rudem, ſed hunc etiam, arte quadam adſcitum, perfectumq;, & metro proximum, demonſtrauimus; atque etiam, à quibus, & qua cauſa inuentus ſit, paucis indicauimus, pluribus poſtea probaturi: ſequitur, ut eius rei, de qua tractare inſtituimus, uel definitionem, uel, ſi id minus apte poſſumus, deſcriptionem ſaltem quæramus; ne, ſi neſciamus quid ſit id, de quo diſputandum

ſputandum

ſputandum eſt, oratio falſarum opinionum erroribus ducta, procul ab eo, quod ſuſcepimus, incerta diſtrahatur. Philoxenus igitur, muſicus longe celeberrimus, ῥυθμὸν τάξιν τῶν χρόνων, ideſt ordinem temporum eſſe diffiniuit. tempus hic utique intelligitur, minima pars eius ſpatij, quod eſt in uoce, aut ſono, aut aliquo motu corporis. denique nihil aliud quàm mora breuiſsima eſt; & in morem Epicurearum atomorum nullas habet partes; quamuis habere poſſe uideatur: ac tale quiddam eſt in rhythmis hoc tempus, quale in geometricis punctum, in arithmeticis unitas. quemadmodum uero apud eos, qui numerandi rationem callent, unitas non tam numerus eſt, quàm numerorum principium: ita nec tempus, ideſt minutiſsima uocis, aut ſoni, aut motus uel portio, uel menſura, apud muſicos numerus eſt; ſed ex apte diſpoſitis atque ordinatis temporibus is numerus gignitur, quem uoce græca ῥυθμὸν uocamus. Ab hac Philoxeni definitione aut nihil, aut certe parum diſcrepat ea, quæ eſt apud Platonem in ſecundo de legibus libro, his uerbis comprehenſa: τῇ δὴ τῆς κινήσεως τάξει ῥυθμὸς ὄνομα εἴη, hoc eſt motus ordini rhythmo nomen eſt. utraque ordinem genus ponit: ſed altera tempus, altera motum ut differentiam generi adiungit. quod eodem prope recidit. nam & tempus ipſum uel motus eſt, uel certe motus menſura: et rhythmi conſtituti ſunt in ordine celerum et tardorum motuum, qui uel in ſaltantium progreſſu, regreſſuq; ſpectantur, uel in cordis arteriarum pulſu tangendo ſentiuntur, uel in ſyllabarum pedumq; & uocum ſono audiuntur. ſed quod in alijs celere tardum'ue dicitur, id in ſono, ac ſyllabis breue longum'ue nuncupamus. Verum hæ Philoxeni & Platonis definitiones, ſiue illæ deſcriptiones dicendæ ſunt, non ad oratorium modo illum, quem quærimus, numerum, ſed ad eos omnes pertinent, quibus muſici nimis quàm ſubtiliter non uoces modo, quæ ſcribi atque intelligi poſſunt, ſed ſonos etiam à nullo mentis ſenſu profectos, nec ullis literis notatos, atque omnes prope motus metiuntur, & exquiſita quadam arte diſponunt. proinde ut duplicata ſaltem numerum arithmeticum unitas facit; qui à duobus orſus, quouſque libuerit, progredi poteſt, &, ubicunque uolueris, ſubſiſtere: ita hunc muſicum duobus ſaltem temporibus, motionibus'ue, inter ſe collatis, conſtitui certum eſt; & inde cœptum, eò uſque produci poſſe, quò aures tulerint, ac rurſum, ubicunque eiſdem uiſum fuerit, ſubſiſtere. ideoq; illi per ſimilitudinem numeri nomen à Latinis inditum. atque hanc diffinitionem opinor à Cicerone in Oratore illis uerbis expreſſam, quibus affirmat, quicquid ſub aurium menſuram aliquam cadit, etiam ſi abeſt à uerſu, numerum uocari. ueruntamen Tulliana hæc iam paulo propius accedit ad eam, quam quærimus: excludit enim eos omnes numeros, qui ſub aurium menſuram non cadunt, ſed alio quouis ſenſu iudicantur. hic numerus, quem ſolæ metiuntur aures, inde incipit eſſe numerus, ubi primum duæ propemodum inſecabiles prolationis moræ, quæ tempora dicuntur, extiterint: ibi enim ſemper eſt ordo motus, aut temporis. quod tamen nondum ſatis eſt ad diſtinguendum ab alijs numeris eum, quem in ora-

toria dictione quærimus: in qua non omnis ſonus, ſed uoces illæ ſolæ conſiderantur, quas & ſcribere poſſumus, & intelligere: eas porro tam minutim concidere non ſolemus: nec enim, quæ longa ſunt monoſyllaba, quamuis duorum ſint temporum, ullum uel pedem uel numerum apud poetas oratores'ue gignunt; ſed, ut ad pedem conſtituendum duabus ſaltem opus eſt ſyllabis, ſic ad rhythmum apud hos faciendum duo ſaltem pedes requiruntur. Nam quòd Dionyſius, harum apud Græcos rerum diligens indagator & ſcriptor, affirmat, omnem pedem rhythmum eſſe: apud muſicos locum fortaſſe habeat: poetis & oratoribus, ut deinceps docebimus, alia eſt dicta lex: de qua, tanquam de ſpecie ultima, diligenter quærere nos oportet. Nunc operæ pretium putauimus monere lectorem, hanc Platonis & Philoxeni diffinitionem tam late patere, ut oratorium numerum ab alijs rhythmorum generibus nulla differentia ſeparare uideatur. nam & in ſono, qui auditur, quamuis non intelligatur, & in actu pronunciantis, & in motu ſaltantis, & in uenarum ac cordis pulſu, atque omni fere motu aliquis aut temporis aut motus ordo deprehendi poteſt; atque adeo etiam in ijs, qui putantur eſſe in memoria; itemq́; in illis, qui ſunt, ut inquit Auguſtinus, in ſuperiore quadam mentis ui, quiq́; omnium putantur excellentiſsimi: propterea quòd per hos ſolos de omnibus alijs iudicium recte ferre poſſumus. quos ipſos Ciceronem quoque ſignificaſſe arbitror, cum in Oratore ſcripſit, animum aurium nuncio naturalem quandam in ſe continere uocum omnium menſionem; ideoq́; & longiora & breuiora iudicare; & perfecta ac moderata expectare, mutila ſentire quædam & quaſi decurtata: quibus tanquam debito ſi fraudetur, offenditur: productiora alia, & quaſi immoderatius excurrentia; quæ magis etiam aſpernentur aures. Ac numerorum quidem, quos diximus, alij deprehenduntur auditu, ut qui ſunt in ſono: alij tactu, ut cum digitis pulſum cordis & arteriarum exploramus: alij non uno tantùm ſenſu, ut cum ſpirantis, & reſpirantis motum exquirimus; quod & tactu, & aſpectu, & auditu fieri poteſt: alij uiſu ſolo, ut cum ſaltantium & agentium geſtus intuemur. neque eſt quod mireris numerum diuerſis ſenſibus dignoſci; cum ſine motu non poſsit eſſe, motus autem commune ſenſibile uideatur. Sed nos, promiſsi noſtri memores, & hæc, & alia multa, quæ dici poterant, omittemus; atque illa tantum diligenter exquiremus, quæ pertinere uidebuntur ad explicandum eum, quem rhetorica oratio ex uerborum iunctura, ſyllabarum quantitate, pedum numero, uarietate, & ordine quærere conſueuit. Verum, quoniam res eſt adeo temporibus noſtris uel neglecta, uel obſcura, ut multi nullàm reddi poſſe rationem exiſtiment, cur aut numeroſe, aut ſine numeris aliquid uideri dictum poſsit; quidam etiam, ſi dijs placet, eos rideant, qui iſta ſectantur: longe maximam partem eorum, quæ uel ex uaria lectione collegimus, uel ipſi excogitauimus, in medium proferre non grauabimur: ſi forte, ut alij quidam cœperunt, nos quoque ſtudioſis hominibus aliquam quaſi lucem in tantis tenebris præferre poſsimus. Cum ſint ergo rhythmorum duo prima

genera,

genera, alterum in motu ſolo citra ullum ſonum, alterum in ſono poſitum: id, quod in motu ſolo eſt, nihil nobis præter ſimilitudinem longius petitam, quàm res poſtulat, afferre poteſt. quod autem in ſono eſt, aut in eo eſt ſono, qui à nullo mentis ſenſu proficiſcitur, & audiri quidem cum uoluptate poteſt, intelligi non poteſt: hoc aliquanto propius eſt ei, quod quærimus, & non nihil ad rem noſtram facit: aut in uocibus, quæ à certo mentis ſenſu profectæ, & è ſyllabis, pedibusq; compoſitæ, non ſolum audiri, ſed etiam intelligi poſſunt. hic iam tandem is eſt, de quo quærimus: qui ad poëtas, uerſificatores, metrorumq;, & rhythmorum ſcriptores, atque oratores ita pertinet, ut tamen alia uerſificatori & poetæ, alia metrico, alia rhythmico, alia oratori ſit præſcripta lex. nam poetam eum dicimus, qui non ſolum uerſus facit, ſed Ingenium cui ſit, cui mens diuinior, atque os Magna ſonaturum: uerſificatorem uero, cui ſatis eſt pedibus uerſum concludere ſenis, paucioribus'ue, aut pluribus, ut ratio ſuſcepti operis exigit. Metricus à uerſificatore in eo tantum differt, quòd hic uerſum ſuis quibuſdam commatibus ſibi mutuo reſpondentibus diſtinguit; ille, modo metrum iuſto pedum numero conficiat, commata negligit. Ac de ratione quidem faciendorum uerſuum & metrorum, nihil eſt, quòd hic loquamur. diligentius enim, atque apertius à Græcis & Latinis ſcriptoribus expoſita eſt, quàm ut à nobis hoc loco tractari debeat. Superſunt rhythmici, & oratores: de quorum numeris dicendum eſt. Sed rhythmicorum alij, qui uulgo muſici, & cantores nominantur, ſyllabarum quantitatem & ſyllabicos pedes negligunt, ac breues pro longis, & rurſus longas pro breuibus canendo efferunt; & temporum ſuo quodam modo dimenſorum ordine & proportione contenti, utcunque ratio cantici poſtulat, uel procurrunt, uel ſubſiſtunt; atque hunc rhythmum ſuum aërem uocant. ſed ne de hoc quidem loqui nobis libet. Alij fuere rhythmici, qui rhythmos è pedibus ſyllabicis, ſeruata ſyllabarum quantitate, uel ſaltem paritate, ſcripſerunt. de quibus ſimul, & de oratorijs, quoniam inter ſe ualde ſimiles ſunt, ac prope germani, atque ita ad metrum uerſumq; proxime accedunt, ut tamen neque metra neque uerſus iure poſſis dicere; quanta poterimus diligentia tractabimus; ſi prius pauca de pedibus nouo quodam modo, ſed ad hoc, quod quæritur, ualde accommodato dixerimus. Pedes igitur, ſiue illi duodecim modo ſunt, ut doctiſsimi aliquot auctores non ab re ſenſerunt; ſiue octo ac uiginti, ut una cum alijs fere omnibus putauit Auguſtinus, qui, neque plures, neque pauciores eſſe poſſe, mathematicis rationibus probare tentauit; ita ſunt naturæ ſuæ neceſsitate conſtituti, ut ex ijs nullus aut duabus ſyllabis breuibus minor, aut quatuor longis maior eſſe deprehendatur. & diſsyllabi quidem à duobus temporibus ad quatuor, triſyllabi à tribus ad ſex, tetraſyllabi à quatuor ad octo uſque protenduntur: ita ut nullus ex omnibus aut infra duo tempora ſubſiſtere, aut ultra octo queat progredi: quæ à muſicis in arſin, ac theſin, ideſt ſublationem & depreſsionem ſoni, ita ſecantur, ut in uno quoque pede diuidendo aut æqua, aut dupla, aut ſeſqualtera ra-

tio poſsit agnoſci. quod Ariſtoteles in tertio artis rhetoricæ libro indicauit, qui cum de Heroo pede, Iamboq́; & Trochæo ita locutus eſſet, ut Heroum grandiloquentiæ poeticæ, quàm dictioni oratoriæ, aptiorem diceret; Iambum uero uulgi affirmaſſet eſſe ſermonem; Trochæum porro ut nimis celerem, & quaſi ſaltatorem improbaſſet; ac tandem ut maxime aptum oratoribus Pæana laudaſſet; hæc ad uerbum adiecit. τρία γὰρ πρὸς δύο ἐστιν· ἐκείνων δὲ ὁ μὲν ἓν πρὸς ἕν, ὁ δὲ δύο πρὸς ἕν: ἔχεται δὲ τῶν λόγων τούτων ὁ ἡμιόλιος: οὗτος δ' ἐστὶν ὁ παιάν: oſtendens in Pæane ſeſqualteram, in Heroo æquam, in Iambo & Trochæo duplam eſſe diuiſionis rationem. quod ipſum & Cicero in Oratore ad Brutum affirmans, definita, inquit, ſunt genera numerorum: nam omnis talis eſt, ut unus ſit è tribus: pes enim, qui adhibetur ad numeros, partitur in tria: ut neceſſe ſit partem pedis aut æqualem eſſe alteri parti, aut altero tanto aut ſaltem ſeſqui eſſe maiorem. quæ uerba ſi diligenter excutias, non difficile intelligas, diuiſionem, quæ in pedibus eſt, per arſin & theſin ita fieri ſolere, ut uel tantum ſit temporum in arſi, quantum in theſi; quod fit in decem pedibus, in Pyrrhichijs, ubi ſingula ſingulis; in Spondeis, Dactylis, Anapæſtis, & Proceleumaticis, in quibus bina binis; in Diambis, Ditrocheis, Antiſpaſtis, Choriambis, ubi terna ternis; in Diſpondeis item, ubi quaterna quaternis opponuntur. In alterutra uero parte alterum tantum deprehenditur, in ſex pedibus. nam in Tribrachis, Iambis, & Trochæis bina ſingulis, in Ionicis autem duobus, & in Moloſſis quaterna binis conferuntur: in ſeptem porro, hoc eſt in Cretico, Bacchio, Antibacchio, & quatuor Pæanibus, maior pars minorem, & eiuſdem minoris dimidiam continet: propterea quòd quina eorum tempora aliter in arſin, & theſin diuidi non potuerunt, quàm ut ex altera parte bina, ex altera uero terna opponerentur. in tribus enim duo ſunt, & dimidium duorum: quæ proportio ſeſquipla, & ſeſquialtera latine nominantur, à Græcis ἡμιόλιος dicta. hi enim ſunt, in quibus Ariſtoteles ait eſſe τρία πρὸς δύο; ideoq́; eos laudat, quòd & à celeritate duplæ, & à tarditate æquæ proportionis recedentes, medium quiddam ſequantur. quo fit, ut Ariſtoteles Epitritos omnes & Amphibracum ab oratorio numero amouiſſe uideatur. Superſunt & Hippij, uel Epitriti quatuor: in quibus alteram partem altera quidem maiorem eſſe intelligimus, ſed neque ita, ut altera alteram altero tanto uincat, aut ſaltem tantum & eiuſdem dimidium capiat; ut in ijs pedibus, de quibus proxime locuti ſumus; ſed ut altera quidem pars alteram capiat, & tertiam eiuſdem. ſeptem enim tempora, quot in ſingulis ſunt Epitritis, in partes duas aliter deduci non poſſunt, quàm ut hinc terna, inde ſint quaterna. porro in quatuor & tria ſunt, & trium pars tertia: quæ proportio ſeſquitertia dicitur. ex quo licet intelligere, Ciceronem, cum dixit alteram partem altera ſeſqui maiorem eſſe, de induſtria non dimidio ſed ſeſqui maiorem dixiſſe; nec de ea tantum locutum proportione, in qua pars maior & minorem, & minoris dimidiam complectitur, ut in Pæanibus; ſed de omni, in qua ſeſqui ponatur. nec enim minus ſeſquitertiam, & ſeſquioctauam, quàm ſeſqualteram, & ſeſquiplam,

ac

ſeſquiplicem dicimus, ut autem id credamus, uel ex eo poſſumus adduci, quod ſtultum eſſet exiſtimare Epitritos à Cicerone neglectos, ut rhythmo oratorio parum idoneos; cum & apud ipſum in clauſulis paſſim deprehendantur; & Terentianus, eruditus artis metricæ ſcriptor, ac rhythmicæ facultatis non imperitus, Epitritos è Pæanum genere eſſe affirmet; & res ipſa palam oſtendit, horum pedum diuiſionem à ſeſqualtera, quæ Pæanica eſt, parum admodum abeſſe. nam cum in Epitritis diuidendis hinc quaterna, inde terna poni tempora ſit neceſſe: ſi quaternis ita accedat unius temporis dimidium, ut altera in parte ſint tempora quatuor ſemis, in altera tria; diuiſio, ac proportio fiet ſeſqualtera. nam quatuor ſemis & tria complectuntur, & dimidium trium, hoc eſt unum ſemis. Sed hoc commentum alicui nimis argutum, aut potius ineptum uidebitur; propterea quod metrici in hac diuiſione tempus unum, & partes duas ſecare non ſolent. uerum, ut hoc nihil ſit, Terentiani tamen de hac ipſa Pæanum diuiſione uerſus ſunt hi:

Impar numerus Pæanicis utriſque coget
Aptare duobus tria, uel quaterna ternis
Seſqualtra fere, quod numeros pars ſecat iſtos.

Vbi Pæanicos appellat, non Pæanas ſolos, ſed etiam Epitritos: in quibus quaterna tempora ternis aptari dicit. atque ibidem uides ſatis caute non ſeſqualtram partem abſolute dictam, ſed cum adiectione fere: quia ſeſquitertiæ non multum deeſt ad ſeſqualteram implendam. quo tamen hodie loco non ſeſqualtra, ſed ſeſquata ſimplici uoce, ab eo, quod eſt ſeſqui, deducta, legitur: quæ nouitas uerbi etſi dura eſt, tamen rem manifeſtius & uerius ſignificare exiſtimatur; ut ſeſquata pars dicatur, quæ ſeſqui recipit, & ſeſquitertia nominatur, eo modo, quo & ſeſquiquartam, & ſeſquiſeptimam, aut ſeſquioctauam dicunt muſici. omnis enim numerus, excepto binario, ad ſtatim præcedentem collatus, ſeſquatam habet proportionem. nam binarius ſolus ad unum duplam habet, ternarius autem ad binarium ſeſqualteram, quaſi dicas ſeſquiſecundam; quartus ad ternarium ſeſquitertiam; quinarius ad quaternarium ſeſquiquartam; & deinceps omnes eodem modo. quod ex Seuerini de muſica libris, qui uolet, facile intelliget. Huc accedit, quod Auguſtinus, uir alioqui muſicæ ſcientiſsimus, Epitritos ad hoc munus non modo admittit, ſed etiam laudat. ſolus Amphibrachus ex omnibus nullam prorſus harum diuiſionem admittit; ideoq; nec metris nec numeris aptus exiſtimatur. nanque eius tempora in arſin, & theſin diſtributa nimis longo interuallo diſtant: cum aliter diuidi non poſsint, quàm ut unum tribus opponas: quod in nullo alio pede fieri poſſe deprehendas. qua de re Terentiani ſunt uerſus:

Septimum pedem loquemur, quem uocant Amphibrachum,
Cum duæ breues utrinque, media longa ponitur:
Quale ſi uelis, amœnus, aut amicus, dicere.
Arſis hinc ſumat neceſſe eſt tria priora tempora,
Et theſi relinquat unum: uel licet uertas retro.

Arſis uno ſubleuetur, deprimant theſin tria.
Par pari figura non eſt, pugnat unum cum tribus,
Nec modum dupli rependit, nec tenetur ſeſquiplo.
Exigunt iccirco talem qui ſequuntur muſicam.

Sed Auguſtinus quoque poſt Terentianum ea de re diligenter, & erudite diſputauit. Cum igitur è pedibus decem æqua, ſex dupla, ſeptem ſeſcupla, quatuor ſeſquitertia ratione per arſin & theſin diuidantur; & hos omnes ad numerum, quem habere oratoria dictio debet, adhiberi Cicero dicat; atque ex eiſdem metra & rhythmicorum cantica, ac uerſus, quos in oratione eſſe non oportet, confici uideamus: non ab re fuerit exquirere, quonam tandem hæc modo inter ſe differant. eam rem ab alijs nimis breuiter, & obſcure indicatam, ab Auguſtino nimis longa oratione tractatam, nos quàm paucisſimis fieri potuerit uerbis dilucide explicabimus. hoc enim ſi recte intellectum fuerit, alia erunt longe faciliora perceptu. Quamobrem (ut rem manifeſtius intelligas) ab eo numero, qui omnium minutisſimus eſt, incipies: & ut primum duo tempora deprehenderis, numerum eſſe muſicum intelliges: qui eſt ordo uel temporum, ut Philoxenus, uel motus, ut Plato inquit, & ſine ulla uoce articulata, atque adeo etiam ſine ſyllabis eſſe poteſt, ut in motu corporis, & lyræ ſono, qui cum aliqua uel audientis, uel ſpectantis uoluptate ſentitur, nec dum tamen eſt aut uerſus, aut metrum, aut rhythmicorum, aut ſaltem oratorum rhythmus: nondum enim eſt in ijs connexio ſyllabarum, aut ſyllabicorum pedum; quam eſſe in illis oportet. neque tamen hos rhythmos, etiam ſi nullam dictionem aut ſyllabam habeant, carere ſuis pedibus putauit Auguſtinus. ſed hi pedes non è ſyllabis, ſed ex temporibus ſolis conſtant. duo enim breuisſimi, quamuis ſint inarticulati ſoni, nec ſcribi queant, apud muſicos Pyrrhichium faciunt, tres Tribrachum, quatuor Proceleumaticum, duo longi, quaſi duæ longæ ſyllabæ, Spondeum, tres Moloſſum, quatuor Diſpondeum conſtituunt. ijdem ſoni breues, uario modo, atque ordine cum longis coniuncti, alios atque alios pedes, ijs, qui è ſyllabis fiunt, ſimiles creant. idemq; fit, ut iam dictum eſt, in quouis motu, & pulſu. ex his igitur pedibus fieri poteſt muſicus rhythmus, ſine ullo articulatæ uocis, aut ſyllabarum uſu. nam tempora non ſolum ſyllabas, & dictiones, ſed omnes plane ſonos, ac motus metiuntur. & hic quidem rhythmus parum admodum ad eum, quem quærimus, attinens ſileri non debuit; ne forte nominis, & rei ſimilitudo erroris cauſam alicui præberet. At enim, cum iam peruentum eſt ad ſyllabas, pedes ex ijs fiunt alij diſſyllabi, alij triſyllabi, alij tetraſyllabi, &, ut quidam putant, etiam pentaſyllabi; è pedibus autem connexis naſcuntur rhythmi. quorum alij è paribus membris, ſimiliter uel deſinentibus, uel cadentibus, conſtant: neque in ijs, quantæ, ſed quot ſint ſyllabæ, obſeruatur. horum alij ſenas, alij ſeptenas, alij octonas, alij etiam plures ſyllabas habent. cuiuſmodi ſunt in ſacris ſolennibus notisſimi illi,

Pange lingua glorioſi

Corporis

Corporis myſterium: & illi,
Recordare Ieſu pie,
Quod ſum cauſa tuæ uiæ: &
Aue maris ſtella,
Dei mater alma. his oratores aut certe ſimilibus utuntur, ut,
Domus tibi deerat:
At habebas.
Pecunia ſuperabat:
At egebas. item:
Et inimico proderas:
Et amicum lędebas:
Et tibi ipſi non conſulebas.

Et fere ubicunque paria, aut prope paria membra alio denuo membro excipiuntur. quod genus exornationis ἰσόκωλον & πάρισον uocant. ad horum ſimilitudinem fictos arbitror rhythmos iſtos Gallicæ, Siculæ, & Hetruſcæ linguæ; quos in honorem Petrarca, & Dantes Aligerius adduxerunt; in quibus præſtitui certum ſyllabarum numerum; & ſimilem membrorum finem uidemus, ſyllabarum uero quantitatem negligi; quam ueteres Græci pariter & Latini diligenter ſeruandam iudicarunt. itaque in pedibus religioſe tria conſiderarunt, temporum numerum, eorum diuiſionis in arſin, & theſin proportionem, & dignitatis ordinem. è ſingulis prope pedibus ſingula rhythmorum genera excogitarunt, ea lege, ut quilibet rhythmus poſſet admittere ſolos pedes amicos, hoc eſt ei pedi, à quo eſſet ipſe denominatus, temporum numero pares, ratione diuiſionis in arſin ac theſin ſimiles, dignitatis, & naturæ ordine poſteriores; inimicos autem, hoc eſt uel ijs omnibus rebus uel eorum aliqua parte diſcordes, prorſus repelleret. nos, ut, hoc totum quale eſſet, agnoſci poſſet, ex Auguſtini libris, quæ ad eam rem intelligendam utilia putauimus, huc tranſtulimus. ex quibus diligens lector facile intelliget, qui pedes quibus rhythmis apti atque inepti ſint. Pirrhichiaco igitur rhythmo, qui primus omnium eſt, nullus alius pes recte miſcetur. nec uero pro Pirrhichio unica ſyllaba longa ponitur: quia ut pro longa duas breues ponere licet, non ita pro duabus breuibus longam ponimus. nam, ut recte ait Terentianus,

Non ita, eſt ut longa diſſolubilis,
Breues uiciſsim contrahi in longam ualent:
Quia ſolida findi magnitudo non uetat:
Diuiſa iungi rurſus in unum non queunt.

Ac ſi maxime liceat longam pro duabus breuibus ponere, iam non pes pro pede, ſed ſyllaba unica pro pede poneretur: quod omnino inauditum eſt. alij porro pedes non miſcentur: quia ſunt temporum numero impares: nullus enim alius duorum poteſt eſſe temporum. Tribrachio rhythmo neque Iambus, neque Trochæus inſeritur: quamuis ſint & temporum numero pares, & plauſu, ideſt ratione diuiſionis in arſin, ac theſin, conſonantes; quia cum numeris metriſq; ac uerſibus imponi nomina de-

ne colligitur, oportere duos ſaltem eſſe in rhythmo pedes. neque enim fieri poteſt pedum connexio, ubi non ſint pedes, ut minimum, duo. quod autem adiecit, prouolui ſine ullo certo fine; oſtendit rhythmum eſſe numeranti numero aliqua parte ſimilem. ut enim ille ab unitate duplicata incipiens, quouſque libuerit, progreditur: ita hic rhythmus, à duobus orſus pedibus, ſine fine procedit: atque ideo, ut arbitror, à Latinis numeri nomen accepit. metrum autem dicit eſſe legitimam pedum connexionem, certo fine terminatam. Verſum ait eſſe legitimam pedum connexionem, certo fine terminatam, & ſuis quibuſdam commatibus, quæ inciſa, & cæſuras uocant, diſtinctam aut uno loco, aut pluribus: ut, ſi uelis, breuius poſsis hoc modo diffinire: Rhythmus è uocibus articulatis conſtitutus, eſt legitima connexio pedum; quæ ſine ullo certo fine prouoluitur: Metrum eſt numerus, certo pedum numero terminatus:

Verſus eſt metrum, ſuis commatibus uno loco aut pluribus diſtinctum.

Ex quibus deſcriptionibus iam patet differentia inter tria hæc. Nam omne metrum numerus eſt, non autem contra. Item, omnis uerſus eſt & metrum, & numerus, non autem contra. ita metrum, ſi ad numerum reſpiciat, ſpecies eſt; ſi ad uerſum, genus. metrum commata non requirit: uerſus ſine ijs eſſe non debet. denique metrum, ac uerſus certo pedum numero terminatur: rhythmus ea in re nullum habet ſibi lege præfixum finem, nullam in contextu, ut ait Fabius, uarietatem, & qua cœpit arſi ac theſi ad finem uſque decurrit, ac pari ſemper digitorum percuſsione deſcendit, donec ad μεταβολὴν perueniat, hoc eſt ad tranſitum in aliud genus rhythmi. Denique rhythmi ſpatio temporum conſtant, metra non ſolo ſpatio, ſed etiam ordine. itaque illi quantitatis ſunt, hæc & quantitatis, et qualitatis. quam differentiam expreſsit Terentianus illis uerſibus.

Nam metrum certiq; pedes numeruſq; coercet:
Demenſa rhythmum continet lex temporum.

Idem non ſolum ſpatium temporum, ſed etiam ordinem pedum neceſſarium eſſe metro docet, cum ait:

Varijs loquimur pedibus ſermone ſoluto:
Nec metrum facimus: quia fungimur ordine nullo.

Quaſi tum demum metra ſint, ubi eſt ordo pedum. Sed quoniam ratio pedum, ex quibus rhythmi metraq; ac uerſus fiunt, uſque ad tetraſyllabos tantum progreditur: quæſitum eſt, an ex pentaſyllabis & hexaſillabis pedibus, quos non nulli ueterum, & quidam è recentioribus quoque collegerunt, atque inditis nominibus diſtinxerunt, rhythmi ac metra & uerſus poſsint confici. cui quæſtioni reſpondet breuiter Auguſtinus, ſenſu aurium, quo minus id fiat, non prohiberi; certa tamen, & recepta lege diſciplinæ prohiberi: nec enim inuenias rhythmum ullum, aut metrum, uerſum'ue è pedibus quatuor ſyllabas excedentibus unquam uel contextum fuiſſe, uel denominatum. nam nec Dochimus ille pentaſyllabus, apud Ciceronem, & alios laudatus, Dochimicum rhythmum, aut metrum uerſum'ue conſtituere dicitur: quamuis inciſa, membraq; & periodos

bene incipiat, bene etiam claudat. nec alius quiſquam è tanto pentaſyllaborum & hexaſyllaborum numero, uel rhythmum, uel metrum aut connexione ſua efficere, aut nomine potuit inſignire. quamuis enim pentaſyllabi, & hexaſyllabi numeri eſſe poſsint: ex alijs tamen pedibus, natura prioribus, & ſyllabarum numero minoribus, conſtituti dicuntur, & ab illis nomen acceperunt. Atque adeo hunc ipſum Dochimum, qui eſt ex breui, & duabus longis, quarta breui, & ultima longa, ut, reipublicæ, alij Bacchium, & Iambum, alij Iambum, & Creticum eſſe dicunt: nec tam pedem, quàm numerum putant, qui fit ex Iambi, & Cretici, uel Bacchij, & Iambi connexione prognatus. Quin & tetraſyllabos omnes in diſsyllabos ſecant; & pentaſyllabos, non tam pedes, quàm uel numeros, uel, ex parte longe maxima tetraſyllaborum, pedum uicarios exiſtimant: ut, ſi pro Ditrochæo longam, & quatuor breues ponas, diuiſa, ut fieri licet, tertia longa in breues duas; numerus quidem ſyllabarum creſcit, ac Dactylopyrrhichius fortaſſe ab aliquo dicetur: ſed cum ſit re uera Ditrochæus, auctoritas imponendi nominis & conſtituendi rhythmi non transferetur, ſed penes Trochæum, qui natura præcedit, relinquetur, ac rhythmus non ditrochaicus, non Dactylopyrrhichiacus, ſed Trochaicus dicetur. Verum iam ſatis, opinor, Auguſtini auctoritate dictum eſt, qui quibus pedes in rhythmis paulum à metro diſtantibus miſceri queant, qui non queant; tum uero à quibus nec confici ſoleant, nec nominari; ac demum, quantum & quo modo inter ſe differant numeri ſeu rhythmi, metra, ac uerſus. Atque adeo uererer, ne quis putaret me nimis multa ex doctiſsimi uiri libris deſcripta huc tranſtuliſſe, niſi plane perſpicerem hæc omnia huic noſtro inſtituto prope fuiſſe neceſſaria; tum ut hoc genus rhythmi, temporum incuria deſiti iam & incogniti, in uſum reuocari poſſet; tum ut ex huius ſimilitudine, qualis eſſet oratorius ille, quem quærimus, apertius cognoſceretur. Apud ueteres autem in uſu fuiſſe rhythmos iſtos, qui uerborum contextum, & connexionem pedum, ut uerſus ac metra, poſtularent, nec tamen aut uerſus, aut metra eſſent, aut oratio ſoluta; non ſolum Auguſtinus oſtendit docens, quos pedes reciperent, quos non reciperent; ſed grammaticorum quoque adſtipulatio declarat; qui etiam, quo modo fieret, quadamtenus indicarunt. Terentianus certe, grammaticus eruditus, cum de hexametro heroico loqueretur, & in eo frequentem inueniri Dactylum oſtenderet, ita inquit.

> Hoc ſat erit monuiſſe, locis quòd quinque frequenter
> Iugem uidemus inueniri dactylum:
> Sed non & ſextum pes hic ſibi uindicat unquam,
> Niſi, quando rhythmum, non metrum componimus.

Ex quibus uerbis liquet rhythmum dactylicum ita componi ſolitum, ut ſex locis Dactylus poneretur. Martianus quoque quatuor rhythmorum genera ponit, æquale, duplum, ſequiplex, & epitriton: & quanquam breuiter, & obſcure, tamen, quo modo fieri ſoleant, oſtendit. Quintilianus libro nono reprehenſum dicit à quibuſdam fuiſſe M. Tullium, cum

dixit hoc totum conſtare numeris, & Demoſthenis fulmina numeris contorta ferri, quòd orationem ad rhythmum alligare uideretur. ac ſi de hoc rhythmo loqueretur, eum non poſſe defendi oſtendit, & ſe quoque ab illo diſſentire profitetur. Diomedes quoque in tertio libro, Neque rhythmis, inquit, neque metris oratorem uti decet; ne non dicere, ſed carmen canere uideatur. atque idem non ita multo poſt, cum Amphibrachum ante Trochæum in clauſula rectè poni dixiſſet, & eius rei exemplum poſuiſſet, Venite mecum; ſtatim adiecit, quòd hæc clauſula in rhythmum cadit. quibus uerbis oſtendit hanc clauſulam, etſi tolerari poſsit, ſibi tamen non placere, quia in rhythmum cadit, nimirum non oratorium numerum, ſed hunc prope poeticum intelligens. Verum quoniam eiuſmodi rhythmorum exempla apud doctos, quod ſciam, nulla reperiuntur; & res ſine exemplis difficile poteſt intelligi: non pudebit in gratiam diſcere uolentium, ea quoque, quæ indocto ſeculo ſcripta ſunt, excutere: ut, ſi non poſſumus, quod quærimus, aliquid ſaltem ſimile eruamus. Quidam igitur, multæ lectionis homo, cum muſicam in harmonicam, rhythmicam, & metricam diuiſiſſet; rhythmicam eſſe dixit, quæ paritate ſyllabarum æquiparem reddit lectionem. quæ definitio, ſi rem non plane diſtinguit, illud ſaltem oſtendit, rhythmos, à quibus muſica rhythmica uulgo dicitur, eſſe in ſyllabis, & illis quidem numero paribus, è quibus, ut illius uerbo utar, æquiparantia lectionis oriatur. Alius, ut uidetur, paulo eruditior, ita definiuit. Rhythmus eſt certus ſyllabarum numerus, ſine dimenſione temporum, in quo conſideratur paritas ſyllabarum, & concentus in fine diſtinctionum: quod in metro non fit. exemplum uero hoc ponit.

Quiſquis ſtudet fari uerum,
Bonum lætus bibat merum.

hæc definitio multo iam plenior eſt, & apertior. non ſolum enim certo ſyllabarum numero conſtare membra, & ſimiliter aut cadere, aut deſinere declarat; ſed illud quoque addit, in hoc genere, utrum breues, an longæ ſint, non conſiderari: id enim, ut opinor, eſt, quod ait, ſine dimenſione temporum. totamq; rem appoſito exemplo ſatis explicat. ea porro membra, nec uerſus eſſe, nec metra, res ipſa ſatis oſtendit. carent enim commatibus; & nulla certorum pedum ratio habetur: neque ſaltem ex ijs rhythmis eſſe poſſunt, quorum rationem ex Auguſtino ſuperius tradidimus; cum nullius omnino legem ſeruent. ſupereſt, ut rhythmi tantum ſint ex eorum genere, quorum in ſacris literis exempla eſſe, & inde ductos uulgares rhythmos, iam antea diximus. Ex his, quæ hactenus dicta ſunt, ſatis apparet, præter uerſum, metrumq; in canticis, quæ ex dictionibus conſtant, duo eſſe rhythmorum genera, alterum in quo ſolum par ſyllabarum numerus, & finis ſimilitudo exigatur; longitudo, aut breuitas ſyllabarum non conſideretur; ſublationis, & poſitionis ratio, atque ordinis in pedibus dignitas negligatur; cuius exempla, ut ſemel, atque iterum iam diximus, non in latina modo lingua, ſed in barbara quoque ſint omnibus notiſsima: alterum, quod quoſdam pedes, ut ex Auguſtini, & Martiani au-

ctoritate oſtendimus, admittat, quoſdam repellat. cuius exempla nulla adhuc inueni, fieri poſſe tamen uideo. & fortaſſe non imperite dixerit aliquis, notiſsima illa eſſe rhythmorum exempla, ex Pyrrhichijs quidem, Perit; abit animula: ex Iambis, Deus Deus meus: ex Trochæis, Lucet alma luna: ex Anapæſtis, Venit optima Calliope: ex Dactylis, Indue pallia ſerica: ex Palimbacchijs, & quos ſuperius quoque poſuimus, Bacchare, lætare, præſente, Frontone. nullum enim horum exemplorum habet uel commata, uel pedes alios, quàm rhythmo ſuo congruos. Verum, utcunque ſe res habent, & uerſus, & metra, & hæc omnia rhythmorum genera ab oratoria dictione ſunt amouenda: nec committendum, ut orator canere potius, quàm loqui, aut dicere uideatur. neque tamen ſuo numero fraudandus eſt. quod ut aptius fieri poſsit, uidendum nobis tandem eſt, quid ſit rhythmus oratorius; deinde, quo modo fiat; ultimo loco, quis improbetur, quis laude dignus habeatur. Primum igitur, ut à ueterum, & doctiſſimorum hominum auctoritate ordiamur; Ariſtoteles in tertio de arte rhetorica libro, cum eam ſolutæ orationis formam, quæ nullis per ſe terminis clauditur, ſed uagatur, quaſi diſſolutæ oratoribus aptam non eſſe dixiſſet, quia inſuauis eſſet, & percipi facile non poſſet; adiecit; oratoriam dictionem terminari oportere non metro quidem, ſed aliquo fine iucundo. cumq; eum finem uellet oſtendere; hæc ad uerbum adiecit. περαίνεται ἀριθμῷ πάντα. ὁ δὲ τοῦ σχήματος τῆς λέξεως ἀριθμὸς ῥυθμός ἐστι. quibus uerbis cunctas res affirmauit finiri numero; qui à Græcis ἀριθμὸς dicitur; eum autem numerum, quo orationis conformatio finitur, rhythmum eſſe. & quoniam uir bene doctus non ignorabat & uerſum, & metrum, & cantica poetarum rhythmos eſſe, ac uocari, ab eisq; oratorium hunc rhythmum ſeparandum putabat; huius ipſius ſegmenta eſſe dixit metra, metri nomine comprehendens & uerſus, & omnia poetarum cantica: quæ arcta, & exquiſita quadam ratione, & ordine pedum continentur. quibus quaſi uinculis oratoriam dictionem eximens ait: ῥυθμὸν δεῖ ἔχειν τὸν λόγον, μέτρον δὲ μή: ποίημα γὰρ ἔσται: ῥυθμὸν δὲ μὴ ἀκριβῶς. τοῦτο δὲ ἔσται, ἐὰν μέχρι του ᾖ. quibus uerbis aperte oſtendit, orationem rhetorum non metro, ſed rhythmo oportere concludi, & illo quidem non exquiſito, & aſtricto, ſed remiſſo, & laxo, ac ſoluto lege, ita tamen, ut quadamtenus rhythmi uim obtineat. itaque ſi libeat, ex Ariſtotelis ſententia poſsis iure dicere, numerum oratorium eſſe rhythmum quendam non exquiſitum, neque canorum, qualis eſt in poematibus, & canticis, ſed ita diſsimulatum, & latentem, ut tamen ſentiatur, & orationem iucundo fine concludat. Marcus autem Tullius, quamuis ne ipſe quidem hunc oratorium numerum ſubtiliter, & accurate definiat, tum alijs locis, tum in Oratore ita loquitur, ut facile intelligas eum ſenſiſſe, nihil aliud eſſe numerum, quàm modum quendam orationis è permiſtis, & confuſis pedibus, è temporum, quibus conſtant, apta ratione naſcentem. nam cum de pedibus, deq; Ariſtotelis, & Theophraſti ſuper ea re ſententia, de Ephori errore multa dixiſſet; de hoc numero quid ipſe ſentiret, expreſsit his uerbis. Ego autem

 tem

tem ſentio omnes in oratione eſſe quaſi permiſtos, & confuſos pedes. nec enim effugere poſſemus animaduerſionem, ſi ſemper iiſdem uteremur: nec numeroſa eſſe, ut poema, nec extra numerum, ut ſermo uulgi eſt, debet oratio. alterum nimis eſt uinctum; ut de induſtria factum appareat: alterum nimis diſſolutum; ut peruagatum, ac uulgare uideatur: ut altero non delectere, alterum oderis. ſit igitur, ut ſupra dixi, permiſta, & temperata numeris, nec diſſoluta, nec tota numeroſa, Pæane maxime, quoniam optimus auctor ita ſentit, ſed reliquis etiam numeris temperata. Quintilianus autem libro nono ita definit. Numerus oratorius eſt ea, quæ efficitur è pedibus æqua concluſio. atque addit, hanc æquam concluſionem ita numerum oratorium dici, ut enthymema rhetoricus ſyllogiſmus dicitur: propterea credo, quòd ut enthymema, quamuis imperfectus ſit ſyllogiſmus, tamen pro ſyllogiſmo perfecto apud rhetores accipitur; ita oratorius numerus, qui apud poetas imperfectus eſſet, oratoribus uim perfecti numeri præſtat. Petit idem auctor à lectoribus, ut, quotieſcunque numerum in oratione eſſe dixerit, de hoc oratorio rhythmo loqui ſe intelligant. difficiliorem uero eſſe dicit pedum rationem in oratione, quàm in uerſu: quòd non ſolum ille paucis continetur, hæc longiores ſæpe habet circuitus; ſed quòd uerſus ſibi ſemper ſimilis eſt, & una ratione decurrit; orationis compoſitio niſi uaria eſt, & offendit ſimilitudine, & affectatione deprehenditur. Longinus rhetor metri ſpiritum, Ariſtophanis interpres metri patrem eſſe rhythmum dixit. Plutarchus, ut ſymphoniam grauis, & acuti ſoni concordiam, ita rhythmum celeris, & tardi motus dicit eſſe conſenſum; ſed hunc motum, cum in oratione conſideratur, breuis & longi appellationem accipere, in reliquis omnibus, ut ſuperius quoque diximus, celerem & tardum uocari. Inueni etiam rhetorem non plane indoctum, qui hunc numerum curſum orationis uocaret, & in uelocem, ac tardum, planum, & aſperum diuideret. Sed iam ſatis, ut arbitror, oſtenſum eſt, quid ſit numerus oratorius, & quo modo illum ab alijs diſtinxerint uiri doctiſsimi. uidebimus nunc etiam, quo modo fiat. ſed prius admonendus mihi lector eſt, ne, quia etiam uerborum iunctura, & concinnitate orationem fieri numeroſam legit, à nobis quoque expectet, ut de his rebus uerba faciamus: ſed meminerit, nos illud modo ſuſcepiſſe, ut de hac una, quæ ad pedes numerorum pertinet, parte tractemus; cum reliqua omnia, quibus elocutio perpolitur, ab optimis dicendi magiſtris ita uideremus explicata, ut ea nemo non facile poſſet intelligere; hanc uero partem hactenus ita tractatam, ut fere omnibus adhuc obſcura uideatur. De hac igitur ita loquemur, ut, niſi cum rerum ſimilitudo ac uicinitas coegerit, à propoſito ſemel ſuſcepto non recedamus. Numerus igitur oratorius ex omnibus pedibus, in quibus prior pars aut æqualis alteri parti, aut altero tanto, aut ſeſqui maior inuenitur, gigni poteſt, ac ſolet: quod & Cicero affirmat, & uſus, ac ratio ipſa demonſtrat, quo fit, ut plurimis modis uariari poſsit; cum uaria illum tot pedum iunctura ſubinde commutet. itaque in eo maxime differt à metris, quòd metra, quæ primigenia, & ſimplicia dicuntur,

plerique nouem tantum generum eſſe affirmant, nec ex omnibus, ſed ex certis quibuſdam pedibus ſingula dicunt eſſe contexta. rhythmus quoque ille prope poeticus è certis quibuſdam, & inter ſe concordibus, ut ſuperius oſtenſum eſt, pedibus, non ex omnibus fieri ſolet. itaque & metra, & rhythmi iſti poetici ab eo pede nomen accipiunt, qui in ipſis principatum tenet: ut cum Iambicum, aut Trochaicum metrum, rhythmum'ue appellamus; & in eodem genere à principio ad finem carminis ita perſeueramus, ut ne unica quidem ſyllaba ſit uſquam titubare conceſſum: ut, Arma, uirumq; cano, Troiæ qui primus ab oris: Ibis Liburnis inter alta nauium amice propugnacula: &, Miſerarum eſt, neque amori dare ludum, neque dulci mala uino lauere. At hic oratorius in his, quæ media ſunt, negligentiam ferre, atque interim etiam amare conſueuit: in principijs modo, & fine diligentiam requirit: & in ſingulis prope clauſulis mutari non ſolum poteſt, ſed etiam debet. in quo illud mirum uideri ſolet, quòd, cum horum numerorum compoſitio longe liberior ſit, & magis obuia, quàm uerſuum, atque adeo expoſita, ut ipſi ſe ſe pedes ultro offerre uideantur; multoq; indulgentior his ſit dicta lex, quàm aut uerſibus, aut metris, aut rhythmis illis ab Auguſtino expreſsis, aut eccleſiaſticis, & uulgaribus illis notiſsimis; eos tamen & difficile ſine aliquo errore componas, & in orationibus, ac ſcriptis non ſine longo labore dignoſcas. quod tu minus mirabere, quo diligentius conſideraris, uerſus eos, quorum lex arctiſsima eſt, non ſine magno labore fieri, & nullo negotio à ſoluta oratione diſcerni: quales ſunt endecaſyllabi Sapphici, & una ſyllaba longiores Choriambici Aſclepiadei, & in elegiacis pentametris poſteriora commata. quis enim tam rudi, & indocta aure ſit, qui ſi forte audiat Horatiana illa;

Parcius iunctas quatiunt feneſtras
Ictibus crebris iuuenes proterui: aut illa,
Hunc ſi nobilium turba Quiritium
Certet tergeminis tollere honoribus;

non ex ipſo ſtatim ſono uerſus eſſe intelligat? nec uero quiſquam tam auerſus à muſis eſt, qui ſimul atque audierit, poetica commata eſſe non dicat hæc, Pallida ſemper eram; Pendula tela manus: uel, Rupibus ingemuit; Preſsit amor pedibus; & quæcunque his ſimilia ſunt. Quis porro id genus carminis, ubi ſemel cœperit, non facile componat? cum ipſa numeri ſimilitudo animum neſcio quo modo ad ſe trahat; atque eadem, & illa quidem recta uia progredi ſit procliuius, quàm uago errore trahi, & huc atque illuc diuertere. At contra, ſi quos ex his uerſibus, quorum quæuis propemodum ſedes uariorum aliquot pedum capax eſt, continuata ſerie legeris; maiorem partem audientium ita fallas, ut ſolutam orationem, non uerſus legere uidearis. quotus enim quiſque eſt, qui uerſum audire ſe putet, cum audit, Heri aliquot adoleſcentuli coimus in Piræo? uel illud, Adoleſcens, tametſi properas, hoc te ſaxum rogat, uti ſe aſpicias; deinde, quod ſcriptum eſt, legas: uel illud notiſsimum, Sine

inuidia laudem inuenias, & amicos pares. ipſa enim pedum uarietas audientis animum uagari, & errare ſæpe compellit. quod in ſoluta multo ſæpius oratione contingit: in qua non quatuor aut ſex, ſed omnes prorſus ſunt quaſi permiſti ac confuſi pedes. Quid igitur, dicat aliquis, poſt tam multa uerba tandem faciemus? aut quonam denique modo numerorum, quos quærimus, cognitionem, atque uſum conſequemur? pergendum, quà ſemel cœpimus; ut omnium opem in re proximorum ſeculorum negligentia deſtituta, atque ideo obſcurata, imploremus, & neminem prorſus eorum, unde ſperari aliquid auxilij poſsit, contemnamus. in primis tamen è Græcis Ariſtotelem, Demetrium, & Dionyſium Halicarnaſſeum, è noſtris Quintilianum, & ante omnes M. Tullium ſequamur, quaſi ducem; quem & artis muſicæ ſtudioſum fuiſſe legimus, & ſubtilius, atque uberius, quàm alium quenquam, de numerorum ratione conſcripſiſſe nouimus. uerum, ut eruditis, & ætati ſuæ uicinis hominibus ſatisfecit; ita rudes, & indocto ſeculo natos prope deſtituit, neque tamen uſque eò, ut non ex eius ſcriptis multa uel huius facultatis adiumenta, uel noſtræ ſaltem imperitiæ ſolatia poſsimus inuenire. is igitur quærentibus, quis demum ſit numerus oratorius, libera uoce reſpondet, omnem. perinde ac ſi aperte diceret, nihil referre, quo genere pedum numerum conficias; cum omnes pedes, ut Fabius quoque affirmat, & ratio manifeſta declarat, ad aliquem numerum ſint accommodati. Verum, quoniam idem Cicero ſubdit, ex omnibus alium alio meliorem eſſe, atque aptiorem; operæ pretium fore arbitror, ut diligenter quæramus, quænam ſit hæc diſtinctio, & quinam tandem ſint iſti meliores alijs, & aptiores; atque, ubi inuenerimus, illis potiſsimum utamur; deteriores, ſi non penitus ablegare poſſumus, quia paſsim fiunt obuij, certe, quod poſſumus, rarius adhibere tentemus. Primum igitur, cum tantus ille orator, ac dicendi magiſter nos moneat, ne minutos numeros ſequentes, concidamus, delumbemusq; ſententias; & nulli poſsint eſſe minutiores numeri, quàm qui ex omnibus conſtant breuibus: uitandi erunt Proceleumatici, uitandi Pyrrhichiaci, uitandi Tribrachici. ſunt enim omnium prorſus minutiſsimi. quos etſi quantitas ſyllabarum continenter breuium ita confundit, ut alij ab alijs ſecerni facile non poſsint; diuerſitas tamen diuiſorum in ſublationem, ac poſitionem temporum ſtatim detegit. nam ſi, exempli gratia, duodecim breues ſyllabas ſumpſeris, non aliter quàm plauſu dijudicare poſſumus, ſex Pyrrhichij, an quatuor Tribrachi, an tres ſint Proceleumatici: uerum, ubi uocem tollere ac deprimere, temporaq; in arſin, ac theſin diuidere cœperis, ſi ſingula ſingulis tempora reſpondebunt, ſex Pyrrhichios; ſi bina ſingulis, quatuor Tribrachos; ſi bina binis, tres Proceleumaticos eſſe intelliges, proportione quidem in Tribracho Seſquipla, in Proceleumatico, & Pyrrhichio æqua. Verum, quoniam numerus adeo licenter uel procurrit, uel ſubſiſtit, ut temporum, ac ſyllabarum multitudine ſit tum par uerſibus, tum minor, tum longior: de eo maxime, qui uerſu minor eſt in oratoria dictione, ita ſciamus eſſe conſiderandum, ut ſemper meminerimus, pedes

retrorſum ab ultima clauſulæ ſyllaba, neque plures tribus, neque pauciores duobus diſsyllabis excipiendos eſſe: in quibus præcipue numerus hic, de quo loquimur, oratorius obſeruari ſolet: non quia præcedentia quoque, ac præſertim initia non debeant eſſe aliquo pacto numeroſa; ſed quòd illud ſine ulla propemodum noſtra cura fit. (quid enim obſtat, cur non fiat? cum ex quibuslibet pedibus utcunque poſitis fieri poſsit) in extremis autem niſi cura eſt adhibita, ut aliquanto melior ſit numerus, ac ſuaui quadam pedum iunctura, & ad uerſum latenter accedente claudatur oratio; audientium quamuis indoctorum ſenſus offenditur. Cauebimus igitur, ne multæ breues ſyllabæ orationis ſenſum terminent: quale eſt ea, quæ, amat, habet, &, animus, habet. nam continuatio breuium nimis conciſos, & tremulos reddit ſonos, & poeticum rhythmum, quem uitare debemus, efficit. Qua ratione ductus Ariſtoteles Iambum, & Trochæum ab oratoribus uel ablegauit, uel certe parum frequentes adhiberi iuſsit; quòd minutiores ac celeriores, quàm par eſſet, uiderentur. & Iambum quidem uulgarem,& aptum ſermonibus putauit: Trochæum nomine, prope dixerim, ignominioſo, κορδακικώτερον nuncupauit, & laſciuis ſaltationibus aptiorem, quàm ſeueris orationibus iudicauit. uerum hi quoque tam frequenter in ſermonem incidunt, ut non modo imperiti in Iambicum, & Trochaicum metrum paſsim incidant, ſed ne ſummi quidem oratores integros trimetros, uel Iambicos, uel Trochaicos euitare potuerint. nam & Hieronymus peripateticus multos in Iſocrate deprehendit; & Latini rhetores quoſdam apud Ciceronem notarunt: ideoq; factum crediderim, ut Aſiatici, cum hos pedes uix euitari poſſe cernerent, duobus Trochæis orationem claudere pulchrum putarint; & Aſiaticos æmulatus Cicero membra, & periodos Ditrochæo frequentiſsime clauſerit; Iambicum uero numerum, ubi celeritate orationis opus fuit, nemo contempſerit. Illud modo uitandum, ne frequentius, quàm par ſit, admiſsi faſtidium afferant. ſunt enim adeo inſignes illorum percuſsiones, ut eas quiuis facile dignoſcat. neque hic modo, ſed ubique parendum Ciceroni, monenti, ne in eodem genere numerorum ſine ulla mutatione uerſemur: qui etſi laudabiles ſunt, tamen non ſine faſtidio continenter repetuntur. Ex triſyllabis Amphibrachus ijs rationibus, quas iam antea expreſsimus, à numerorum contextu arcetur. & quoniam de ijs numeris dicere cœpimus, qui ſolutæ orationi minus apti eſſe dicuntur; diligentes agricolas, qua parte poſſumus, imitemur, & ut illi prius, quàm ſerant, ſenſibus, & noxijs graminibus arua liberant, atque ita fore ſperant, ut ſemina, præculto ſolo commiſſa, uberiori fruge læta conſurgant: ita nos diſcentium ingenia ijs, quos eruditi notant, erroribus qua poſſumus parte purgemus: ut diſciplinæ rectioris inſtituta præceptis, numeroſæ orationis laude felicius eniteſcant. Non ſolum igitur uerſus integri, ſed hemiſtichia quoque fugienda ſunt: non quòd ibi mali numeri ſint, ſed quia nimis manifeſti, nec oratori, ſed poetis utiles. illa tamen adhibenda diſtinctio eſt, ut uerſus quidem integros ubique uitemus; hemiſtichia uero, quibus claudi

uerſus

uerſus ſolet, in fine uel commatis, uel membri, uel periodi fugiamus, nam in Bruti epiſtola reprehenſum illud eſt à rhetoribus, Dicunt placuiſſe Catoni. Rurſus uero, quæ priorem partem uerſuum implere ſolent, in membrorum, aut commatum principijs deprehenſa culpantur. ſic certe reprehenſum Liuium nouimus, quòd hiſtorias ſcripturus in heroicum hemiſtichium primis ſtatim uerbis impegerit. ſic enim in præfatione legunt: Facturus ne operæ pretium. minus autem uitioſum fore dicunt, ſi in orationis ſolutæ principijs finem uerſus, in clauſulis principium locaueris. Sed & illud ſciendum, tum uerſus ipſos, tum hemiſtichia tanto uitioſius inſeri, quanto notius fuerit id uerſuum genus, unde ſumuntur. nam qui laxatis modulis in ſermonem prope ſoluuntur, facillime latent; ut comicorum dimetri ſenarij, & quadrati. Verum nos omnes prorſum uerſus, ſi licuerit, ſed heroicos in primis, & elegiacos, & endecaſyllabos omnes, ac præſertim Sapphicos, et ſi quos præterea uulgo notos exiſtimabimus, diligenter cauebimus: inſignes enim iſtos & poeticos clauſularum plauſus, adeo refugiendos putarunt, ut Quintilianus euitare nos uelit in clauſulis non ea modo pentaſyllaba, in quibus Dactylus Spondeum præcedit, & finem heroici uerſus, ac metrum Adonicum facit, ut, INSONVERVNT; ſed ea quoque, quæ uel Creticum, uel Tribrachum Spondeo præponunt; qualia ſunt, ARCHIPIRATAS, BALNEATORI, FACILITATES, TEMERITATES. nimis enim mollem eiuſmodi clauſulam iudicat. Quin idem duos Spondeos in una, uel in duabus dictionibus uitandos duxit; qualia ſunt, CONDEMNARVNT, aut, ANTENNARVM, &, NOSTROS CVLPANT. nam ex tribus uocibus compactos Spondeos duos non contempſerunt: propterea credo, quòd apud Craſſum legerant, Cur de profugis noſtris copias compaRANT CONTRA NOS? quin uſque eò proceſſerunt, ut Dactylo non Trochæum modo, qui diſsimilis plauſu eſt, ſed Spondeum quoque, quem paritas temporum, ac ſimilitudo plauſus prope inuitat, male præponi in clauſula dixerint. Anapæſtus quoque, uel Bacchio, uel Spondeo præcedente, culpatur, ut, Vbi libido dominatur, leue innocenTIAE PRAESIDIVM EST: &, In calamitate deSPONDENT ANIMOS. clauſulam enim mollem, & uerſui ſimilem eiuſmodi pedum iuncturis fieri crediderunt. Quin Pæan quoque ille quartus, in clauſulis ab Ariſtotele laudatus, in oratione Quintiliano diſplicet, nullam aliam ob cauſam, niſi quòd Anapæſtus propemodum ſit una tantum ſyllaba longior: eundem uero aptum philoſophorum ſermonibus non negat. Trochæo etiam præcedente, ut, NOSTRA FACILITAS. &, ne quid ſileam, quod uſquam legerim, fuere, qui, cum uellent oſtendere, quæ in clauſulis uitanda eſſent, hunc ordinem ſequerentur, ut de monoſyllabis primum, mox de diſsyllabis, ultimo loco de triſyllabis tractarent. eas igitur ij clauſulas improbarunt, in quibus unius ſyllabæ uocem ultimam uel breuem breuis, uel longam longa ſyllaba præcederet; ut, res MEA SIT, &

eum priuare uiTA VIS: at, ſi contra fiat, probant. In diſsyllabis etiam multo plura reijciunt, & in primis Spondeum, & Iambum, ut, ſi dicas, SERVOS TVOS: Spondeum, & Pyrrhichium, ut, CONSVL VIDET: Iambos plures, ut, PARENTIBVS SVIS: Pyrrhichios duos, ut, BONA MEA: Pyrrhichium, & Trochæum, ut, conqueritur SVA FATA: Pyrrhichium, & Spondeum, ut, imputet SIBI DEMENS: Trochæum, & Iambum, ut, omnia NEMPE VIDES: Trochæum, & Pyrrhichium, ut, aſpice FACTA MEA. in quibus, ut ab ultimis ad prima recurramus, nemo non intelligit elegorum commata eſſe, Omnia nempe uides, Aſpice facta mea; illa uero, Imputet ſibi demens, Conqueritur ſua fata, poſteriora Priapei carminis hemiſtichia eſſe; Bona mea, Pyrrhichios duos; qui negliguntur propter nimis minutas percuſsiones, & rhythmum, ut diximus, poeticum; Parentibus ſuis, Conſul uidet, fines eſſe Iambicorum. In triſyllabis ab eiſdem repellitur Moloſſus præcedente Spondeo, ut, in RVPES INCVRRVNT: credo, quia hexametri uerſus comma eſſe ſuſpicantur. Pyrrhichio quoque præpoſito culpatur, ut, MARE PROPELLVNT. Quin etiam, ſi, ultima Moloſsi in duas breues ſoluta, Ionicum à maiori facias, numerum tamen improbant, ut, ad meas CAPSAS ADMISERO. Nam, quod Bacchium præcedente Trochæo reſpuunt, quis miretur? cum uideat, & Adonica eſſe metra, & fines hexametrorum, LITTVS HERILES, SENTIT AMORES. Non deſunt, qui Trochæum præcedente Amphibracho improbent, & dicant in poeticum rhythmum cadere, VENITE MECVM, DOLETE CASVM. Ex eodem Trochæo, ſi præcedat Anapæſtus, aut Tribrachus in eadem dictione, nimis mollem fieri clauſulam putant, ut, PARICIDARVM, & FACILITATIS, aut AGILITATIS. idem fieri putant, ſi Trochæus Anapæſtum præcedat, ut, TOLLIT ANIMOS VICTOR HVMILES. Atque hi quidem de ijs pedibus, qui ſyllabis quatuor conſtarent, nullam prorſus mentionem fecerunt, propterea credo, quòd nullum pedem tribus ſyllabis longiorem putarunt. Quidam omnes uoces multarum ſyllabarum improbant, ac nimis fluere aiunt, ut, Excogitaueritis, Arbitrabimini, & quæ eiuſmodi fuerint. Quæ ego omnia in unum locum cogenda, & oculis ſubijcienda iudicaui, ut, qui legent, facilius, ſi libuerit, ea poſsint euitare. Illud ſane utiliter monent, non eſſe continuandos pedes: è quorum continenti ſerie tum rhythmi poetici, tum uerſus etiam fieri poſsint: quales ſunt Iambi, Trochæi, Dactyli, aut Anapæſti. Nam, qui uel è breuibus, uel è longis omnibus conſtant, præter ea, quæ diximus incommoda, hanc inſuper afferunt moleſtiam, quòd eiuſmodi numeri, ſi ex omnibus longis fuerint, æquo tardiores; ſi è breuibus, iuſto celeriores ſint, neceſſe eſt. quin, ſi maxime ſint ex pedibus longa, breuiq; temperatis, ipſa tamen continuatio uel ſimilitudinis tædium, uel affectationis inuidiam parit. Par fere huic uitio uitium fuit Hieroclis, & Meneclis, qui copia, et facultate laudati, tamen, quia omnia eodem pro-

pemodum fine claudebant,reprehenſionem effugere non potuerunt. Reprehenditur etiam numerus ſtrepitu quodam heroico intumeſcens,& quaſi confragoſus,ac uaſtus. Sed uel in primis reprehendi iure poſſunt fracti,& inconcinni numeri, & in abiectum genus incidentes: qui fieri ſolent,cum, nulla periodo interiecta, cæſim omnia, membratimq; dicere gaudemus; quod uitium fere naſcitur, ubi crebris, & nudis, ac breuibus ſententijs ſcriptor uel ſibi ipſi nimis placet,uel alijs ineptam quandam ſubtilitatem oſtendere lætatur. quo uitio apud Græcos laboraſſe Egeſiam legimus. nec quærentibus apud alios exempla deeſſe poſſunt. eam nos culpam uitabimus, ſi, pro rerum, ac ſententiarum ordine, nunc breues, nunc longas periodos inciſis, ac membris interponemus. quod non difficile fuerit, ſi non ſatis putabimus nudas,& affectatas ſententias oſtentare, ſed illarum quoque rationem,uel unam,uel plures,iuſtis membrorum ſpatijs comprehendemus,&, ut res exigere uidebitur, in orbem ſuum redigemus. Nec uero minus reprehendendum, quod multi ſtudio compoſitionis, & oſtentandi numeri affectatione,uerba de loco ſuo uiolentius, quàm par ſit, auellunt,et in alienum adeo turpiter traijciunt, ut omnes affectationem illam odioſam ridere merito debeant. in quod uitium incurras, ſi tritum illud, Hunc librum ad te L. Aeli miſimus, traiectione nimis abſurda ſic mutes, ut dicas, Hunc ad te librum Aeli miſimus Luci; uel in finem hexametri heroici incidens ſcribas, ad te Luci miſimus Aeli. in quo Cœlius Antipater hiſtoriarum ſcriptor eſt à Cicerone ſane perquam urbane deriſus. is enim,cum ſe traiecturum uerba non niſi neceſſario ſcripſiſſet, tamen in id uitium ſæpe incurrebat. ſimplicem enim ſe, ſimul & inſipientem probabat; ſimplicem,quòd artem, quæ latere debet, non celaret; inſipientem, quòd trita, ac iam uulgata quaſi noua iactaret. Aſiaticorum quoque loquacitas, uel impudentia potius fugienda: qui nimis compoſitioni ſeruientes, inania quædam uerba, quaſi complementa numerorum, inculcabant; nec, quid dicerent, attendebant, modo numerum complerent: cum cauendum ubique ſit, Ne quid nimis: idq; in oratione uel in primis fieri oporteat: ubi, ſi quid pueriliter redundarit, uix ferri poteſt. Hæc igitur,quæ iure ab omnibus reprehenduntur, animo ſæpe repetemus, &, quantum ſuſceptæ materiæ ratio feret, euitabimus; dum ſciamus, ea, quæ ad pedes, & ſyllabas attinent, leuiora eſſe uitia, quàm ut magnopere formidari debeant. Demoſthenes certe, ac Cicero ita numeroſe locuti ſunt, ut ſubtiliorem iſtam, & nimis anxiam obſeruationem temperaſſe potius, quàm non intellexiſſe uideantur. Illa igitur potior cura adhibeatur, ut ijs numeris, qui communi omnium conſenſu laudantur, aſſueſcamus; nec tanta ſit ſolicitudo effugiendi leuiuſcula iſta uitia, quanta, ut, quoniam penitus euitari uix poſſunt, uirtutibus illa compenſemus, uel magna ſaltem ex parte contegamus. ut enim, quod ad mores attinet, uitijs nemo ſine naſcitur; & optimus ille eſt, qui minimis urgetur: ita in hac ratione numerorum, minuta illa uitia, quæ ſeſe crebro uel imprudentibus, uel inuitis ingerunt, poſt Gorgiam, & Iſocratem penitus effugere nemo magnopere curauit. Maiora illa, & quaſi

capitalia facinora omnes cura ſumma refugerunt, ne in uerſum frequenter inciderent, ne uerba nimis importune, & pueriliter traijcerent; ne inania, & otioſa uerba, quaſi rimas explentes, interponerent; ne minutis numeris ſententias conciderent; ne ſine commutatione uerſarentur in eodem genere numerorum; ne'ue, contempta uarietatis gratia, uno modo uel omnia, uel multa concluderent; ne membra, & comprehenſiones frequenter iuſto fine fraudarent; denique ne aut parum plena eſſent, quæ propoſuerant, aut redundarent: quæ peccata adeo ſunt inſignia, ut quiuis illa dignoſcere, pariter & declinare poſsit, ac debeat. Satis iam demonſtratum arbitror, quid ſit numerus ille, qui ἀριθμὸς dicitur; quid porro ille alter; qui ῥυθμὸς nominatur; deinceps, quàm multa & qualia ſint eius genera, & in ijs quodnam tandem, & quale ſit illud, quod oratores ſequuntur; tum uero, quibus hic oratorius numerus pedibus, & qua ratione gignatur; quid, quantumq; à cantorum & uulgi rhythmis, quid à metro denique, & uerſu differat; quiq; ex oratorijs numeris deteriores, & improbati; quæ, & quàm multa orationis numeroſæ ſectatoribus uitia fugienda. proinde iam ad uirtutes, & meliores, ut promiſimus, numeros transeamus.

IOVITAE RAPICII
DE NVMERO ORATORIO
LIBER SECVNDVS.

SED quoniam, ut laborioſius, ita pulchrius eſt, laudem mereri, quàm culpa uacare; pergamus, atque aperte ſimul et breuiter explicemus, quonam demum pacto numeroſæ orationis laude digni eſſe poſsimus. Totum igitur hoc, quod in oratione numeroſum dicitur, Ariſtoteles è pedibus confici proculdubio iudicauit, quibus & cola ſubnixa inoffenſo gradu procedant, & adiutæ periodi iucundo fine claudantur. Dionyſius Halicarnaſſeus & M. Tullius id non in pedibus modo, ſed interdum in ſchematibus quibuſdam, interdum etiam in ſola ultimarum in membris ſyllabarum concinnitate conſiſtere crediderunt. Hermogenes numeros oratorios oriri ex membrorum compoſitione clauſulaq; contendit, & nomen putat ab eo pede ducere, qui fuerit in clauſulis & tota membrorum compoſitione frequentior. Nos de tota bene dicendi ratione, ac præſertim de omnibus elocutionis partibus, præterquam de numeris, ita & à Græcis & à Latinis ſcriptoribus tractatum ſemper iudicauimus, ut non tam nouum aliquid quærendum deſiderandum'ue eſſe putaremus, quàm curandum ut ueterum ſcripta recte intelligeremus. quid enim apud Græcos in hoc genere uel Ariſtotele doctius, uel Dionyſio accuratius, uel Demetrio diſtinctius, uel Hermogene ſcrupuloſius? cui porro apud nos uel Ciceronis copia & eloquentia, uel Quintiliani eruditio ac diligentia, uel aliquot aliorum ſedulitas non ſatisfaciat? adſit modo intelligendi cura, & diſcendi deſiderium. itaque ſubit interdum tacita quædam miſeratio eorum, qui tam apertos fonteis, tamq; uberes lacus faſtidiunt, & ex clauſis riuulis, & arentibus lacunis, quod opus eſt, haurire tentant, unde nihil niſi exiguum, & illud ipſum etiam turbidum haurire queant; quod non ideo dicimus, ut eorum, qui noſtro ſeculo ſcripſere, commentarios uel de tota arte, uel de elocutione, è manibus hominum excutere tentemus; ſed ut omnes ad ueterum ſcripta diligentius perlegenda excitemus; ſimulq; etiam amicos hortemur, ut eloquentiam ab ijs potius diſcant, qui re uera eloquentes fuere, quàm ab ijs, qui tradendis eloquentiæ præceptis mira quædam pollicentur, ſcribendo infantiam ſuam confitentur. itaque cum de iunctura, concinnitate, ac ſchematibus ad oratorium rhythmum, ut magni auctores putant, pertinentibus, hoc loco non ſine iuſta cauſa tractare poſſemus; facere tamen id noluimus; ſed ſtudioſos hortamur, ut ea diſcant à ueteribus, qui de uerborum electione, de iunctura, de ſono, de antithetis, de ſimiliter uel cadentibus uel deſinentibus, de paritate, uel quaſi paritate membrorum, & alijs ad hanc rem facientibus non minus dilucide quàm copioſe tractarunt. ab illis igitur ſument, quæ utilia eſſe intellexerint. Nos ea

tantum, quæ ad oratorij numeri pedes atque uſum pertinent, quia magnis uidebantur tenebris obuoluta, ab antiquis non ſatis explicata, à recentioribus prope neglecta, à paucis prorſus intellecta, utcunque poſſumus explicare tentamus: itaque ad euoluendum quod nobis ipſi penſum ſumpſimus alacri animo redimus, de ijs numeris iam locuturi, quos bene dicendi magiſtri & auctores grauiſsimi comprobarunt, & quaſi meliores atque oratoribus aptiores obſeruandos iudicarunt. Verum, ut ab omnibus tota res percipi facilius poſsit; quonam modo id ab antiquis rhetoribus obſeruatum, & quo pacto in conſuetudinem ſit adductum, paulo altius repetam: quod facturum me, priore libro promiſeram. Quamuis igitur (ut iam inde ab horum librorum initio diximus) naturæ ratio, numerum eſſe quauis in oratione, demonſtret; is tamen numerus, quia nullis artis muſicæ lenocinijs erat expolitus, delectare non poterat audientes, ac ne oratorij quidem numeri nomine dignus putabatur. illum enim qualiſcunque ſyllabicorum pedum iunctura procreabat. nam cum nihil poſſent homines loqui, niſi quod uerbis conſtaret; uerba porro ex ſyllabis eſſent; atque hæ ſeu binæ, ſeu ternæ, ſeu plures iunctæ uarij generis pedes conſtituerent: ſequebatur neceſſario, ut quorumuis pedum ordo ac iunctura numerum aliquem faceret. is tamen non, niſi caſu quodam raro, auditu poterat eſſe iucundus; quippe qui nulla eſſet arte conſtitutus; nec ſæpe contingeret ut aptus eſſet. itaque huiuſmodi ſermones diu nemo literis committendos putauit: cum tamen poemata etiam ante Troiana tempora multi ſcripſiſſent. quod non ob aliam, ut arbitror, cauſam factum eſt, quàm quòd imperitas etiam aures ita mulcebat poeticus ille concentus, ut eam modo orationem, quæ lectis & præfixis pedibus molliter flueret, ſcriptione dignam iudicarent. contra uero ſolutum ſermonem tum Cadmus Mileſius, tum Pherecydes Syrus multis poſt annis primi conſcripſiſſe dicuntur. Legebantur igitur, & audiebantur carmina non ſine mira quadam uoluptate; quòd uel Iambis, uel Trochæis, uel etiam Heroicis pedibus certo quodam numero, ac ordine contexta, blandos, & plauſibiles edebant ſonos. Oratio autem ſoluta, quæ nullas id genus illecebras adhuc receperat, cum ſeueritate quadam ac triſtitia excipi uidebatur. itaque, ut ſuperiori quoque libro diximus, Thraſimachus Chalcedonius, & Gorgias Leontinus, & poſt illos Gorgiæ diſcipulus Iſocrates poetas imitati, numeros quoſdam paulo iucundiores orationi ita iunxerunt, ut concentus non quidem ille poeticus, ſed iucundus tamen, & neſcio quid poetico ſimile habens, audientium faſtidia tolleret, & auribus ita quiddam nouæ uoluptatis afferret, ut adhuc oratio ſoluta quidem, non tamen errans eſſet ac uaga. quod ipſum quo modo factum ſit, facilius intelligemus, ſi eorum uerſuum, quos optimos putauit antiquitas, naturam ac rationem intuebimur; &, quò modo ab initio facti ſint, quo modo poſtea paulatim uitiari, & in ſolutam prope orationem redigi potuerint, conſiderabimus. Quod ad naturam igitur primamq; eorum compoſitionem pertinet, Terentianus, artis metricæ ſcriptor longe peritiſsimus, Iambicum ſenarium,

 & hexametrum

& hexametrum Heroicum in illa Apollinis aduerſus Pythonem dimicatione, cuius nomen Pollux in partes quinque diſtinguit, ortos aſſerit: & illum quidem ex adhortantium celeri ſono ſex Iambos, hunc ex metuentium lentis uocibus ſex Spondeos accepiſſe prodit. Proinde Iambicos ſenarios ab initio tales fuiſſe credendum eſt, quales illi ſunt ex continuatis & ſolis Iambis Catulliani.

Quis hoc poteſt uidere, quis hoc poteſt pati?
Niſi impudicus, & uorax, & aleo.

Heroicos autem è Spondeis omnibus tales nimirum fuiſſe intelligimus, qualis Ennianus ille:

Olli reſpondit Rex Albai Longai.

Iambici igitur ita primum corrumpi cœperunt, ut, qui prius è ſex Iambis continuis erant conſtituti, locis imparibus Spondeum admitterent: & ut antea ſingulis Iambis in arſin & theſin dupla proportione diuiſis ſenos ictus reddebant, & ex eo ſenarij dicebantur; ita deinceps, admiſſo in ſedes impares Spondeo, ac mutata dimenſione in eas, quas Græci dipodias & συζυγίας uocant, è noſtris non nulli combinationes aut coniugationes nominarunt, ter duntaxat feriri cœperunt, & trimetrorum nomen à terna percuſsione ſumpſerunt, nec duplam, ut antea, uerum etiam ſeſquitertiam aut æquam proportionem receperunt, Iambum tamen adhuc in poſteriori ſingularum combinationum parte retinentes: quod Horatius his uerbis expreſsit.

Syllaba longa breui ſubiecta uocatur Iambus,
Pes citus: unde etiam trimetris accreſcere iuſsit
Nomen Iambeis, cum ſenos redderet ictus.
Primus ad extremum ſimilis ſibi non ita pridem
Spondeos ſtabiles in iura paterna recepit,
Commodus & patiens: non ut de ſede ſecunda
Cederet aut quarta ſocialiter.

Eò uero paulatim licentia progreſſa eſt, ut omnes, qui temporibus Spondeo pares eſſent, quanquam numero ſyllabarum maiores, eiſdem in locis ponerentur, qui iam Spondeo patere cœpiſſent. Comœdiarum porro ſcriptores, ut perſonarum, quas introducebant, uerba, de medio ſumpta, & ſermoni propiora uiderentur; in dimetris, trimetris, & tetrametris Iambicis ultimam tantum ſedem inuiolatam ac propriam Iambo reliquerunt; alias omnes contaminarunt, illas non Spondeo tantum, ac Tribracho, ſed omnibus quaternorum temporum pedibus aperientes. itaque uerſus ab integris & ſinceris Iambis in eos, quos cacometros Iuba uocat, tranſierunt; ac iam parum admodum à ſoluta oratione differunt. Hoc & in Heroicis hexametris fere continget, ſi metricæ artis indulgentia uelis uti, & ſolutis, quas uolueris, longis in binas breues, ut metri ratio permittit, non minus frequentes Anapæſtos, & Proceleumaticos, quàm Spondeos, ac Dactylos adhibeas, atque ultimam tantum ſedem Spondeo propriam relinquas. Quam ob rem cum fieri uideamus, ut uerſus, quos

ex præfixo pedum numero conſtare, & commata ſibi mutuo reſpondentia deſiderare dictum eſt, ita ſoluantur, ut, cum uerſus ſint, uerſus tamen eſſe non putentur: quis dubitet facile fuiſſe rhetoribus antiquis, non modo rhythmos illos poeticos, in quibus nec ullæ cæſuræ, nec finitus, ut in uerſu, pedum numerus exigitur, ſed ipſos etiam uerſus ita laxare ac ſoluere, ut inciſorum modo, & membrorum, ac comprehenſionum principia, atque aliquanto etiam magis fines numerum aliquem non inſuauem retinerent? media uero, utcunque poſitis, modo non aſpere coeuntibus, aut negligenter hiantibus uerbis, pedibusq; procurrerent? atque hoc demum pacto ſeueritatem, & triſtitiam ſolutæ orationis modeſta numerorum iucunditas temperaret? Cæterum cum ne ſic quidem faſtidioſis auribus ſatisfacerent, quòd nec omnia, quæ tractarentur, cæſim ac membratim recte cohærere uidebantur; nec ſoluta illa, & inelaborata uerborum effuſio ſatis delectare poterat: alio quoque remedio huic malo occurrendum putarunt. nam cum in poetarum uerſibus diuerſa ſibi commata inuicem ſuauiter reſonare perſpexiſſent; & apud lyricos odas nunc unius, nunc duorum, nunc trium, aut plerunque quatuor membrorum circuitu terminari, & ſumma cum uoluptate audiri, animaduertiſſent: ipſi quoque, quod poſtea latius explicabimus, oratoriam periodon, uel monocolon, uel dicolon, uel tricolon, uel tetracolon, atque interdum etiam, ut quidam putant, longiorem excogitarunt. itaque factum eſt, ut orator poetas, quemadmodum ſentit Cicero, imitatus, laxatis miro modo numeris uariarit orationem. id quoniam quo modo & tunc factum fuerit, & hodie fieri poſsit, ſatis iam oſtendimus: qua promiſimus uia pergamus: ac iam tandem recenſeamus, qui meliores, & aptiores ad oratorium numerum pedes à doctiſsimis uiris ſint exiſtimati. Primum igitur, quod nemo rhetoricæ artis uel mediocriter ſtudioſus ignorat, Heroum numerum, Dactyli, Anapæſti, ac Spondei, ab Ariſtotele quaſi oratoriæ dictioni aptiſsimum laudari, et alijs omnibus anteferri, multi falſo putauerunt. quos in errorem traxit male perpenſus, nec ſatis, ut ópinor, intellectus Ciceronis locus in tertio de oratore libro, ubi L. Craſſum de numeris cum Q. Catulo ita loquentem inducit. Nam cum ſint numeri plures; Iambum, & Trochæum frequentem ſegregat ab oratore Ariſtoteles Catule ueſter: qui natura tamen incurrunt ipſi in orationem ſermonemq; noſtrum. ſed ſunt inſignes percuſsiones eorum numerorum & minuti pedes. quare primum nos ad Heroum Dactyli, & Anapæſti, & Spondei pedem inuitat. Quibus uerbis adducti ſunt uiri alioqui doctiſsimi, ut crederent à Cicerone, cum hæc ſcriberet, Ariſtotelis uerba non ſatis fuiſſe percepta. ſunt autem hæc in tertio illius de rhetorica libro poſita:

τῶν δὲ ῥυθμῶν ὁ μὲν ἡρῷος σεμνὸς, καὶ λεκτικός.

Putant enim Heroum numerum his uerbis ab Ariſtotele laudatum, quaſi amplum, ac ſonorum, & dictioni oratoriæ accommodatum: cum tamen & Demetrius Phalereus, & Dionyſius Halicarnaſſeus, uiri græcæ linguæ peritiſsimi, & rhetores doctiſsimi, hunc ipſum Ariſtotelis locum inter-

pretantes,

pretantes, longe aliter ſenſerint; & Heroum numerum ita laudatum ab illo dicant, ut tamen ab oratorum oratione remouendum cenſeat, uel certe non frequentandum, ob hoc ipſum, quòd grandis, & ſonorus, & nimis poeticus ſit, atque ideo minus aptus oratoribus: quod & Cicero uidetur intellexiſſe: qui cum reprehenderet Ephorum, quòd Dactylum ſequeretur, quaſi alijs pedibus anteponi mereretur; ſtatim intulit; Ariſtoteli longe ſecus uideri, qui iudicaret Heroum numerum grandiorem, quàm deſideret ſoluta oratio; & Dactylicum rhythmum hexametrorum magniloquentiæ accommodatiorem, quàm oratoribus, eſſe diceret. quæ ſine dubio contraria uidentur ijs, quæ in tertio de oratore, ut diximus, libro leguntur; ubi ad Heroum Dactyli, Anapæſti, & Spondei pedem inuitari oratorem Craſſus affirmat. quod Petrus Victorius, bene doctus ac diligens Ariſtotelis interpres, curioſe, ut omnia, animaduertit, &, quæ hominis modeſtia ac uerecundia eſt, Ciceronem tamen non reprehendit, ſed miratur potius, & quærit quænam cauſa Ciceronem in tantum errorem traxerit, ut ſibi contraria dicere uideatur. ego uero, quamuis, uerba hæc inter ſe contraria eſſe, non queam negare; Ciceronem tamen ſibi ipſi contrarium non eſſe, iure, ut opinor, affirmarim. quædam enim per introductas in dialogis perſonas longe aliter dicuntur, quàm ſcriptores ipſi ſentiant: neque tamen ideo ſibi ipſis contradicere auctores exiſtimantur, ſed ſeruare perſonarum, quas introducunt, decorum creduntur. nam in libris de Natura deorum multa Balbus, multa Velleius, ille ut ſtoicus, hic ut Epicureus, longe aliter dicunt, quàm Cicero ſentiat. nec tamen eius dialogi auctorem Ciceronem ſibi ipſi contrarium dicemus. quod in dialogo quoque de oratore factum eſſe, mirum uideri non debet. Quod igitur Cicero per Craſsi perſonam dicit, Nos ad Heroum Dactyli, & Anapæſti, & Spondei pedem ab Ariſtotele inuitari, & eos pedes cæteris anteferri; non ideo dicit, quia ita ſentiat Cicero ipſe, ſed ut decorum perſonæ loquentis ſeruetur. amauit enim Craſſus membra, & periodos Heroo numero claudere: & eum numerum putauit alijs anteponendum. quod ut uideretur aliqua ductus auctoritate feciſſe, Ariſtotelis uerba ad opinionis ſuæ confirmationem trahere poterat, aut forſan trahebat; ideoq; à Cicerone hæc loquens introducitur. proinde, ſi quid peccatum eſt in uerborum Ariſtotelicorum interpretatione; id Craſsi culpa, non Ciceronis, intelligamus eſſe commiſſum. gauiſum autem Heroo numero Craſſum ſi quis forte neſcit, is legat, quæſo, quæ Cicero, de quadam Craſsi periodo in Oratore tractans, in hæc uerba ſcripſit. Sequitur non longa: ex duobus enim uerſibus, ideſt membris, perfecta comprehenſio eſt, & in Spondeos cadit. ac Craſſus quidem ſic plerunque dicebat; idq; ipſe genus dicendi maxime probabat. Si igitur Craſſus ita dicebat, ut in Spondeos pleræque illius periodi caderent; & id dicendi genus maxime probabat: apparet Heroum numerum ab illo fuiſſe maxime probatum. Spondeus enim primus omnium pedum Herous eſt: & inde hexametros Heroicos primum compoſitos fuiſſe conſtat; ut iam antea dictum eſt. eum uero

poſtea, reſolutione longarum in breues, migraſſe tum in Dactylum, & Anapæſtum, tum in Proceleumaticum, omnes ſciunt. ideoq; hos omnes in Heroicis hexametris, quaſi uicarios Spondei, poſitos inuenimus. Spondeum uero ipſum ut principem ac dominum cognoſcimus, quippe cui nullus non locus in eo uerſus pateat, & à ſexta nunquam ſede repellatur. Proinde uero ſuſpicari poſſumus, ac debemus, non Ciceronem, ſed Craſſum Ariſtotelis uerba aliter, quàm oportebat, intellexiſſe, atque ideo Spondeum, quaſi grandem & amplum numerum, in clauſulis uſurpaſſe. quod cum intelligeret Cicero, & Craſſum de numeris diſputantem fingeret; ſermonem ei dedit conuenientem ſtructuræ, qua ipſum gaudere nouerat. Potuit autem moueri Craſſus, ut crederet ab Ariſtotele numerum Heroum approbari, quòd σεμνὸν καὶ λεκτικὸν appellauit. quæ uerba ita Craſſus putauit intelligenda, ut σεμνὸν, grandem & amplum; λεκτικὸν, dictioni oratoriæ aptum interpretari oporteret. In Oratore uero, ubi non L. Craſſus, ſed Cicero ipſe loquitur, uerba illa non, ut Craſſus intelligebat, ſed, ut Ariſtoteles ipſe intelligi uoluit, explicantur. qui cum pedes in tria genera diuiſiſſet, & in alijs, ut iam ante diximus, rationem ſeu proportionem æquam annotaſſet, in alijs duplam, in alijs ſeſcuplam; Heroos, in quibus eſſet æqua diuiſio, non ut malos & abiectos, ſed ut nimis ſonoros grandesq; reformidauit potius, quàm abiecit: diſpari uero ratione Iambum & Trochæum, in quibus dupla eſt, frequenter adhiberi noluit; quoniam eorum alter uulgaris, & abiectus, alter nimis celer, & quaſi ſaltator eſſet. Pæanas autem, in quibus ſeſcupla eſt, in primis laudauit. in ijs enim, ut ipſe credidit, orationis ornatus ita ſeruatur, ut ea neque grandior, neque abiectior fiat, quàm oportet, ſed medium quiddam, & laude dignum tenere uideatur, atque ita exiſtat ampla oratio, ut metra tamen, & poeticum canorem euitet, neque contra in abiectum & humilem ſermonem recidat. Hæc ideo diſcutienda putauimus, ne homines, aut Ariſtotelis uerba à M. Tullio non ſatis fuiſſe percepta, ſuſpicarentur, aut non ſolum Craſſum, ſed Ariſtotelem quoque, & Ciceronem ſenſiſſe Heroos pedes oratori eſſe aptiſsimos; cum Ariſtoteles eos quaſi nimis grandes, & plus iuſto canoros reformidet, Cicero ab illo haud intrepide diſſentiens inanem illam formidinem culpet, & hos pedes ita admittat, ut tamen illis Pæana anteponat. Quare facile intelligimus, Craſſum ſolum in ea hæreſi fuiſſe, ut membra, & periodos Heroo numero optime concludi, atque id Ariſtotelis auctoritate poſſe comprobari exiſtimaret: cum tamen longe aliter Ariſtoteli placuiſſe uideamus, ideoq; illum à Cicerone culpatum, quòd hunc numerum parum prudenter ab oratoria dictione alienum putarit. qua de re copioſius in parte libri huius ultima loquemur. Nunc illud conſtet, Heroum iſtum numerum ab Ariſtotele nimis grandem exiſtimatum, à Cicerone tamen, ut communem & indifferentem, admiſſum, à L. Craſſo reliquis omnibus fuiſſe prælatum. quam opinionum uarietatem minus mirabimur, ſi conſiderabimus diuerſis oratoribus diuerſas placuiſſe ſtructuras. nam & Cato eam probaſſe, quæ confragoſa

dicta eſt, exiſtimatur: & M. Antonius fluxa delumbiq; uſus fuiſſe dicitur: Ciceronem uero Aſiatica delectatum nouimus. Sed, ut ad rem ueniam, laudat Ariſtoteles ſine dubio Pæanas, & alijs anteponit; quod ijs uitijs careant, quibus Heroici Trochæi, & Iambi laborant; & quod poetici non ſunt, atque ex ijs metra fere non fiunt; & quod omnium maxime latere poſſunt. ſed, cum plures ſint Pæanes, duos tantum nominatim ponit, primum, & quartum, illum principijs, hunc clauſulis aptum eſſe confirmans: aliorum nullam omnino mentionem facit. ſed tertium in membris periodisq; claudendis uſque eo Tullius adamauit, ut illo frequentius, quam par eſſet, uſus exiſtimetur. homines certe proxime ſequentis illum ſeculi tantum uirum, ſi dijs placet, irriſerunt, quod tertio quoque ſenſu, quaſi ſententiæ loco, poneret illud ſuum, ESSE VIDEATVR. hoc certe numero membra & periodos adeo ſæpe clauſit, ut Probus grammaticus hanc Tullio peculiarem fuiſſe ſtructuram ſcripſerit. Sed ne ſecundum quidem Pæana ab eo contemptum, oſtendunt tum alia plurima, tum hæc ex oratione pro Quintio exempla.

Si res opinionem meam, quam de uobis habeo, feſellerit.
Negat Alphenus æquum eſſe, procuratorem ſatis dare.
Iſte poſtulat, ut procurator ſolui ſatisdaret.

Et ſane omnium Pæanum crebra exempla in Ciceronis orationibus licet inuenire. neque exiſtimo ab Ariſtotele duos illos nominatos ſolos, quia prorſus contemneret alios, in quibus eſt eadem ratio diuiſionis; ſed quod eos ipſe magis probaret. Quartum Pæana Cicero non laudat, & ab Ariſtotele aperte diſſentit; non tamen reijciendum putat. Creticus omnibus locis, ac præſertim in principijs laudatur: de quo Terentiani uerſus hi ſunt.

Optimus pes & melodis, & pedeſtri gloriæ
Plurimum orantes decebit: quando pene in ultimo
Obtinet ſedem beatam, terminet ſi clauſulam
Dactylus, aut Spondeus imam: nec Trochæum reſpuo.

Cretico & Pæanibus duos Bacchios, & ratione diuiſionis, & temporibus pares, addi poſſe non dubitauerim. Dochimus quoque, quinque ſyllabarum pes, quouis loco, ut Meſſalinus poſt Ciceronem ait, recte ponitur, dum non continetur: quoniam ſic aſperum reddit numerum. de quo ſic Rufinus:

Principium, finem, ac medium tibi Dochimus ornat.

& rurſus de eodem alibi Rufinus idem ſic.

Rhetoricas pulchre ſtructuras Dochimus ornat.
Principium Bacchius erit: concludet Iambus:
Aut, uice mutata, nomen mutabitur uni:
Primus Iambus erit, tum finem Creticus explet.
Prima breuis longæq; duæ, breuis, ultima longa.
Exemplumq; artis dabitur reſpublica nobis:
Quam Cicero caſu genitiuo ponere gaudet.
Omnibus iſte locis numerum pes efficit aptum,

Hæc ſeorſum dicenda putauimus de ijs pedibus, quos, quaſi meliores, & alijs omnibus antepoſitos, à magnis auctoribus fuiſſe celebratos noueramus. Nunc operæpretium fore iudicamus, obſeruationes quaſdam eruditorum hominum utili ordine, & ad id, quod quærimus, uel in primis apto recenſere, atque ante oculos ponere quos numeros ac pedum ſtructuras uiri eloquentes frequenter uſurparint. Verum illud præfari libet; non oportere hæc, quæ uel ex rhetorum commentarijs ſumpſimus, uel ipſi nos ex oratorum pertinaci lectione collegimus, quaſi leges & plebiſcita ſeruari, ſed tanquam monitus amici & ſeduli hominis, ac, ſi modo queat, prodeſſe cupientis, alacri animo accipi, nec prius, quàm intelligantur, negligi. nam ſi quis numeroſæ orationis cupidus hæc diligenter legerit: næ ille ſe perdidiſſe operam nunquam queretur. Quoniam igitur non ſolum clauſulas diligenter obſeruare, ſed principijs quoque ac medijs non nihil curæ iubemur adbibere; naturæ ſequamur ordinem; ac primum de principijs, mox de medijs, ultimo loco de clauſulis uerba faciamus. Principia igitur non modo periodorum, ſed etiam membrorum curam, diligentiamq; poſtulant, ac pedes quoſdam præ cæteris diligunt. Ariſtoteles à longis incipiendum iudicauit, ideoq; Pæana primum principijs aptum dixit: quòd is pes à longa incipit, quam tres breues ſequuntur: ut, NAM QVID EGO, &, POSTVLAT VT. Creticus quoque in principijs laudatur, ut, CREDO EGO IVDICES; &, QVOD PRECAtus ſum; &, NEMINEM ueſtrum: tamen ſciendum etiam, à breuibus quoque recte incipi, ut, ANIMADVERTI IVDICES. Quamuis autem omnes fere pedes poſsis in principijs inuenire: tamen hi uel in primis laudem merentur, è triſyllabis Creticus, & poſt illum Anapæſtus, & Moloſſus, è tetraſyllabis Pæan primus, è pentaſyllabis Dochimus, hoc eſt Iambus, & Creticus. Media quoque uti inter ſe apte cohæreant, diligenter uidendum, ne quid uel hiulcum ſit, uel aſperum. id quo modo queas conſequi, ex ijs, quæ de iunctura præcipiunt rhetores, facile intelliges. Sed id quoque non minus accurate prouidebis, ne conciſos & breues ac ſubſultantes edant ſonos. & quanquam media omnia, quia ſine ulla mora profluunt, plerunque fallunt, ideoq; promiſcuos accipiunt pedes: tamen ſciendum, Pæanas, primum, & quartum, uel etiam alios, Creticumq;, & Bachios, ac Dochimum hac in parte laudari. Verum cautio illa erit adhibenda, ut, ubi uolueris orationem currere, crebros Trochæos, & Iambos inſeras; ubi lentius incedere, frequentes Spondeos interponas; ubi uero medium quiddam concupiueris, ijs pedibus utaris, qui ex mixtis breuibus ac longis temperantur. Atque hæc quidem de principio ac medio breuiter, ut oportuit, dicta ſint. De fine uero, atque ea parte, quam clauſulam uocant, multo iam fuſius ac diligentius tractare nos oportet. quamuis enim orationis ſtructura per totum corpus ſuum ijs numeris, qui non offendant, debeat eſſe expolita: hoc tamen loco iucundior ſyllabarum concentus exigitur, ubi apertius orationis & uirtutes, & uitia dignoſcuntur. neque enim ſenſus eſt ullus, qui non certo fine claudatur, & in-

teruallo naturali à ſequentis initio diſtinguatur: ideoq; fit, ut auditor curſum fluentis orationis intento ſecutus animo ſeuerius iudicet, ubi iam dicendi ſtetit impetus, & iudicaturo conſiderandi tempus indulſit. quo magis laborandum eſt, ne uideri poſsit abruptum, quod audientis animum debet inſtaurare. hæc eſt enim, ut Fabius ait, ſedes orationis: hoc auditor expectat: hic laus tota declamat. Pergamus igitur, & ut ſuperiore libro non incurioſe clauſularum uitia collegimus; ita in hoc qua poſsimus diligentia de illarum laude tractemus. Probus grammaticus oſtendit à nonnullis culpatam fuiſſe ſtructuram, quæ in monoſyllabam uocem deſinat. quos ille Ciceronis auctoritate redarguit; ſicut eos quoque, quibus diſplicuit ſtructuram diſsyllaba dictione finiri: cum tamen id uitioſum non ſit, niſi cum Dactylus Spondeum, aut Trochæum præcedit, & Adonicum metrum facit: qualia ſunt, TERRVIT VRBEM, VISERE MONTES. quin etiam innuit fuiſſe, qui ſtructuram, diſsyllabo finitam, non ſine magna cautione admittendam putarent. quamobrem, ne quem uana iſta ſuperſtitio timidiorem in dicendo faceret, placuit à monoſyllabis uſque ad pentaſyllaba laudabilium clauſularum exempla ponere, partim à nobis obſeruata, partim ſumpta ex Fabio Quintiliano, Cæſio Baſſo, Valerio Probo, Fortunatiano, Diomede, ac Martiano: ex quibus poſsit intelligi, quid hac in re tum à nobis fuerit, tum ab eruditis hominibus obſeruatum. Primum igitur, ſi in fine fuerit monoſyllaba uox longa, præcedens Trochæus laudatur, ut, non ſcripta, ſed NATA LEX: debet eſſe legum in republica PRIMA VOX. Sed illud etiam quidam aiunt, Creticum Cretico in hoc utroque exemplo uideri poſſe recte præpoſitum fuiſſe; ut numeri ſenarum ſint ſyllabarum, denum uero temporum, hoc modo, SCRIPTA, SED NATA LEX: in re PVBLICA PRIMA VOX. At ſi monoſyllabon illud ultimum correptum fuerit, Iambus recte præcedet, aut Anapæſtus, ut, APVD MEOS SIT; ut, ANIMOS DAT. Spondeus Spondeo præcedente in duabus aut pluribus dictionibus recte apud L. Craſſum, qui Spondeos adamauit, ſenſum claudit, ut, clandeſtinis conſilijs NOS OPPVGNANT? cur de noſtris profugis copias compaRANT CONTRA NOS? In una nimis mollem facere clauſulam putatur, præſertim ſi Dactylus præcedat; ut, uirtus INCLYTA GERMANORVM. item recte claudit Spondeus Cretico præcedente, ut, depellendi CRIMINIS CAVSA; Anapæſto, ut, muliere non ſolum nobili, uerum ETIAM NOTA; Iambo, ut, MEOS CIVES; Trochæo, ut, ARMA SVMPSI. Trochæus Trochæo præcedente, ut, O' MARCE DRVSE; Spondeo præpoſito, ut, quod ille poteſt, NOS POSSEMVS; Pyrrhichio, ut, CAPE VOTA; Cretico, ut, PRODITIS REBVS; Anapæſto, ut, ANIMOS SVME; Tribracho, ut, REFERO CAVSAM. Iambus Spondeo præcedente, ut, IVSTA FIDE; Dactylus Cretico præcurrente, ut, ſtetit Prætor populi Romani ſoleatus, muliercula NIXVS IN LITORE; &, gladium ab ipſis

PORRIGI LEGIBVS, factum ſuum CVM MEO CONFERAT; Pyrrhichio, ut, BENEDICITVR; Trochæo, ut, IVRE FECIMVS; Spondeo, ut, CAVSAS AVDIAT; Tribracho; ut, RECOLE NOMINA; Anapæſto, ut, REPETES CAETERA; Palimbachio, ut, SEPONE CAETERA. Moloſſus breui ſyllaba præcedente frequentiſsimus eſt, & optime claudit, ut eſt illud, ſcimus, ubicunque ſunt, ESSE PRO NOBIS; Dactylo præcedente, ut, rure nutritos ESSE SENATORES; præcedente Amphibracho, ut, DOLORE COMPVLSI; Antiſpaſto, ut, COHAEREDE DECEPTO. Tribrachus præcedente Cretico, ut, de CAETERIS AGITE; Epitrito tertio, ut, DE PRAELIIS REDEO. Bachius præcedente Cretico, ut, HOSTIBVS REPVLSIS; Antibachius Antibachio præeunte, ut, DETRVDIT HAEREDEM; Ditrochæo, ut, VINDICATVR ELECTVS; Trochæo, ut, SVME DECRETVM ESSE DELECTVM; Bachio, ut, quod ille, POTEST NOS POSSEMVS. nam hunc numerum hoc modo quidam metiendum crediderunt. Trochæo præpoſito, ut, iſtius furorem, ac TELA VITEMVS; Amphibracho, ut, DOLORE DERISVS; Moloſſo, ut, ſanguine GERMANI RESPERSVM. Creticus Cretico præcedente, ut, poſſes ſerVARE QVAMPLVRIMOS; Anapæſto, ut, niſi homines VIOLENT MAXIMOS. Anapæſtus Anapæſto præcedente, ut, LEVE PRAESIDIVM; Cretico præcedente, ut, ò CALLIDOS HOMINES. Diomedes grammaticus Amphibrachum quoque illum, qui ab alijs formidatur, admittit, præcedente Spondeo, ut, RECTE LOCVTVS; item Trochæo, ut, ueterem morem iudiciORVM REQVIRIT; &, ingreſſum iam in BELLVM VIDEBAM: ubi, ſicut hic auctor putauit, Trochæus eſt poſteriore quidem ſyllaba natura breui, poſitione tamen longa: nam ſi poſitio nulla fuerit, ut, IVSTA QVERELA, Adonicum fiet metrum: quod in primis uitari Probus iubet. & ſane tam raro deprehenditur, ut pruden tis ſit euitare. Fuere & apud Græcos, & apud Latinos, qui non putarent ultra diſſyllabos, & triſyllabos pedes in numeris conſiderandis progredi oportere, ideoq; nullam aliorum pedum mentionem fecerint: uel quòd non plures quàm duodecim pedes eſſe poſſe crediderunt; ut Cenſorinus in libro de natali die ſcriptum reliquit: uel quòd tetraſyllabis, & pentaſyllabis diſſyllabos, ac triſyllabos ineſſe animaduertebant: uel quòd longiores iſtos pedes rhythmos, ut ſunt, eſſe credebant: uel certe, quòd uidebantur omnia poſſe facilius obſeruari, ſi ad paucos, & breuiores pedes hæc dimenſio redigeretur. id autem fieri poſſe non eſt quod quiſquam dubitet: nihil enim obſtat, quo minus unam, atque eandem orationem diuerſo pedum genere metiamur. endecaſyllabos certe Sapphicos quidam in pedes ita diuidunt, ut apud Horatium primum faciant Trochæum, IAM SA-; ſecundum Spondeum, TIS TER-; tertium Dactylum, RIS NIVIS; Quartum Trochæum, ATQVE;

& quintum

& quintum item Trochæum; DIRAE; in quo quia uerſum claudit, iure ſuo longa pro breui ſit poſita. alij in Creticum, IAM SATIS; & Spondeum, TERRIS; & Pæana tertium, NIVIS ATQVE; & ultimum Trochæum, DIRAE. Hepheſtion primam ſyrygiam Trochaicam ſenum aut ſeptenum temporum, ſecundam Choriambicam, tertiam ex Iambo, & ſyllaba indifferente fieri oſtendit. ex quo patet, quartam in hoc metro ſyllabam breuem eſſe poſſe, ut apud Catullum,

Otium Catulle tibi moleſtum;

& apud ipſam Sappho metri inuentricem,

Alij Epitritum ſecundum primo loco poſuerunt, IAM SATIS TER; ſecundo Choriambum RIS NI VIS AT; tertio Amphibrachum, QVE DIRAE. ſic certe diuidendum putauit Auſonius poeta; qui de Sapphicis endecaſyllabis tractans ita ſcripſit.

Sunt & quos generat puella Sappho;
Quos primos regit Hippius ſecundus;
Vt claudat Choriambon Amphibrachus,

Neque, opinor, eundem uerſum male diuiſeris in Trochaicam hephthemimerim, & duos Trochæos, hoc modo, IAMSA, TISTER, RISNI, VIS, ATQVE, DIRAE. uerum, quando & Ariſtoteles Pæana primum, ac quartum laudat; & Cicero non Pæanas modo, ſed Dochimum etiam pentaſyllabon laudat; & Auguſtinus Epitritos omnes ſolutæ orationi putat aptiſsimos: recenſeamus & nos, qui ex tetraſyllabis pedes ſint à ueteribus commendati; ne quid, quod ſtudioſis utile eſſe poſsit, ſcientes omittamus. Pæan tertius, ut, VIDEATVR. tale eſt, CAPE VOTA. Pæan quartus, ut, DOCVERANT. Dichoreus, ut, COMPROBAVIT. quem & Aſiatici frequentarunt, & Cicero maxime adamauit in periodorum fine. tale eſt illud, MARCE DRVSE. ſed cum in una dictione fuerit, neſcio quid habet longe ſuauius, ut, temeritas filij COMPROBAVIT. Antiſpaſtus, ut, VIDEBATVR. Ionicus à maiori, ut, DEPONITE. Epitritus primus, ut, SENATORES. ei ſimile eſt, MEOS CIVES. ſecundus, ut, OPTIMATES. huic ſimile eſt, ARMA SVMPSI. tertius, ut; SEPONERES. tale eſt, IVSTA FIDE. quartus, ut, LEGISSETIS. tale eſt, NOS POSSEMVS. hos Auguſtinus ſolutæ orationi aptos iudicauit, propterea credo, quod auctore Terentiano è genere ſunt Pæanicorum; quos ab Ariſtotele atque alijs laudari nouimus. Verum, ante quàm ab hoc loco digrediar, in quo de ijs pedibus diſputatur, quibus uel periodi, uel membra clauduntur; placuit ex M. Tullij orationibus exempla apponere, quibus oſtenderemus non Pæanas modo ab Ariſtotele laudatos, & Dichoreos Aſiaticos, ſed omnes prorſus tetraſyllabos, præſertim ſi ex tetraſyllabis dictionibus ſint conſtituti, in clauſulis eſſe frequentiſsimos, ut tamen alium alio frequentiorem poſsis agnoſcere. Proceleumaticus omnium primus, quia multas habet breues, rarius inuenitur. huius tamen exempla ſunt hæc.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Quod nomen hi reges ne amitterent, te uictore TIMVERVNT.
Cum omnibus potius, quàm ſoli perire VOLVERVNT.

Hic operæpretium eſt adnotare, duo priora membra prope duos integros hexametros uerſus eſſe: atque id uitium ideo fortaſſe tolerandum, quòd pronunciantis diſtinctione occultari potuit. ſed tutius eſt huic pedi breuem ſyllabam præponere. Neque uero probauerim quod Probus ait, Anapæſtum Ionico à minori recte præponi, ut modicos COLVERVNT: cum hæc quoque ſtructura hexametri finem conſtituat: quod ipſe uitioſum prædicat.

Pæanos primi.

Quod ad ſalutem communem pertinet iudices, proſpicite, atque alij CONSVLITE.
Ex populi Romani ſuffragijs ERIPITE.
Horum nos hominum ſectam atque inſtitutũ PROSEQVIMVR:
Alterum eorum ex ſua ſede ac domo SVSTVLERIT.

Pæanos ſecundi.

Si res opinionem meam, quam de uobis habeo, FEFELLERIT.
Negat Alphenus æquum eſſe, procuratorem SATISDARE.
Quis igitur unquam fuit hoc homine SCIENTIOR?
Iſte poſtulat, ut procurator ſolui SATISDARET.

Probus Trochæum præcedentem laudat: cuius rei exemplum ponit, VLTVS RECESSERAT.

Pæanos tertij.

Prudentem exitum quæſiſſe VIDEATVR.
In conſpectu legum libertatiſq; MORIATVR.
Cum ueſtra atque omnium ſalute TVEATVR.
Sed etiam antiquitatis memoriam uirtute SVPERARIT.

huic ſyllaba breuis, uel potius Trochæus præponitur, ut finem faciat heroici uerſus.

Pæanos quarti.

Etenim ſi tanta illis comitijs RELIGIO EST.
Maximum bellum populum Romanum cum Antiocho geſſiſSE VIDEO.
Cum eſſet, ut ego mihi ſtatuo, talis, qualem te eſSE VIDEO.

Epitriti primi.

Apud eos, qui à me auxilium PETIVERVNT.
Quo animos teſtium RETARDARENT.
Omnes meæ curæ cogitationesq; LABORARVNT.
Cæteri fructus uitæ RELINQVENDI.

Epitriti ſecundi.

Si qui iſtum iurati ſua ſententia LIBERARVNT.
Qui ultro citroq; NAVIGARENT.
Vbi noui iudices erunt CONSTITVTI.
Vt ad iſtos honores PERVENIRENT.

Epitriti tertij.

Amplius centum ciues Romani COGNOSCERENT.
Lacrymanteſq; DEFENDERENT.
Non enim metuo, ne tu illi SVCCENSEAS.
Nullæ leges, nulla iura CVSTODIVNT.

Epitriti quarti.

Summo ſtudio potentiſsimorum hominum DEFENDATVR.
Pecuniam publicam C. Carboni datam AVERTISSE.
Iudices in hunc reum CONSEDISTIS.
Quam in duobus clariſsimis religioſiſsimiſq; templis EXPILAVIT.

Choriambi.

Neque, præterea quid poſsis dicere, INVENIO.
Quod initum reipublicæ delendæ CONSILIVM?
Ante quàm pro L. Muræna dicere INSTITVO.
Graue eſt, uere accuſari in AMICITIA.

Vides omnes tetraſyllabos in clauſulis inueniri. Verum, ſi oratoris ſcripta diligenter legeris, Pæanas primum & tertium ſæpe, ſecundum rarius, quartum rariſsime inuenies. neque enim diſsimulanter ab Ariſtotele in huius pedis uſu Cicero diſſentit. quamuis enim hic pes ab illo philoſopho magnopere laudetur; huic tamen ita diſplicet, ut eum fugere uideatur. Epitriti omnes frequenter incurrunt: quamuis eos Ariſtoteles neque nõminet, neque ſaltim innuat: Cicero autem, ut iam antea diximus, non tam uidetur excluſiſſe, quàm leuiter innuiſſe. cur porro non nominet, cum eis frequenter utatur, non ſatis uideo: niſi dicamus illos, licentia ultimæ ſyllabæ, pedum rationalium uicem ſubire, & ad æquam, aut duplam, aut ſeſqualteram diuiſionis rationem poſſe reuocari; quotieſcunque in fine membrorum aut periodorum deprehenſi fuerint. nam è quatuor ſyllabis, in quibus una tantum reuera breuis eſt, ſi licuerit ultimam pro breui longam, uel pro longa breuem accipere; ex Epitrito primo, correpta ultima, quæ longa eſt, fiet Antiſpaſtus, ex ſecundo Ditrochæus, ex tertio Ionicus à maiori, ex quarto, producta ultima, quæ breuis eſt, Diſpondeus. quin Amphibrachus quoque ille apud metricos, & rhythmicos infamis, & ab omni rhythmica ratione alienus, producta ultima fiet Bachius: atque ita pedes iſti quinque per ectaſin aut ſyſtolen ultimæ ſyllabæ ad diligentiſsimam rationem diuiſionis in arſin, ac theſin redigentur: quæ in Antiſpaſto, Ditrochæo, & Diſpondeo æqua in Ionico dupla, in Bachio ſeſcupla depre henditur. atque ita erunt inter eos rhythmos, qui ab Ariſtotele ac Cicerone laudantur. id autem fieri poſſe, Cicero ipſe declarat; qui ex C. Carbonis notiſsima periodo membrum illud, ab omnibus eſſe ei pœnas PERSOLVTAS, Dichoreo clauſum dixit; cum tamen dictio illa, PERSOLVTAS, Epitritus ſit ſecundus. ſed nihil ad rem putat pertinere, ultima illa longa ſit, an breuis. Terentianus quoque nec in metris nec in commatibus quicquam referre iudicat, longa ne, an breuis ſit ultima. eius uerſus ſunt.

Omnibus in metris hoc iam retinere memento,
In fine non obeſſe pro longa breuem. & alibi
Nanque referre nihil, ſit quali ſyllaba fine:
Commataq; hoc ipſum iuris habere uolunt.

quam rationem ueram eſſe illud oſtendit, quod in hexametris ultimus Spondeus ſemper eſſe intelligitur; quamuis ultima ſyllaba breuis ſit, neque enim, cum ſit metri dominus, de ultima ſede pelli ullo pacto poteſt, quod ipſa metricarum figurarum ratio numerusq; demonſtrat, quæ triginta duæ tantummodo dicuntur ab ijs, qui de metris ſcripſerunt; duplo plures futuræ, ſi Trochæus ultimum locum tenere potuiſſet, ac non per ectaſin ultimæ ſyllabæ de Trochæo Spondeus factus eſſet. In Iambicis quoque ultimus eſſe Iambus, quamuis ultima breuis ſit, eadem ratione intelligitur. Hoc modo & Proceleumaticus in fine inuentus, producta ultima, habebitur quaſi Pæan quartus, nec quatuor breuium numero moleſtus fiet. Ex ijs, quæ dicta ſunt, ſatis iam arbitror eſſe manifeſtum, nec Auguſtinum reprehendi oportere, qui Epitritos omnes laudat in clauſulis; cum frequentiſsime apud Ciceronem inueniatur: nec admirandum, illos neque ab Ariſtotele, neque à Cicerone eſſe nominatos: cum illi tres tantum proportiones in pedibus agnoſcere uideantur, æquam, duplam, & ſeſcuplam; quarum nulla in Epitritis eſt; ideoq; licentia ultimæ ſyllabæ immutandæ tres ex illis à ſeſquitertia ad æquam, unum ad duplam auocarint. quæ mutandorum pedum licentia Ciceroni facilius, qui cum metricis omnibus ultimam dicit indifferentem, quàm Ariſtoteli, qui eandem potius longam uidetur exigere, concedi poteſt. Illud tacere nec debeo, nec poſſum, rhetores exiſtimaſſe tanti referre ex unica ne uoce an ex pluribus hi pedes conſtarent, ut Quintilianus Diſpondeum, quem unica uox conſtituerit, improbare quaſi nimis mollem non dubitauerit, eundem è pluribus compactum non contempſerit, allato ex L. Craſsi oratione exemplo, quod iam ſupra poſuimus; cur de noſtris profugis copias compaRANT CONTRA NOS? cum tamen paſsim inueniatur tam in una, quàm in pluribus uocibus; atque una illa cautio ſit adhibenda, ne Dactylus ſtatim præcedat, & fiat hemiſtichion Heroicum, quale eſt apud Virgil. maGNVM IOVIS INCREMENTVM: uel apud Catullum, pulCHERRIMA NEPTVNINE. Reliquum eſt, ut de pentaſyllabis quoque pedibus aliquid dicamus: ne quis nos aut immemores promiſsi exiſtimet, aut eos pedes prorſus neglexiſſe iudicet. Quamuis enim Auguſtinus, ut alibi quoque diximus, conetur oſtendere, nullum ultra quatuor ſyllabarum numerum progredi pedem poſſe: ego tamen neque M. Tullium, qui Dochimum quinque ſyllabarum pedem laudat; neque homines doctos, qui pentaſyllabos triginta duós; ac ne eos quidem, qui hexaſyllabos ſexaginta quatuor nominatim recenſent, crediderim eſſe culpandos: cum præſertim uideamus, quædam ab illis dicta, apud oratores uſitata deprehendi. Sed quoniam tum ſyllabarum in uno pede multitudo, tum pedum ipſorum nomina, uel parum certa, uel paucis nota, reddunt rem ipſam lectori

multo magis obſcuram, quàm ut facile intelligatur; multoq; prolixiorem, quàm ut memoria poſsit ſine multo labore contineri: nos hoc totum, qualecunque eſt, per tranſennam potius proſpiciendum, quàm manibus tractandum, aut è propinquo ſpectandum exhibere tentauimus: ut, ſi cui forte libuiſſet, hac progrederetur uia, quæ in paucis monſtrata, in reliquis quoque pari ratione poteſt inueniri: adſit modo labor ille conſtans, qui uincit omnia. Primum igitur Dochimus ille celeber in clauſula Palimbachio præcedente laudatur, ut, FORTVNA REIPVBLICAE; item Spondeo præpoſito, ut, REGES POTENTISSIMI. Antycyprios Iambum præcedentem adamat, ut, BONI CONSVLEBANTVR. Antamœbœos quoque Iambum diligit, ut, RATES REPARABANTVR. Aegeoſcolios Spondeum ſibi præponi flagitat, ut, NOSTRAM CALAMITATEM, & illud, ſi per SE, QVA TEMERITATE? Clauſulæ in pentaſyllabon deſinentes apud Ciceronem ſunt notiſsimæ illæ, MAGNITVDINE PERICVLOSVM: ALII CONCVPIVERVNT: VVLGO EXISTIMANTVR: VICTORIA RECVPERARE: METV CONCITABANTVR: ESSE PATIEMINI? A' SVMMO VIRO EST ADMINISTRATA. Potes apud hunc plurima pentaſyllaba, & non pauca hexaſyllaba obſeruare, quibus commata, cola, & periodi clauduntur, &, quem pedem ſingula exhibeant, quem præcedentem ſtatim habeant, diligenter exquirere, & ex hac ipſa obſeruatione quandam quaſi artem faciendarum clauſularum tibi comparare. quod ſi fortaſſe conſequi non potueris, hæc tamen ipſa obſeruatio ad agnoſcendum numerum oratorium non parum te adiuuerit: tu modo perſta, & memento non recta modo uia, ſed interdum per obliquos etiam tramites ad loca deſtinata non incommode perueniri; nec metuendum, quin, quà tam multi præceſſere, tu quoque poſsis ſubſequi. nos nullum longæ inquiſitionis laborem effugimus: quia hæc ijs, qui diligenter introſpexiſſent, non parum profutura putabamus. quo nomine ne illa quidem contemnenda duxerim, quæ recentiores uel ſophiſtæ, uel rhetores apud Græcos excogitarunt. homines enim ingenioſi, atque otio abundantes Demoſthenis ſcripta tam diligenti cura examinarunt, ut ex eius oratoris lectione non ſolum antiquorum rhetorum præcepta confirmaſſe, ſed nouum quoddam rhetoricæ artis genus inueniſſe uideantur. ſumptis enim ab eodem illo exemplis, & diligenter excuſsis, ad omnes artis partes uias prius incognitas aperuerunt, & magno labore munierunt. inter eos autem Hermogenes ille Tarſenſis, cognomento Xyſter, uel in primis uidetur eſſe numerandus: qui puer adhuc tantam de ſe opinionem excitauit, ut & Muſonius philoſophus eum ſtudioſe audiuerit, & Marcus ille philoſophiæ ſtudioſus Imperator à ſe auditum honeſtiſsimis donis ſit proſecutus. Huius ſcripta ad hanc, qua de nos quærimus, partem artis, & ad totam plane rhetoricam percipiendam non parum, ut arbitror, prodeſſe poſſunt. quamuis enim illum æmuli ita carpſerint, ut eum in pueritia ſenem, in ſenectute puerum fuiſſe, & ab eo poſtea artem & literas quaſi pennatas

auolaſſe iactarint: ea tamen non egreſſus decimum octauum ætatis annum ſcripſit, quæ illum & eruditum fuiſſe, & è fertilibus agris meſſem feciſſe oſtendunt. proinde non defuerunt doctiſsimi ſophiſtæ, qui hunc illi honorem deferrent, ut eius ſcripta eruditis, quæ adhuc extant, commentarijs illuſtrare dignarentur. Is igitur (ut nunc omittam, quæ de ſtatibus & inuentione rara quadam ſubtilitate diſputat) de elocutione ita tractat, ut dictionis oratoriæ Ideas, quas poſsis formas dicere, ſeptem conſtituendas cenſeat: quas nouiſſe utiliſsimum dicit ijs, qui uel de ſcriptis alienis recte iudicare, uel ipſi, quod lectione dignum ſit, ſcribere deſiderant. harum nomina ſunt, σαφήνεια, μέγεθος, ἦθος, κάλλος, γοργότης, ἀλήθεια, δεινότης. è quibus σαφήνειαν, quam non inepte perſpicuitatem dixeris, in duas ſpecies diuidit; μέγεθος uero, hoc eſt magnitudinem, in ſex; ἦθος porro, ideſt morem, uel moratæ orationis formam, in quinque. reliquas autem quatuor, ut ſunt, indiuiſas relinquit. itaque ſi tredecim illas ſpecies, quæ è tribus illis quaſi generibus naſcuntur, ijs quatuor indiuiſis ac poſterioribus adieceris; fiunt uniuerſæ decem & ſeptem numero. has ille omnes longo duorum librorum tractatu explicat, res in ſingulis octonas diligenter excutiens, ſententiam, methodum, ſchema, lexin, colon, compoſitionem, clauſulam, ac numerum; &, qualia hæc eſſe in unaquaque forma oporteat, conatur oſtendere, adductis multis ex Demoſthene exemplis: apud quem tamen fatetur nullo loco aliquam è tot formis inueniri, quam poſsis integram ſeparatamq; ab alijs agnoſcere: ſed uaria eſſe omnia, & per partes mixta, atque inter ſe confuſa dicit, & dignoſci tamen, ſed non ſine magno labore. Georgius Trapezuntius in quinto eorum librorum, quos de arte rhetorica ſcripſit, hunc ipſum Hermogenem more ſuo interpretatus, has formas latinis uerbis, & M. Tullij exemplis illuſtrare tentauit. quod etſi forſan parum præſtitiſſe alicui poteſt uideri; non eſt tamen ſua laude fraudandus: ijs enim, qui otio abundant, quo pacto id ipſi præſtare niterentur, iudicauit. nos ex ipſo Hermogene, quæ ad pedes, quos numerus oratorius exigit, quiq; à nobis exquiruntur, facere putauimus, in hunc locum congeſsimus: ſi quis alia deſiderat, fontes oſtendimus, unde plenius poſsit haurire. Is igitur in ſpeciebus perſpicuitatis, quarum alteram καθαρότητα, ideſt puritatem, alteram εὐκρίνειαν, quam uel diſtinctionem uel elegantiam dicas, ait, compoſitionem membrorum uel commatum ex Iambis, ac Trochæis ita fieri oportere, ut Dactyli quoque, & Anapæſti, & alij pedes ita interponantur, ne metrum fiat. Clauſulam uero, quam ἀνάπαυσιν uocat, Iambicam, aut Trochaicam eſſe iubet; & tum ex compoſitione, quæ crebris Iambis conſtat, tum ex Iambica clauſula Iambicum fieri numerum aſſerit. Ex frequentibus porro Trochæis ac clauſula Trochaica Trochaicum oriri numerum dicit. Ad orationem uero, quæ grandior ſublimiorq; ſit, cuius formam μέγεθος uocat, & in ſpecies, ut dictum eſt, ſex diuidit, non ſolum Dactylos, Anapæſtos, & Pæanas adhibet, ſed Epitritos quoque omnes præter quartum ſumit: Iambos non penitus ablegat: Trochæos, & Ionicos huic orationis generi putat eſſe contrarios. ubi uero aſpera & uehemens oratio fuerit; ibi inco-

cinnos etiam atque incongruos numeros probat. à ſplendida uero oratione, quam ipſam quoque magnitudini ſubijcit, eoſdem Trochæos non abigit. at cum celeriter agendum eſt, Trochæos tum in ipſa membrorum, & commatum compoſitione, tum in clauſulis laudat: & in hoc orationis genere numerum Trochaicum dicit expetendum, quòd is celeritati ſit aptiſſimus. Et, ne nunc nimius ſim in deſcribendis ijs, quæ ille per ſingulas formas obſeruari præcipit; illud animaduertendum puto, paucos admodum pedes ab eo præteriri, quaſi parum idoneos ad orationis numerum. nam è diſſyllabis Pyrrhichium, è triſyllabis Amphibrachum, è tetraſyllabis Pæanas duos ſecundum, ac tertium, Ionicum à maiori, & Epitritum quartum uidetur non nominando improbaſſe. Pyrrhichium quidem, ut arbitror, ideo præterit, quòd nimis celer ac minutus ſit: Amphibrachum, quòd nec dupla, nec æqua, nec ſeſcupla, nec ſaltem ſeſquitertia proportio in illius poteſt diuiſione deprehendi. Pæanas tamen eſt ubi uideatur omnes admittere. in ea enim forma, quæ ἀφελότης, itemq; in ea, quæ σεμνότης dicitur, Pæanas laudat; & nullum ex eis nominatim excipiens, omnes uidetur laudaſſe. qua uero ratione Ionicum à maiori, & Epitritum quartum prætereat, non facile dixerim. Sed utcunque ſe res habet, hæc ille, & alia multa in alijs atque alijs elocutionis Demoſthenicæ partibus ſe obſeruaſſe, ac primum omnium de Ideis orationis ſcripſiſſe gloriatur. huius inuenta ſi quis profutura ſibi confidit; atque ijs, quæ nos pauca de multis collecta huc congeſsimus, non fuerit forte contentus; is apud ipſum Hermogenem diligentius uniuerſa conſideret; atque exercitationem ac conſuetudinem capiat utendi aptis loco & materiæ numeris: ne, ſi præcepta modo legerit, operam ſimul & oleum perdat. nos, ut curioſam iſtam iuniorum rhetorum ſedulitatem neque magnopere ſuſpicere, neque deſpicere ſuſtinemus: ita eorum iudicia & honeſtos conatus uel in primis laudandos exiſtimamus: qui ut alijs in rebus, ita in hac quoque elocutionis parte Ciceronem conantur imitari. quòd facilius conſequentur, ſi illum hac de re breuiter diſputantem iterum atque iterum legere, & diligenter inſpicere non grauabuntur. uidebunt enim tres de numero iſto oratorio antiquorum rhetorum ſententias, & quaſi ſectas, eaſq; inter ſe longe diuerſas, ab eo ita recenſeri, ut omnes earum auctores aliqua ex parte reprehendat; è numerorum uero formis, quas illi ſequuntur, nullam penitus culpandam aut reformidandam putet; unamquanque ſuo loco admittendam iudicet. Harum autem quaſi ſectarum prima eorum fuit, qui ſolos pedes duplæ proportionis, ut Iambum, Tribrachum, & Trochæum, & alios eiuſmodi probauerunt: propterea quòd ea compoſitio dicentibus eſſet ualde commoda, ut quæ nullo prope negotio pararetur, pedibus ipſis ſeſe ultro offerentibus. Secunda Ephori, & eorum, à quibus ille didicit. hic enim ſeſqualteram proportionem in Pæanibus ſecutus eſt, & parem in ſolo Dactylo. tertia Ariſtotelis, Theophraſti, ac Theodectæ, qui de ſeſqualtera proportione, & Pæane omnes idem ſenſerunt, eum pedem reliquis omnibus præponentes. & Ariſtoteles quidem ſeſcuplam iſtam pedum rationem ita pro-

bat,

bat, ut duplam, quæ in Iambis & Trochæis eſt, reformidare uideatur, quaſi uulgarem & nimis incitatam; æquam, quæ in Heroicis eſt, quaſi nimis grandem, & plus iuſto ſonoram, oratori parum conuenire ſuſpicetur. Harum opinionum auctores omnes, ſed diuerſis ſingulos rationibus Cicero reprehendit: primos quidem, quod ſolam offerentium ſe pedum commoditatem ſecuti, duplam proportionem adamarunt, dignitatis in alijs pedibus poſitæ nullam rationem habuerunt, Pæana molliſsimum, & ampliſsimum numerum negligentes, ac Heroum numerum quaſi poeticum reformidantes. Secundos, & ex his Ephorum nominatim ideo culpat, quod dignitatis ſolius rationem duxerit, quam eſſe in Pæane ſolo, & Dactylo iudicauit; commoditatem, quæ in Trochæo & Iambo eſt, neglexerit; & tam imprudenter lapſus ſit, ut, cum Dactylum probaret, Spondeum tamen fugeret; nec intelligeret, eſſe illum Dactylo tum diuiſionis proportione, tum grauitate ac temporibus æqualem. quin eundē Ephorum ob id quoque inceſsit, quod ſyllabarum numero, non temporum interuallo, pedes in ſoluta oratione metiendos putarit: cùm in poeticis rhythmis, atque adeo in metris, non tam ſyllabarum quàm temporum paritas exigatur. quod & Terentianus de longæ ſyllabæ in breues duas ſolutione tractans, his uerbis explicat.

Amphimacrus ſæpe primam, ſæpe ſoluit tertiam.
Quin etiam ambas ſæpe ſoluens, quinque componit breues.
Nulla enim non longa ſolui per breues poteſt.
Dum ſuo pedi reſeruet præſtituta tempora;
Syllabarum nil nocebit longior progreſsio.

Atque idem hoc genere ſolutionis alios ex alijs naſci pedes aſſerit: & unamquanque pedum ſolutionem eius, unde facta eſt, pedis uicem ſubire adeo conſtanter affirmat, ut ipſe pro Cretico breues quinque ſyllabas ponere non dubitauerit; & nemini ſit ignotum, pro Spondeo Anapæſtum, Dactylum, ac Proceleumaticum poni ſolere. Vltimos uero, atque in primis Ariſtotelem, ideo reprehendit, quod duplicem, & parem proportionem, hoc eſt Iambum, Trochæum, & Heroos pedes tum contemnens, tum reformidans, ab oratore propemodum ſegreget; ſolam proportionem, in qua duo tribus opponuntur, admiretur; alijs aut abiectam fieri orationem, aut nimis grandem putet; & dum Iambum & Trochæum negligit, commoditatem dicendi negligat; dum uero Heroos pedes pertimeſcit, ut nimis grandes, non agnoſcat eoſdem etiam demiſsis ſermonibus utiles eſſe. poſt quem tractatum, & tres trium quaſi ſectarum duces, ut diuerſa ita probabili ratione culpatos, quid ipſe faciendum cenſeat, his uerbis explicat. Ego autem ſentio omnes in oratione eſſe quaſi permiſtos, & confuſos pedes. nec enim effugere poſſemus animaduerſionem, ſi ſemper iiſdem uteremur: quia nec numeroſa, ut poema, nec extra numerum, ut ſermo uulgi eſt, debet oratio. alterum nimis eſt uinctum, ut de induſtria factum appareat: alterum nimis diſſolutum, ut peruagatum, ac uulgare uideatur; & ab altero non delectere, alterum oderis. Sit igitur permiſta & temperata numeris, nec diſſoluta, nec tota numeroſa, Pæane maxime, quo-

niam optimus auctor ita cenſet, ſed reliquis etiam numeris, quos ille præterit, temperata. Qui autem numeri cum quibus miſcendi ſint, & quibus orationis generibus ſint quique accommodatiſsimi, paucissimis uerbis in hunc modum explicat. Iambus frequentiſsimus eſt in ijs, quæ demiſſo atque humili ſermone dicuntur: Pæan in amplioribus: in utriſque Dactylus. Vide, quàm paucis uerbis oſtendat nullam numerorum rationem eſſe negligendam: quòd & dupla, quam per Iambum intelligit, ſermoni ſit accommodata; & ſeſcupla, quam per Pæana deſignat, ad amplitudinem pertineat; æqua, quam Dactylus oſtendit, & humilibus, & altis inſeruire poſsit. In æqua uero proportione, quæ Heroicorum pedum eſt, ab Ariſtotele haud timide diſſentit. ille nanque, ut multi opinantur, grandioribus modo, & poeticis rebus Dactylum, hoc eſt Heroum numerum, conuenire putat: hic noſter aperte eandem etiam humilibus ſermonibus utilem eſſe confirmat, id autem uerum eſſe, uel ex eo probari poteſt; quòd apud comicos, quorum ſermo à uulgi ſermone ſolo metro diſtat, Dactyli, & Spondei, & Anapæſti, & Proceleumatici inueniuntur, crebro quidem apud Græcos, ſed multo crebrius apud Latinos: apud quos è pedibus Heroicis prope integros trimetros, ac tetrametros aliquando inuenies, ut,

Excludit, reuocat: redeam? non ſi me obſecret.

Qua de re Terentiani uerſus hi ſunt.

Sed qui pedeſtres fabulas ſocco premunt,
Vt, quæ loquuntur, ſumpta de uita putes;
Vitiant Iambum tractibus Spondaicis
Et in ſecundo & cæteris æque locis.
Iidemq; fictis dum procurant fabulis,
In metra peccant arte, non inſcitia:
Ne ſint ſonora uerba conſuetudinis,
Paulumq; rurſus à ſolutis differant.
Magis iſta noſtri. nam fere Græcis tenax
Cura eſt Iambi, uel nouellis comicis,
Vel qui in uetuſta præcluent comœdia.

Ex his apparet, Terentianum intelligere, Spondaicos tractus, in quibus non Spondeus eſt ſolus, ſed ij quoque, qui pares ſunt ei temporibus, Dactylus, Anapæſtus, & Proceleumaticus, ſermonibus uulgi eſſe accommodatos. quod ipſum Aſconius quoque ſenſit; qui ait comicos poetas illa quoque loca, quæ Iambo debebantur, Dactylicis pedibus occupaſſe, dum quotidianum ſermonem imitari uolunt, & à uerſificationis obſeruatione ſpectatorem ad actum rei conuertere; ut non fictis, ſed ueris affectibus intereſſe uideatur. Quibus uerbis hic quoque Dactylum quotidiano ſermoni aptum eſſe declarat. quare uix adduci poſſum ut credam non uidiſſe Ariſtotelem, quod comici & grammatici uiderint, quod Cicero intellexerit, & memoriæ prodendum putauerit, quod denique uſus ipſe comprobarit. ſed cum Heroum σεμνὸν appellet, & λεκτικὸν; hoc mihi uidetur dicere, quod Cicero ait, & amplioribus, & ijs, quæ demiſſa ſunt, eſſe idoneum:

ut, quamuis

ut,quamuis ſeſcuplæ proportionis pedes alijs anteponat, Heroos tamen non repudiet, ac ne Iambum quidem, & Trochæum penitus ab oratore ſegreget, ſed frequentem eſſe uetet. quod Craſſus uidetur intellexiſſe, cum in tertio de oratore inquit: Iambum, & Trochæum frequentem ſegregat ab oratore Ariſtoteles Catule ueſter. Non enim Iambum & Trochæum ſimpliciter, ſed Iambum & Trochæum frequentem dicit: ut Ariſtoteles non omnino hos ablegarit, ſed monuerit cauendum eſſe ne crebri eſſent; ne percuſsiones illorum inſignes uerſum facerent, & orationem nimis humilem. Relinquitur ergo, ut æquæ, & duplæ, & ſeſqualteræ proportionis pedes ad ſolutam orationem adhibeantur, ſed eorum alij humilibus, alij amplis, alij utriſque ſint accommodati, ita omnes boni, ſi ſuo quiſque orationis generi accommodentur, & loco apto ponantur. quod Fabius quoque confirmat: qui in nono inſtitutionum ſuarum libro mirari ſe ait, in hac opinione doctiſsimos homines fuiſſe, ut alios pedes eligerent, alios damnarent: cum nullus ſit, quem non ſit neceſſe in oratione deprehendi, nec enim, ſi maxime uelimus, aut Pæane illo, quem à Thraſymacho inuentum laudat Ariſtoteles, & illum ſecuti Theophraſtus, ac Theodectes; aut Dactylo, quem ſequitur Ephorus, ſemper uti poſſumus. Nec uero ſemper licet aut Spondei tarditatem, quam Ephorus reformidat; aut Trochæi celeritatem, aut Iambi humilitatem, quam contemnit Ariſtoteles, penitus auertere: ſi quidem nobis uel conniuentibus ſubrepunt, uel etiam inuitis in orationem irrumpunt. Verum ne ſi poſſemus quidem, facere id ſemper debemus: ne ſolutam orationem arctius, quàm deceat, alligemus, & uerſum non tam, ut iubemur, euitaſſe, quàm, quod non permittitur, feciſſe uideamur. nam ſi uel ad Pæanas ſolos, uel ad Dactylos redigetur oratio: quid aliud erit, quàm uerſus rhythmus'ue Pæanicus, aut Dactylicus? ſi quidem uerſus & poetici rhythmi ea re præcipue diſtant à ſoluta oratione, quòd ad paucos & certos pedes ſunt redacti, ut rhythmi Pyrrhichiaci ad ſolos Pyrrhichios, ut hexametri Heroici ad Spondeum, & eos, in quos diſſolui poteſt, Dactylum, Anapæſtum, ac Proceleumaticum. Iambicus uero ille merus, &, ut ait Flaccus, primus ad extremum ſimilis ſibi ad Iambum, atque eum, in quem diuiſa longa reſoluitur, Tribrachum: quem tamen haud ſatis ſcio an in ultimo loco queas deprehendere. Orationi uero ſolutæ nulla prorſus eſt dicta lex, qua uel ad paucorum, uel ad certorum pedum genus inuita redigatur; ſed omnibus, qui uel dupla, uel æqua, uel ſeſcupla, uel ſeſquitertia ratione diuiduntur, uti permittitur. proinde una cum Cicerone, nullum pedem à ſoluta oratione prorſus ablegandum, cenſeamus; uerum ita meliores adamemus, ut alijs tamen locum ſuum relinquamus; & ſeſqualteram iſtam, ac uicinam illi & quaſi cognatam ſeſquitertiam proportionem ita ueneremur, ut nec æquæ ſua tarditas, ac ſublimitas, nec duplæ celeritas, ac popularitas fraudi fuiſſe uideatur; ſed ſoluta, nec tamen uaga, ac diffluens oratio, nulli ex omnibus pedibus locum ſuum deneget, atque unumquenque, ubi res ipſa poſtularit, ac tempus, admittat. ut autem melioribus uti frequentius facile poſsimus, id non uer-

ba facient, quæ nec augeri, nec minui, nec,ſicut à muſicis hodie fieri ſolet, contra poetarum morem produci modulando aut corripi poſſunt; ſed commutatio,& collocatio non inepta præſtabit; ut & in humilibus dupla, & in amplis ſeſcupla, & in utriſque uti æqua numerorum proportione poſſimus. Ex his ſatis iam clarum eſt, non ſolum cur & quo modo ueteres Cicero reprehenderit, uerum etiam quid ipſe faciendum nobis ſenſerit: ac ſi non dum penitus aperta & plane munita, certe multo iam minus eſt impedita ad numeros oratorios conſequendos uia. Nobis uero ignoſci æquiſſimum eſt,ſi minus exacte, quàm aliquis forſan expectaſſet, hæc explicauimus: cum Cicero ipſe affirmet, multo difficilius eſſe uti oratione, quàm uerſibus: quòd in illis definita ſit ac certa lex, quam ſequi ſit neceſſe; ad oratoriæ dictionis rhythmum tam multis pedibus locus pateat; ac tam dubijs præceptis ea pars artis ſit incluſa; ut uix cuiquam liceat conſtituere, quibus ingreſſa pedibus oratio & à uerſu recedat, & ſit erudita uerborum collocatione numeroſa. qua nos difficultate ſuperata, rem totam multo, quàm prius fuerat, his libris apertiorem reddidimus. nam qui uitia,quæ oſtendimus, effugerit, &, quos meliores numeros ſuo quenque loco eſſe ex ueterum auctoritate tradidimus, ſectari uoluerit; ei uel nihil,uel certe non multum ad numeroſæ orationis laudem defuerit. Verum quiſquis hæc, à nobis ſumma cura collecta,legerit, & adhuc ſibi ſatisfactum non putarit; is autem diligenter conſulet.cui ſi,quaſi non ſatis exercitatæ,fortaſſe diffidet; obſeruabit ueterum oratorum clauſulas, &, quod rariſsime fieri deprehenderit, euitabit; quod frequenter factum uiderit, id in uſus ſuos ſecurus admittet. Neque uero te ſtudioſe lector huius obſeruationis labor terreat: hinc enim tibi & uerborum copiam, orationes antiquorum frequentius legendo, comprobabis; & laudabilium numerorum agnitionem, ſyllabas diligentius intuendo, conſequeris. tu modo uide, ne aut timore degeneri animum deſpondeas: aut præcipiti audaciæ, quæ ſunt ab eloquentiſsimis uiris obſeruata, contemnas. neque tamen in numerandis ſyllabis ac pedibus eſſe te uelim nimis anxium; cum ſcias incompoſitos, ac deteriores numeros latere, ſi bonos circunfuderis, hoc eſt ſi principia,ac fines diligenter obſeruaueris, media uero non penitus neglexeris. uerbis autem tum proprijs,tum translatis,tum nouatis,aut uetuſtis ita utere; ut omnia ad rem ſint accommodata; & ex ijs deligas tum ſonantiora, tum leniora; ut & auris ueterum lectionibus exercitata, & ratio ab eruditis rhetoribus tradita ſuadebit;ac timere deſinas,cum omnia plane tuta uideas,et orationem re uera,ut dicitur,ſolutam eſſe cognoſcas: quando, quòd ad pedes attinet, nullus fere ſit locus, qui non, eorum quemcunque uolueris, admittat. uelle autem debes in humilibus duplæ proportionis pedes, in amplis ſeſcuplicis, & ſeſquitertiæ,in utriſque uero æquæ: nec id tamen diligentiſsime facies: amatur enim hac in re mediocris diligentia, nimis exquiſita culpatur: unica illa cura relinquitur, ut in principijs, ac clauſulis numeris quàm potes optimis utare; media uti inter ſe recte coeant, labores; tum demum, ne comprehenſiones redundare, ne'ue debiles ac mancas eſſe patiaris.

IOVITAE RAPICII DE NVMERO ORATORIO

LIBER TERTIVS.

BIBLIOTECA NAZ. CENTRALE VITTORIO EMANUELE

QVANQVAM & ratio naturæ, & rerum ordo monere uidebatur, ut, quæ de periodo, commate, & colo dicturi ſumus, ea prius explicaremus, quàm quicquam eorum, quæ de numeris dicta ſunt, attingeremus: ego tamen antiquorum rhetorum ueſtigijs hærere malui; quos de numeris prius tractaſſe, quàm de his rebus, uidebam: haud equidem credo, quòd non & ipſi uiderent commata, cola, ac periodos quaſdam quaſi partes eſſe, ex quibus conſtaret oratio; numeros uero quaſi conſequentia, & accidentia quædam partium eiuſdem orationis exiſtimari poſſe, ideoq; ab ea longius diſtare, ac poſterius quàm partes, quæ à toto abeſſe nunquam poſſunt, debuiſſe conſiderari: ſed quòd animaduertebant, canere inſtituentem, prius ſoni dimenſiones animo concipere, quàm caneret; & poetas nullum uerbum prius in uerſus conijcere, quàm ſyllabarum omnium ſpatia conſiderarent. ita eum, cui numeroſe libet dicere, prius, quàm quicquam contexeret, diligenter intueri oportere iudicarunt, quæ quibus locis uerba concinne, ac modulate poni queant. hoc autem quid aliud eſt, quàm orationis quaſi cantum, ideſt ῥυθμὸν ipſum, prius explorare, quàm aut dicere incipias, aut ſcribere? Huc accedit, quòd multi cola ipſa, commataq;, & periodos non tam ut partes materiæ, quàm ut habitus quoſdam, ac conformationes, figuraſq; orationis inſpici debere ſunt arbitrati; ideoq; inter ea, quæ dicuntur σχήματα λέξεως, numerare non dubitarunt. quod ſi ita eſt; non uideo, cur reprehendere quiſquam hunc ordinem iure poſſit; cum nemo dubitet, numerum propius ad ea, quæ ſubſiſtunt, accedere, quàm habitum. hic enim orationem, quaſi aliunde allata ueſtis, exornat: numeri neſcio quo pacto magis uidentur innati. Huc accedebat, quòd ſtudioſum lectorem, ac tituli memorem de numeris intelligere ſtatim uelle arbitrabar, & illius deſideria longius differre non ſuſtinebam. Verum, utcunque res ſe habet; uel nihil, uel certe parum iacturæ fuerit, has quæſtiones, quæ plus laboris quàm utilitatis legenti afferunt, ſuſpenſo potius gradu tranſire, quàm pertinaci, & nihil profutura ſedulitate ſectari. nihil enim prohibet, quin, ſi cui placuerit, hæc ipſa prius legat, quàm ſuperiora. Cæterum, quod ad rem hanc attinet, uelim mihi à Latinis hominibus permitti, ut in re multo diligentius à Græcis tractata, quàm à noſtris, nominibus ſæpe utar græcis. id enim propterea faciendum putaui, quòd in toto hoc tractatu græca & notiora ſunt, & minus ambigua, quàm latina. comma enim, colon, & periodos adeo apud artium ſcriptores uulgata ſunt, ut nemo uel mediocriter eruditus non intelligat. at inciſum, & cæſura, & cæſum, & articulus, & membrum, itemq; ambitus, & circuitus, & comprehenſio,

ac continuatio, & circunſcriptio, etſi latina ſunt, & maxima ex parte à Cicerone modificata, & in hunc locum aliunde tranſlata, neſcio quo tamen caſu adeo uel ambigua, uel obſcura ſunt, ut in ipſis non ſolum imperitiores poſsint hæſitare, ſed ij etiam, qui præ ſe nihil alios ſcire crediderunt, in ambitus comprehenſionis, ac continuationis, & circuitus ſignificatione ita aberrarint, ut, quas Cicero unius rei quatuor appellationes ſtatuerat, ijs illi quatuor res inter ſe longe diuerſas ſignificari ſcriptum reliquerint: quàm recte, ipſi uiderint. nos, quantum poſſumus, magnorum auctorum ueſtigia inſiſtentes, hominum ſtudia adiuuare tentabimus; &, quo facilius totum hoc, quicquid eſt, poſsit intelligi, à commatibus, quæ breuiſsima ſunt, orſi, uſque ad longiſsimas periodos,& ea, quæ ueræ periodi modum excedunt, ita progrediemur, ut, quæ uel ab alijs ſcripta ſunt, uel à nobis non inutiliter, ut ſperamus, excogitata, quàm fieri poterit breuiſsime perſequamur. Comma igitur & in muſicorum canticis, & in poetarum uerſibus, & in ſoluta oratione deprehenditur. Et apud muſicos quidem Philolaus Pythagoricus, ut refert Boetius, dixit, comma eſſe ſpatium, quo maior eſt ſeſquioctaua proportio, duabus dieſibus, ideſt duobus ſemitonijs minoribus, idemq; in duas partes inæquales diuidens tonum, cuius principium ſtatuebat in uigintiſeptem unitatibus, qui primus cubus eſt à primo impari, maiorem toni partem appellauit apotomen, minorem dieſin; ita ut apotome quidem quatuordecim unitates haberet, dieſis tredecim. unitatem illam, qua duo iſta inter ſe differunt, comma appellauit: idq; in duas partes æquales partitus eſt, quæ ſchiſmata nominauit. & ab hoc quidem muſicorum commate uel nulla, uel certe modica ad oratorium comma duci ſimilitudo poteſt. Apud poetas uero commatum duo genera ſunt, alterum, quod ad uerſuum modulationem cantumq; pertinet, nec ad ſenſum reſpicit; quam grammatici iuniores uulgata uoce cæſuram, & græca τομὴν appellant: alterum, quod ad ſenſuum diſtinctionem ſpectat, commune omnibus, qui quocunque modo uel ſcribunt aliquid, uel loquuntur. quod oratores ad ſimilitudinem, menſuramq; eorum commatum & cæſurarum, quæ in uerſibus dimetiendis requiruntur, in ſolutæ orationis paruis quibuſdam partibus effingere, atque exprimere tentarunt. Cæſura autem, ut uulgato uerbo utar, eſt ex integro uerſu ideo cæſa & ſuſpenſa pars, ut canentibus reſpirandi facultas præbeatur. horum uero commatum, cæſurarum'ue, quæ ad uerſuum modulationem ſunt excogitatæ, non unum genus, aut unus modus eſt; ſed aliæ ſemipede, aliæ integro pede, omnes uero orationis finita parte clauduntur. atque eæ multo arctiori lege, ac certiori pedum, & ſyllabarum numero conſtant, quàm commata, quæ uel in ſoluto ſermone, uel in poemate poſita, ad ſenſum pertinent. proinde etiam notiores illas eſſe, quàm hæc, dubitandum non eſt. ideoq; ex rei notæ ſimilitudine eam, quæ minus nota eſt, inueſtigare inſtituimus. hæc enim, quæ quærimus, orationis ſolutæ commata uel propter multiplicem pedum uarietatem, ac latiſsime patentem numerorum licentiam, uel propter arctiſsimum cum membris contextum, ac prope

gemellam

gemellam ſimilitudinem, cognitu difficiliora eſſe, certum eſt. Heroicum igitur hexametrum (à notiſsimo enim uerſuum genere ſimilitudinem libuit ſumere) locis aliquot incidi ſolere, & debere, certum eſt; & ante finem uerſus, uel in pluribus locis, uel in uno ſaltem aliquem recreandi ſpiritus poteſtatem canentibus fieri oportere. ea porro loca ſunt, ubi tertius, uel quintus, uel ſeptimus, uel nonus ſemipes ita terminat partem orationis, ut idem ſequentis pedis initium fiat. poteſt autem id unico in uerſu uel uno tantum loco, uel pluribus contingere:

In uno, ut,

Magnanimi Iouis ingratum aſcendere cubile:

In duobus:

Littora, multum ille & terris iactatus, & alto:

In tribus:

Italiam fato profugus, Lauinaq; uenit:

In omnibus:

Effigies ſacræ diuum, Phrygijq; penates.

Hæ uerſuum partes commata appellantur, & illud ius habent, ut ultimam ſui ſyllabam, ſi breuis fuerit, poſsint producere: propterea quod paruam illam unius temporis iacturam ſilentij mora compenſat. fit enim poſt commata pauſa quædam ſpiritus, quæ pro uno illo, quod deſideratur, tempore iure computatur. quod his exemplis facile patere poteſt.

Pectoribus inhians ſpirantia conſulit exta.
Omnia uincit amor: & nos cedamus amori.
Munera dehinc auro grauia, ſectoq; elephanto.
-Tuis hic omnia plena
Muneribus
-Tibi Pampineo grauidus autumno.

Eſt & Trochaicum comma: ubi poſt quintum ſemipedem breuis ſyllaba dictionem terminat, nec produci poteſt; ut, Fertur equis auriga. quod ideo Trochaicum appellant, quia in tertia ſede Trochæum finita dictio efficit: qui deinceps cum ſequenti ſtatim ſyllaba coniunctus Dactylum reddit. Ex his commatibus critici tria tam ſuperſtitioſe obſeruant, Trochaicum, penthemimeres, hephthemimeres; ut eum uerſum Heroicum negent, in quo non aliquod horum poſsis inuenire. Sunt & alia duo in hexametris commata. quorum alterum Priapei, alterum bucolici uerſus propium eſt. Priapeum comma eſt, cum tertius pes Dactylus eſt, & cum dictione pariter pes ipſe finitur, ut, Cui non dictus Hylas puer? cuius commatis ultimam ſyllabam quamuis longam Priapei carminis ſcriptores plerunque corripiunt: & ut manifeſtius fiat comma, in poſterioris commatis prima ſede Trochæum ponunt, ut,

Tectam uimine iunceo, cariciſq; maniplis: & illud Catulli,
Helleſpontia cæteris oſtreoſior oris: & illud,
O' colonia quem petis ponte lædere longo.

Bucolicum uero comma eſt, ubi quartus pes Dactylus fuerit, & partem

tamen definitionem non ita intellexit Phalereus, ut omne colon periodum eſſe crediderit, ſed id tantum, quod longitudinem pariter haberet ac flexum quendam circa finem: ex utraque enim re, non ex altera harum periodum fieri putat. Quintilianus ſic: Membrum eſt ſenſus numeris concluſus, ſed à toto corpore orationis abruptus, & per ſe nihil efficiens. Cola uero translatione, à membris animantium ducta, dicuntur. nam ut in corporibus animantium caput, & pes, & manus, ſi à corpore ſeiungantur, quamuis, quod ad aſpectum attinet, perfecta ſint membra, nullo tamen miniſterio funguntur: ita hæc, quæ rhetores orationis cola ac membra dicunt, ſeiuncta à ſuo toto, etſi ſuapte forma perfecta ſunt, uires tamen ſuas non prius poſſunt oſtendere, quàm totum eius orationis, cuius membra ſunt, corpus & extrema concluſio uenerit. quod Quintilianus ut uerum eſſe oſtenderet, tria illa membra notiſsima ex Ciceronis oratione adduxit: O` callidos homines, ò rem excogitatam, ò ingenia metuenda. quæ ad hunc modum prolata, integra quidem ſunt, ſed tamen, quia à reliquo corpore, atque à ſua periodo ſeparata ſunt, nullam uim per ſe obtinent: at, ſi ad reliquum argumentationis corpus acceſſerint, tum denique uiribus ſuis fungentur; &, quantum adiuuent orationem, tum demum declarabunt, cum mutuo iuncta efferentur, hoc modo: O` callidos homines, ò rem excogitatam, ò ingenia metuenda: Diximus: Teſtes dare nolumus: Quem, quæſo, noſtrum feſellit, ita uos eſſe facturos? In quarto rhetoricorum ad Herennium libro ita colon deſcribitur: Membrum eſt res breuiter abſoluta ſine totius ſententiæ adminiſtratione, quæ denuo alio membro excipitur. continuantur igitur interdum duo membra hoc modo: Et inimico proderas: et amicum lædebas. Interdum tria, hoc modo: Nec reipublicæ conſuluiſti: nec amicis profuiſti: nec inimicis reſtitiſti. ut hic quidem auctor uideatur dicere, nos, cum membratim loqui uolumus, uel tria uel ſaltem duo breuia membra ita nectere oportere, ut ſuum ſenſum perficiant ſingula, & argumentationem quidem ita adiuuent, ita reſpirandi copiam faciant, ut tamen totius rei, hoc eſt perfectæ ſententiæ, adminiſtrationem non exhibeant; & in hoc à periodo differant, quòd argumentationem non concludunt, periodus uero, ſi Hermogeni credas, ubi uera eſt, id ſemper facit. hæc porro, quæ commata, cola, & periodos Græci nominant, ipſe articulos, quaſi paruos quoſdam artus, & membra, & continuationes uocat, atque inter uerborum exornationes ac figuras numerat. quod & Aquila rectè fieri poſſe conſentit. quin & apud Græcos Hermogenes idem uidetur crediſſe. & ſane, ſi hæc forma membris debetur, ut, quod primo loco eſt, denuo à ſecundo excipiatur, &, quod ſecundum eſt, à tertio, ac deinceps tertium à quarto; tum uerò, ſi etiam breuiter abſolui rem ſine totius ſententiæ adminiſtratione oportet, ubi uel res pluribus uerbis explicabitur, uel membrum à membro non erit continenter exceptum, uel illata fuerit totius ſententiæ adminiſtratio; hæc figura & exornatio diſſoluetur, ac peribit, nec colon rectè nominabitur. ſic enim aliæ quoque uerborum exornationes, mutato uocum ordine, ac contextu,

pereunt, & figuræ nomen amittunt; cum tamen ſenſus maneat integer. quod utique etiam de commate & periodo poſſe dici uidetur. ſi quidem & Demetrius notiſsimam ex Demoſthenis aduerſus Leptinem oratione periodon ita diſſoluit, uerborum ordinem mutans; ut, ſeruato eodem ſenſu, periodus eſſe deſinat. modus autem, & menſura, qua ſola diſtare colon à commate Demetrius & Hermogenes affirmant, eſt, opinor, ut colon, quod ὀρθὸν, ideſt rectum uocant, à ſeptem longis ſyllabis uſque ad trimetrum Iambicum, uel hexametrum Heroicum, hoc eſt à tredecim aut quatuordecim temporibus ad quatuor & uiginti poſsit progredi. nam ſi ex omnibus Iambis fuerit trimeter uerſus, decem & octo erunt tempora: ſi locis imparibus Spondeum admiſerit, unum & uiginti. quòd ſi hic ſenarius ex ijs fuerit, qui Spondaicis tractibus quinque locis uitiatur; quales Plautus & Terentius non paucos, ut antea diximus, fecerunt, ultimum modo Iambum illæſum ſeruantes: uiginti tria tempora computabis, & uerſum hexametro Heroico minorem uno tantum tempore deprehendes. quo fit, ut minus mirum uideri debeat, quòd, cum M. Tullius de periodi menſura in Oratore hæc ad uerbum ſcripſerit; E' quatuor igitur hexametrorum inſtar uerſuum quod ſit, conſtat fere plena comprehenſio; Quintilianus tamen libro inſtitutionum nono affirmet, periodum, hoc eſt comprehenſionem à Cicerone quatuor ſenarijs uerſibus terminari. uidit enim uir alioqui prudens & eruditus, parum admodum intereſſe, hexametris'ne Heroicis, an Iambicis ſenarijs quatuor terminaretur: cum tantulo temporis unius momento diſtent. ac fortaſſe uel memoria lapſus, trimetris apud Ciceronem ſe legiſſe credidit: uel hexametros ipſos ſenarios dici poſſe iudicauit. Iuſtus ergo membri modus erit temporum uigintiquatuor; ut ſit inſtar uerſus hexametri: breuiſsimus uero ad undecim uſque deſcendet. & eius quidem membri, quod ſit temporum uigintiquatuor, notiſsimum eſt illud exemplum ex L. Craſsi oratione.

Cur clandeſtinis conſilijs nos oppugnant?

Aliorum uero, quæ breuiora ſunt, hæc erunt tibi exempla, à temporibus uiginti tribus ad undecim.

O' portentum in ultimas terras exportandum.
Quo tempore igitur iudex aures erigeret?
Antea uel iudicari primo poterat.
Teſtibus editis ita mittam in conſilium.
Qui Romam multis annis non uenit.
Nec reipublicæ conſuluiſti.
Cuſtodem Tullio me apponite.
Quis tam inimicus huic ordini fuit?
Quæro, ſeruos'ne, an liberos?
Vnde eos nouerat Roſcius?
Nec amicis profuiſti.
O' ingenia metuenda.
O' callidos homines.

Vides,

Vides, exempla, ex Cicerone ſumpta fere omnia, à uiginti quatuor tempo ribus ad undecim deſcendentia. infra quem numerum temporum quæ ſunt, ab ipſo Cicerone inciſa appellari uideo: quæ autem uel undecim ſunt, uel maiora, membra dici. Illa enim, O' callidos homines, ò ingenia metuenda; quorum alterum undecim, alterum duodecim eſſe temporum uides; membra nominat. Illa uero,

Pecunia ſuperabat?
At egebas:
Domus tibi deerat?
At habebas;

quorum duo ſenis temporibus contenta ſunt, aliorum neutrum ad undecim peruenit; uocat inciſa. quæ lex ſi fixa eſſet, uideri poſſet Cicero uoluiſſe commata parum admodum ultra penthemimerim protendi. ſed cum idem nos in oratione cæſa modo ſingulis, modo binis, nonnunquam ternis pedibus, quibus pars pedis addi queat, uti ſolere affirmet; ad ſeptimum ſemipedem comma progredi poſſe proculdubio ſignificat, ut ſuperius conati ſumus oſtendere, id ad ſimilitudinem poeticorum commatum factum eſſe exiſtimantes. quod ſi uerum eſſet, quatuordecim temporum comma eſſe poſſet. qua in re uereor, ne, ſi Ciceronem ſibi ipſi non conſta re ſuſpicatus fuero, audax merito iudicari poſsim: ſin optimum omnium patronum defendere tentauero, ridiculus uidear, eum defendens, qui patrono non indiget. ſed bene, quòd, qui alios ſæpe defendit, raro accuſauit, hoc quoque loco ſe ipſum ſuis uerbis abunde tuetur. nam cum ait, ſæpe ſingulis, ſæpe binis utendum pedibus, quibus utriſque pedis pars addi poteſt; oſtendit comma à tertio ſemipede ad quintum ſæpe peruenire: cum uero addit, non fere ternis amplius; rariſsime ad ſeptimum progredi poſſe demonſtrat. cum enim ait, non fere; non penitus negat, ſed rariſsime fieri ſignificat. quod autem raro fit, perinde propemodum eſt, ac ſi ſemel tantum, aut nunquam fieret. ſic Craſſum, raro ridentem, ſemel in uita riſiſſe, eius ſeculi homines dixerunt. Ex quo exiſtimare par eſt, Ciceronem, quod frequentiſsime fieri uidebat, inter commata computaſſe; quod raro, id uix computandum crediſſe. niſi illud potius dicimus, Ciceronem, etſi ſubtiliter didicerat, quæ ad inciſorum & membrorum menſuram pertinent, tamen arctiores iſtas, & moleſtas leges non tam neſciſſe; quàm de induſtria contempſiſſe; nec ualde curandum putaſſe, ſi quando uel comma productius, uel colon eſſet forte contractius: cum præſertim hæc omnia cola ſint, ſed hæc maiora, illa uero minora. In oratione certe Craſsi duo commata eſſe dicit, MISSOS FACIANT PATRONOS: IPSI PRODEANT. quorum prius tredecim uel quatuordecim temporum eſt, & uſque ad ſeptimum ſemipedem producitur: poſterius uero nouem. ſed & Hermogenes apud Demoſthenem illud quaſi comma agnoſcit, οἱ δὲ φίλιπποι κλέπτεσθαι. quod utique nouem ſyllabarum eſt, & temporum tredecim. item illud fere par, καὶ τοξοβολεῖ καὶ αἱρεῖ. Et tamen idem auctor è ſex ſeptem'ue ſyllabis conſtare comma ſcripſerat. ſed, ut puto,

hæc non tam exacte metienda iudicarunt: uerum, quod in confinio commatum ac membrorum fuerat, modo membrum, modo inciſum uocari poſſe ſtatuerunt. Nam Cicero, qui apud L. Craſſum comma eſſe dicit, Miſſos faciant patronos; in quo uides ſeptem ſemipedes tredecim temporum; in ſua ipſius oratione membra illa nominat, O' callidos homines, ô ingenia metuenda, ô rem excogitatam. quorum nullum excedit duodecim tempora: ſupremum tantummodo decem eſt. ſed hac in re ſtatuat unuſquiſque, quod uolet; dum meminerit, etiam hic bonis numeris utendum. ſunt etiam membra quædam hexametris longiora, & quorum nulla certa perhibetur menſura: quæ Hermogenes χοινοτενῆ uocat: perinde ac ſi in modum funis protenſa, ac prælonga dicas: quæ ille exordiorum circumductionibus accommodata exiſtimat. atque ex ijs omnia fere exordia apud Ciceronem conſtare creduntur. Membra uero, ut ſuperius quoque oſtendimus, cum de commatibus loqueremur, interdum tota plenam ſententiam complectuntur, ut, Noſtra omnis uis in animo & in corpore ſita eſt. integra enim ſententia integro membro abſoluitur. Interdum totum atque integrum membrum non totam ſententiam, ſed ſententiæ partem comprehendit, ut, Larinas quædam fuit Dinea. plenum quidem membrum, & plena etiam ſententia uideri poteſt, quod Dineam quandam Larinatem fuiſſe intelligimus: ſed, quod attinet ad cauſam, quam ſuſceperat orator, ſuſpenſa adhuc eſt, nec prius integra, quàm ſubieceris, Socrus Oppianici, quæ filios habuit Marcum & Numerium Aurios, & Cneum Magium, & filiam Magiam, nuptam Oppianico. nam hæc poſteriora ad rem, de qua agebatur, iam propius accedunt. iam enim intelligimus unius filios tres fuiſſe, & filiam, quæ Oppianico nupſerit, unde Oppianici propter pecuniæ cupiditatem ſcelus eruperit. Vt autem inciſa, & breuia membra diu continuari non oportet, ne oratio arida ſit, & diſſoluta: ita curandum eſt, ne prælonga membra longo tractu continenter frequententur, ne fiat compoſitio immodice profluens, & plus iuſto redundans; quæ ridicula eſt; cum præſertim poetæ hexametrum uerſum nunquam excedant: credo, ne uideantur modi eſſe ſine modo. ſatis enim longum putarunt hexametrum: ideoq; eum à longitudine, ut Demetrius putat, Heroicum nuncuparunt; quod conſcribendis magnorum uirorum rebus geſtis conuenire uideretur. Latini quoque eiuſmodi uerſus, auctore M. Varrone, longos nominarunt. & omnes fere grandes materiæ, & longo tractu ductæ, hoc metro, ut apud Ariſtotelem legimus, conſcribuntur: nec quiſquam ſanæ mentis aut Iliada, aut Aeneida Catullianis hendecaſyllabis, uel Septimij dimetris ſcribere tentauit: his enim magis breues ioci, & ruris opuſcula, quàm bella ſunt explicanda. Illud non opinor omittendum, membra quædam ita per ſe ſolida eſſe, ut non conſtent ex ullis commatibus, ſed continenti ductu, nuſquam inciſa, ad finem ſenſus perferantur, ut, Verres'ne habebit domi ſuæ candelabrum Iouis Opt. Max. gemmis, auroq; perfectum? quanquam enim membra uerſibus aliqua parte adeo ſimilia ſunt, ut à Cicerone aliquando uerſus nominentur, ac metricis appellatione κῶλα

uerſus ipſos ſæpe intelligant: non tamen tam arctis legibus tenentur, ut ſemper neceſſe ſit ea ita, ut uerſus, è commatibus conſtare: ſed ut è commatibus ſæpe conſtant, ita etiam per ſe ſine oratorio ullo commate poſſunt eſſe abſoluta. Quoniam autem de commatibus ac colis iam ſatis, ac fortaſſe etiam ſupra quàm ſatis fuit, dixiſſe uideri poſſumus: ſupereſt, ut, quàm uaria fiat ex ijs ſtructura, dicamus. Omnis igitur oratio aut in ambitum quendam, quam periodon uocant, oratoris arte formatur; de qua ſequenti libro tractabimus; aut natura duce ſine ulla periodi ſpecie, tractu quodam perpetuo pendens ac ſuſpenſa profluit; & nunc cæſim, nunc membratim, interdum cæſim pariter membratimq; procedit, nec ullo artificio, ſed ſola finiti ſenſus neceſsitate terminatur. Nunc igitur, ut natura longe prior eſt arte, ita nos quoque prius de hac orationis ſpecie tractemus, quæ citra periodum per commata, aut còla progreditur, nec tam ab arte quàm à natura profecta creditur. Huius autem, ut uideo, ſpecies fecerunt duas: atque alteram quidem earum εἰρομένην uocat Ariſtoteles, de qua poſterius loquemur; alteram διῃρημένην non nulli nominarunt: quam Aquila ſolutam interpretatur. & hæc quidem nullis coniunctionibus nectitur, neque eſt aut certo commatum ac membrorum numero compoſita, aut certa partium circunſcriptione terminata, ſed ſine ullis copulis diſiuncta procurrit. hac in narrationibus, ubi celeritate opus eſt, utimur; ſiue illæ rectæ, ſiue obliquæ ſint: talis eſt narratio illa in Verrem: ſeruos ſuos ad ſe uocat: ijs imperat, ut ſe ipſum negligant, filiam defendant; excurrat aliquis, qui hoc tantum malum filio nunciet. clamor interea fit tota domo inter ſeruos Rubrij atque hoſpitis: iactatur domi ſuæ uir optimus: pro ſe quiſque manus affert: aqua denique feruente à Rubrio ipſo Philodamus perfunditur. Item illud: Veniunt ad Chelidonem: domus erat plena: noua iura, noua decreta, noua iudicia petebantur: mihi det poſſeſsionem, mihi ne adimat: in me iudicium ne det, mihi bona addicat. alij nummos numerabant: aliqui tabulas obſignabant: domus erat non meretricio conuentu, ſed prætoria turba referta. Hac elocutionis forma omnia apud Terentium comœdiarum argumenta narrantur. hac non minus, quàm continenti illa, de qua ſtatim loquemur, narrationes poſſe, atque interim debere fieri, & Hermogenes docet in eo libro, quo rhetorica progymnaſmata complexus eſt; & frequentiſsima apud eruditos ſcriptores exempla facile demonſtrant. Alteram uero illam, quam, ut diximus, Ariſtoteles εἰρομένην appellat, è noſtris quidam pendentem, alij perpetuam, alij continentem iugemq; tranſtulerunt. eam magnus ille philoſophus ait continenter uno complexu tantum, atque curſu eſſe coniunctam; ita porro necti, ut præcedentem elocutionem elocutio proxima ſemper excipiat, ita copulis nexa, ut rerum ſeriem longo tractu explicet, & fiat ui copularum una. hanc formam fuiſſe dicit elocutionis antiquæ. hac Herodoti Thurij hiſtorias affirmat fuiſſe conſcriptas: hac denique uſos omnes eos fuiſſe, qui ante Gorgiam & Thraſymachum ſcripſerunt. Addit Cicero, quoſdam tam pertinaciter in hoc genere dictionis perſtitiſſe, ut, cum uniuerſa hæc,

quæ ad numeros ac periodos pertinent, diſcere facile poſſent; nouam tamen hanc numeroſæ, & conuerſæ orationis curam negligerent; & cum poſſent Gorgiam, & Thraſymachum, & Iſocratem imitari, eum laborem ſuſcipere non ſuſtinerent. Hæc igitur antiqua elocutio in nullos orbes recurrebat. nec ullo certo rhythmo claudebatur; ſed membra membris, & cæſa cæſis, ut uel ſors tulerat, uel natura iuſſerat, coniungens, tum demum finem ſortiebatur, cum res ipſa ſubſtiterat, & ſententia erat expleta. quod genus orationis quale eſſet, cum uellet Ariſtoteles, propoſita re ſimili, ac tunc omnibus nota, demonſtrare, ſimilem eam dixit ijs eſſe, quæ in Dithyrambis appellantur ἀναβολαί. uerum hæc ſimilitudo ijs potuit rem explicare, qui nouerant quales eſſent Dithyrambi, & quid in ipſis eſſet ἀναβολαί: hodie aut nihil, aut parum admodum ad hanc rem aperte demonſtrandam prodeſſe cuiquam poteſt. nam quo rhythmo aut metro conſtaret Dithyrambus, aut quæ ac quales demum eius carminis eſſent ἀναβολαί, ſciri poſſe uix arbitror: cum eorum, qui Dithyrambos fecerunt, ſcripta perierint; aut, ſi quis uſquam Dithyrambus adhuc extet, carminis tamen ratio ac metrum non ſatis agnoſcatur. nam qui hodie leguntur grammatici, ita Dithyramborum mentionem fecerunt, ut illud modo ſciſſe uideantur, Dithyrambum fuiſſe hymnum, qui in laudem Bacchi caneretur, & ab eo Dithyrambopæos, ac Dithyrambodidaſcalos appellatos, qui id genus hymnorum aut ſcriberent, aut docerent. Sed, nec quo genere metri, aut rhythmi conſtarent, uſquam, quod adhuc ſciam, legitur, & uix unicum eiuſmodi hymnorum certum exemplum inuenitur. Illud tamen non omittendum; id carmen denominationem ab ipſo Deo, cui canebatur, traxiſſe. Bacchus enim Dithyrambus dictus, quod per duas quaſi ianuas in lucem prodierit, alteram materni uteri, alteram paterni femoris. quam fabulam mythologi ad ſitum Niſæi antri retulerunt: cuius duas fuiſſe ianuas aiunt, & in eo nutritum liberum patrem, ab ijs, per quos ingreſſus egreſſuſq; eſſet, foribus nomen inueniſſe. Arion Methymnæus, ut ait Herodotus, apud Corinthios primus omnium fecit, & nominauit, & docuit Dithyrambum. nec deſunt auctores Græci, qui ſcribant Dithyrambum fuiſſe chorum apud eoſdem Corinthios circularem. Poetas autem ipſos Dithyramborum ſcriptores de ſublimibus rebus multa loqui ſolitos, compoſitiſq;, ac nouis, & audacibus uerbis gauiſos, legimus, atque in ijs fuiſſe Iona quendam Chium, qui poema id genus conſcripſerit, cuius initium apud Suidam legitur. In hunc iocatur Ariſtophanes: huius meminit & Callimachus in Colijambis. apud eundem inter multa poematum genera à Pindaro relicta numerantur etiam Dithyrambi: & Horatius ſcribit Pindarum noua uerba per audaces Dithyrambos deuoluere, & numeris lege ſolutis ferri, propter licentiam mutandi rhythmi in eodem aſmate numeri. Plutarchus Democritum quoque Locrenſem, & Laſium Hermionenſem, & Melanipidem Dithyramborum ſcriptores fuiſſe auctor eſt. rhetores uero inflatam poeticis uerbis, et audacter nouatis orationem διθυραμβώδη appellant. ſed grammatici quoque uerba quædam [illegible] eſſe dicunt, & ideo parum apta

ſermonibus,

aut orationibus, quòd grandiora ſint, quàm oporteat. Quin eos, quos uolebant inſanos appellare, prouerbiali figura minorem Dithyrambis mentem habere ueteres dixerunt; ut uel ex hoc ipſo prouerbio appareat, inſanum quoddam genus poematis Dithyrambos fuiſſe, atque ita fictum, ut repentino quodam furore potius effundi, quàm ulla arte componi uideretur. quod utique bacchantibus conuenire, nemo non intelligit. Sed hæc ad id, quod quærimus, nihil nos adiuuant. at illud mirum in modum adiuuaret, ſi Dithyrambum illum Pindari, qui apud Halicarnaſſeum Dionyſium legitur, apte poſſemus in metra, & uerſus ſuos certa ratione diducere. quamuis autem uir ille diligens perquam ſubtiliter non ſolum cola, & partes orationis, ſed ſingula propemodum elementa eius carminis conſideret, & ad auſteram, de qua tractat, harmoniam apta eſſe oſtendat omnia: non tamen, quale ſit aut metri aut numeri genus, explicat: atque etiam ultro fatetur ſe, cum cola nominat, ea nolle intelligi, quibus aut Ariſtophanes, aut aliquis alius ex ijs, qui metrici dicuntur, odas diſtinxerit, atque ornarit; ſed ea, quibus natura ipſa orationem diuidat, & in quæ rhethores periodos ſuas partiuntur. quibus uerbis aperte declarat, ſe, cum primum, aut ſecundum, aut tertium colon dicit, non uerſus intelligere, quos metrici nonnunquam cola nominant, ſed ea membra, quibus non minus ſoluta, quàm poetica conſtat oratio. Quamuis autem huius Dithyrambi ſcriptura ita confuſa ſit, ut difficile queas aut principia aut fines uerſuum, ſi modo uerſus ſunt, dignoſcere: tamen ſic quoque rem maxima ex parte declarat, ac diligenter intuentibus oſtendit, quale ſit hoc, de quo loquimur, orationis ſolutæ genus. ut enim Dithyrambus, mutato frequenter, quod Dionyſius ait, rhythmo, ſine ullis ſtrophis, & antiſtrophis ad finem uſque defertur: ita hæc, quæ cæſim ac membratim ſtruitur, oratio, mutato ſæpius numero, ſine ulla in orbem uerſa comprehenſione decurrit. Eſt & in Oedipode tragœdia apud Senecam longus ille è grandibus atque inflatis uerbis hymnus, quem ego ſemper Dithyrambicum eſſe duxi; quòd neque per ſtrophas & antiſtrophas certas ac ſibi uiciſſim pares recurrit, nec eiſdem epodis ſtabilitur, ſed rhythmi ac metri genus ſubinde mutat. in eo turba & grex ad ſumendos thyrſos & coronas duobus Heroicis hexametris excitatur, ſic:

Effuſam redimite comam nutante corymbo:
Mollia Niſæis armate brachia thyrſis.

Dehinc ſtatim mutato rhythmi ac metri genere, demũ chorus ita adorat.

Lucidum cœli decus
Huc ades uotis,
Quæ tibi nobiles
Thebæ Bacche tuæ
Palmis ſupplicibus ferunt.
Huc aduerte libens uirgineum caput:
Vultu ſidereo nubila diſcute.

Et non ita multo poſt Sapphico metro ſic canit.

Qualis iratam metuens nouercam
Creueras falſos imitatus artus,
Crine flauenti ſimulata uirgo,
Luteam ueſtem retinente zona.

Atque ut non ſolum principium, ſed totum hymnum à furentibus prodire dignoſcas, huc atque illuc incerto, & mutato genere metri fertur; & orſus ab Heroico hexametro, in Trochaicos, & Choriambicos, atque in Sapphicos quoque hendecaſyllabos procurrit, mox uero in Anapæſticos etiam prolabitur; neque certum finem ſibi præfigens eodem redit, ut in antiſtrophis Sapphicis, Horatianiſq́; fieri uidemus; ſed, quaſi furore, non ratione ducatur, nuſquam pedem fortiter figit. atque ideo, ſi locus eſt ullus diuinationi, has Bacchiaci hymni diuerſas partes, & membra longo ac iugi prouentu ſuſpenſa, ab Ariſtotele ἀναβολὰς dici, non inepte augurari poſſumus; ideoq́; ijs ſimilem ueterum compoſitionem ab eodem exiſtimatam, quia, nulla numeri ac periodi ratione habita, eà excurrebat, quà tulerat impetus. adiuuat hanc opinionem noſtram illud quoque, quod, ut apud Ariſtotelem legimus, Democritus Chius Melanipedem irridens, qui inepte pro antiſtrophis faciebat ἀναβολὰς, longam ἀναβολὴν facienti dixit eſſe peſsimam. Vt autem hoc fiducia maiore credamus, facit Dionyſius Halicarnaſſeus: qui Dithyrambum prius certa apud ueteres lege ordinatum fuiſſe ſcribit; poſtea uero uſque adeo ſolutum ac liberum eſſe cœpiſſe, ut ij, qui id genus poematis ſcriberent, licenter in uno atque eodem cantico non modo melodiam ita mutarent, ut nunc diatonico, nunc chromatico, nunc enarmonio genere uterentur; ſed modos etiam, utcunque libuiſſet, uerterent; & interdum Dorio, interdum Lydio, interdum Phrygio canerent. in rhythmis porro tanta licentia ſunt abuſi, ut, quaſi nullis rhythmicæ diſciplinæ legibus tenerentur, ſed plane ſoluti ac liberi eſſent, nihil prorſus metuentes alio atque alio numero impune ferrentur. Primus autem Melanipedes, ut apud Pheræcratem Plutarchus legerat, hanc muſicæ partem corrupit. illum porro ſecutus eſt Cyneſias Atticus, Cyneſiam Phrynis, Phrynim Timotheus Mileſius; qui hoc genus cantici ad minutiſsimos & molliſsimos modos deduxiſſe dicitur. quod ipſum Theophraſtus quoque ſignificaſſe neſcio quo pacto mihi uidetur; qui, auctore Cicerone, iudicauit orationem, quæ ſit polita, & ornata, non adſtricte ſed remiſsius numeroſam eſſe oportere; & ex illis modis, quibus hic uſitatus uerſus efficitur, poſt Anapæſtum quendam proceriorem numerum effloruiſſe; atque inde illum licentiorem et ditiorem fluxiſſe Dithyrambum: cuius pedes ille ac membra putauit eſſe in omni locuplete oratione diffuſa. ex quibus manifeſtum eſt, uoluiſſe Theophraſtum non minus liberos eſſe in oratione ſoluta numeros, ac totum ipſius curſum, quàm liberum erat Dithyrambopæis, quocunque tuliſſet furor, excurrere. quod utique in hac maxime, de qua loquimur, compoſitionis ſpecie uerum arbitror. quamuis enim omnis proſa oratio ſit libera, ac multiplicem uarietatis recipiat gratiam: nulla tamen illius forma magis, quàm hæc, uidetur eſſe libera: ideoq́; Di-

thyrambopœorum

thyrambopœorum canticis ab Ariſtotele eſt iure collata: quòd, ut Dithyrambus reliquis poematibus eſt multo ſolutior, ita hæc multo ſit liberior, quàm ea, quæ in periodis eſt conſtituta. Viri apprime docti non ſine aliqua ratione ſunt ſuſpicati, ἀναβολὰς fuiſſe proluſiones quaſdam, quæ ante legitimum carminis ſonum fieri ſolerent, non abſimiles ijs, quæ citharœdi, ut ait Fabius, ante, quàm legitimum certamen inchoarent, emerendi fauoris gratia canebant, & προοίμια nuncupabant: à qua re ducta ſimilitudine, procemia in orationibus hodie nominantur. ἀναβολὰς autem id ſignificare, ex eo poſſumus conijcere, quòd Pindarus in Pythijs auream illam Apollinis citharam inuocans inquit, ἀγησιχόρων ὁπόταν προοιμίων ἀμβολὰς τεύχῃς ἐλελιζομένα. & apud Homerum, quod ad hanc rem facit, de citharœdo legimus ἀνεβάλλετο καλὸν ἀείδειν. ijs igitur proluſionibus, & quaſi procemijs Dithyramborum, ſimilem uideri poſſe hanc pendentem orationem, ideo putarunt, quòd, quemadmodum hæ proluſiones, licet minus apte reliquo carmini cohæreant, tamen res una cum Dithyrambo ac toto hymno ſola coniunctione dicuntur; ita in hac pendenti oratione illud unum coniunctione dicitur, quod unum eſt ratione unius illius rei, qua de agitur, non autem ratione contextus, & comprehenſionis, ac periodi, quæ in hoc orationis genere nulla omnino eſt. hic enim aut membra membris, aut commata commatibus, aut utraque utriſque ita ſubnectuntur, ſolis coniunctionibus aut dialyſi adiuta, ut oratio non prius pendere deſinat, quàm res ipſa tota iam expleta, non tam artificioſo quàm neceſſario fine ſententiam clauſerit. Siue igitur hoc, quod illi ſunt opinati; ſiue id, quod nos diuinare tentauimus, ſiue neutrum placuerit: illud proculdubio ſcire expedit, hoc genus compoſitionis non eſſe contemnendum. nam, præter altercationes, & ſermones, & magnam tum narrationum ac deſcriptionum partem, pulcherrimas etiam exornationes orationis inde conſtitui uidemus, πνεῦμα, itemq; eam, quæ ἀκμὴ dicitur, & tertiam illam, quæ uocatur τόνος: nos uix habemus quibus nominibus appellemus: niſi ſpiritum, & uigorem, atque intenſionem extenſionem'ue dicamus. Quid autem, & quale ſit unumquodque eorum, utcunque poterimus, ex Hermogenis traditione nitemur explicare. Eſt igitur πνεῦμα, ut ille in tractatu de ſententiæ figuris ait, orationis compoſitio, quæ ſolis commatibus, & colis ſine artificioſa ulla periodo ſententiam perficit, & eò uſque porrigitur, quò dicentis ſpiritus ac latera proferre poſſunt. Ἀκμὴ aut uerborum eſt, aut ſententiarum. & uerborum quidem ἀκμὴ nihil aliud eſt, quàm tranſmutatio figuræ ab uno ſpiritu in alterum; cum tamen ſententiam non mutes: ſententiarum uero, cum ab aliqua ſpiritus productione in aliam atque aliam tranſimus, ſententiam ſubinde mutantes. τόνος porro, cum ulterius, quàm ferre poſſit pronunciantis ſpiritus, connexio membrorum protenditur; & quamuis tum commata, tum cola continenter conſerantur, nulla tamen ex ijs iuſta ueraq; periodus contexitur. neque enim eam facit membrorum numerus, ſed certus quidam illorum habitus, & nexus, ac conſtitutio, in qua propoſita redditis, & reddita propoſitis plerunque reſpondent: ac ſiue oppoſita

ſint, ſiue non, ita in quendam quaſi orbem fertur oratio, ut ſenſus princi-pium & finem propemodum ſimul oſtendat. In his autem exornationibus longe alius ſolet eſſe progreſſus, & orationis forma diuerſa. res enim tota longo tractu cæſim ac membratim ducitur, & ubi iam penitus eſt expleta, orationem ſecum ipſa concludit. De his multa Hermogenes. nos é multis pauca in hunc locum contulimus: ut, ſi quis forte deſiderat noſcere, quantum poſsit interdum forma illa orationis, quæ citra omnem periodum é ſolis cæſis membris ue contexitur, & aut continentibus copulis nexa procedit, aut omnibus prorſus coniunctionibus ſoluta labitur; id ex harum exornationum exemplis facilius intelligat. Eius igitur exornationis, quod hic ſcriptor περιβολὴν appellat, duo ponit genera; alterum, cum unum ſenſum ſumentes atque explicantes, rem totam ampliorem reddimus, & in alia atque alia membra diſpertimur: alterum uero, cum breuiter multa dicturi, ſingulis ſingula membris complectemur. ac prioris quidem exemplum illud ponit ex Demoſthene: [illegible] ὁ Φίλιππος [illegible] [illegible] [illegible] Tale nimirum apud oratorem noſtrum eſt illud in Verrem: Tantæ ne tuæ Verres libidines erunt, ut eas capere, ac ſuſtinere non prouinciæ populi Romani, non nationes exteræ poſsint? ita ne, quod uideris, quod concupiueris, quod cogitaris, niſi ad nutum tuum præſto fuerit, niſi libidini tuæ cupiditatiq; paruerit, immittentur homines, expugnabuntur domus, ciuitates non modo pacatæ, uerum etiam ſociorum, atque amicorum ad uim atque ad arma confugient, ut á ſe atque á liberis ſuis legati populi Romani ſcelus atque libidinem propulſare poſsint? neque ineptum, opinor, huius rei exemplum fuerit, ſi quis, illato nobis repente bello, & maximis periculis imminentibus, é republica eſſe cenſeat, defendendæ libertatis gratia aliquid audere aduerſus leges, & ciuitatis conſuetudinem; & periodo quidem utens dicat: Vt pax nihil non legitimum ferre conſueuit, ita belli neceſsitas ſilere leges plerunque compellit: proinde quæ in otio cauenda exiſtimarem, hæc in tanto rerum diſcrimine facienda cenſeo. ac mox idem multo liberius ac copioſius hunc ſenſum tractet, hac, quæ per ſpiritus productionem fit, exornatione ad hunc modum utens. Si eſſet quieta reſpublica, patres conſcripti; ſi in ocio cum dignitate eſſe poſſemus; ſi nihil atrox, nihil formidoloſum hoſtes minarentur; ſi libertate frui nobis noſtra liceret; ac res eſſent, ut ſolebant, in tuto conſtitutæ; ſi denique hoc ſtatu reipublicæ honeſte uiuere poſſemus: nihil de ueteri adminiſtratione mutandum, nihil nouandum eſſe cenſerem: ueteres omnes leges, decreta, inſtituta, maiorum mores, ac conſuetudines ſeruandas iudicarem. cum uero bellum graue, ac periculoſum inferatur; cum intra muros, atque in ipſa curia, atque adeo in oculis omnium patriæ proditores inſultent; cum potens atque atrox hoſtis in propinquo, atque ad ipſa quoque mœnia uiſatur; tantaq; ſit rerum omnium perturbatio, tanta totius ciuitatis trepidatio, quanta poſt hominum memoriam non fuit: quis iure nos improbarit,

ſi retinendæ libertatis, ſi defendendæ ſalutis gratia aliquid mouemus? immo uero quis nos in parentes, in uxores, in liberos, in patriam denique, atque ipſos deos, quorum aræ ac foci, & fana ſanctiſsima periclitantur, impios fuiſſe non prædicabit, niſi omnia tentemus, omnia moueamus, omnia moliamur; nec ſolum quæ fieri poſſunt, ac de more ſolent, ſed ea quoque, quæ inſolita, & moribus ac legibus noſtris contraria ſunt, re ipſa poſtulante faciamus; ut uxorum & liberorum noſtrorum pudor, ut parentum ſalus, ut patriæ libertas, ut noſtra ipſorum incolumitas in tuto collocetur? cum præſertim ea ſit belli natura, ut non unius modo ciuitatis, ſed magnarum ſæpe gentium ac nationum mores immutet, leges euertat, iudicia tollat, uetera inſtituta contemnat, noua ſemper inducat. Poſterioris autem ex eodem Demoſthene ponit hoc exemplum: ἀλλ' ὁ τὴν Εὔβοιαν ἐκεῖνος σφετεριζόμενος, καὶ κατασκευάζων ἐπιτείχισμα ἐπὶ τὴν Ἀττικήν, καὶ Μεγάροις ἐπιχειρῶν, καὶ καταλαμβάνων Ὠρεόν, καὶ κατασκάπτων Πορθμόν, καὶ καθιστὰς ἐν μὲν Ὠρεῷ Φιλιστίδην τύραννον, ἐν δὲ Ἐρετρίᾳ Κλείταρχον, καὶ τὸν Ἑλλήσποντον ὑφ' ἑαυτῷ ποιούμενος, καὶ Βυζάντιον πολιορκῶν, καὶ πόλεις Ἑλληνίδας τὰς μὲν ἀναιρῶν, εἰς τὰς δὲ τοὺς φυγάδας κατάγων; πότερον ταῦτα πάντα ποιῶν, ἠδίκει καὶ παρεσπόνδει, καὶ ἔλυε τὴν εἰρήνην, ἢ οὔ; καὶ πότερον φανῆναί τινα τῶν Ἑλλήνων τὸν ταῦτα κωλύσοντα, ποιεῖν αὐτὸν ἐχρῆν, ἢ μή;

Verum harum exornationum longè pulcherrimum atque illuſtre exemplum inſignis illa in Verrem actionum peroratio poteſt exhibere, in qua deos deasq; implorans atque appellans orator, & ad πνῖγος uſque progrediens inquit. Nunc te Iuppiter Opt. Max. cuius iſte donum regale, dignum Capitolio, atque iſta arce omnium nationum, dignum regio munere, tibi factum, tibi dicatum, atque promiſſum, per nefarium ſcelus de regijs manibus extorſit. Vbi uidemus pendere orationem, & ſpiritum produci uſque ad illum locum: Vos etiam atque etiam imploro & appello ſanctiſsimæ deæ, quæ illos Ennenſes lacus lucosq; colitis. atque inde rurſus eadem propemodum figura uſque ad illud: Vt, ſi in hoc reo, atque in hac cauſa. Vbi, mutata paulum figura, ſpiritum rurſus ducat, donec tandem, conuerſa penitus uerborum conformatione, breuibus periodis oratio clauditur. Talia paſsim, & tam crebra ueterum orationes legentibus occurrunt: ut ſtultum uideri poſsit, librum, qui ſic quoque iam eſt æquo longior, ſuperfluis harum rerum exemplis onerare. Illud autem obſeruaſſe ac meminiſſe nos oportet, hoc genus compoſitionis atque exornationis, numero non eſſe obnoxium, ſed his legibus ſolutum, quocunque tulerit impetus, procurrere, & in hoc à periodo differre, quod periodus, aut duobus, aut tribus, aut ſummum quatuor membris perficitur, & raro ultra procedit; hæc longiſsimo tractu, & catenata ac pendenti ſerie protenditur, &, quotcunque libuerit, membris aut commatibus conſtare poteſt: nec refert, paria ne, an imparia ſint: nec ſemper in membrum, ſed ſæpe in breuiſsima deſinit inciſa, nullum exquiſitum numerum deſiderans, ſed eo, quem uel natura, uel ſors tulerit, plerunque contentum. Illud ſeruandum, ut, quàm diu ſpiritus ſuſtinet, in eadem dicendi figura continenter perſeueres, membra membris, commata commatibus ſubinde connectens: at, ubi reſpirandi neceſsitas acceſſerit, poteris, quocunque libuerit modo, dicendi ſche-

ma uariare. harum enim compoſitionum figuræ tot eſſe poſſunt, quot ſunt orationis. quæ res miram quandam affert uarietatis gratiam, & dicendi copiam. enunciatur enim per rectum, & affirmationem, ut, Hic & Eubœam ſibi uindicauit, & aduerſus Atticam muros extruxit, & Oreum occupauit. Enunciantur & per interrogationem, ut, quis Eubœam ſibi uindicauit? quis Oreum occupauit? quis aduerſus Atticam propugnaculum extruxit? Fit & per redarguendi modum, ut, An non hic Eubœam ſibi uindicauit? non Oreum occupauit? non aduerſus Atticam muros extruxit? Fit & per demonſtrationem, & quaſi oſtentationem, ut, Ego me ac meos ueſtris hoſtibus obieci: Ego mei capitis periculo patriæ libertatem defendi: Ego furorem ſceleratorum hominum à ueſtris iugulis in me conuerti. Fit uero per apoſtrophen longe pulcherrimum, ut, An non tu & Eubœam tibi uindicaſti; & Oreum occupaſti; & aduerſus Atticam muros extruxiſti? Fit & per negationem, ut, ſi Philippus dicat: Non Eubœam mihi uindicaui: non Oreum occupaui: non aduerſus Atticam muros extruxi. Fit & alijs modis, prout rationis figuram uariare libuerit. Illud autem ſciendum, in ijs ipſis, quæ diximus, & in alijs ſimilibus toties figuram uariari, quoties uel numerum, uel genera, uel caſum, uel modum uerbi mutaueris. ac ſi rem totam diligenter conſideraris; præclaram quandam atque in primis efficacem orationis acrimoniam ac uehementiam in ijs locis deprehendes, qui diſtracta & pendenti locutione, per cola & commata producto, uehementi, ac prope iam deficiente ſpiritu ſæpe tractantur: propterea crediderim, quod orator, comprehenſionum legibus ſolutus, naturali impetu fertur; & oratio in morem fluminis nullis obicibus impedita procurrit; nec prius ſubſiſtit, quàm ſibi ipſa, quemcunque uel ratio dederit, uel ſors obiecerit; finem ſumpſerit. Quin & ad proœmiorum circumductiones longiora illa membra, quæ Heroici uerſus menſuram tranſgreſſa χωλωτικὰ dicuntur, utilia atque in primis accommodata creduntur. quæ ſi quis exactius ſcire deſiderat, tum Hermogenis ipſius, tum Dionyſij Halicarnaſſei, & iuniorum Græcorum de arte rhetorica libros diligenter euoluat. ſic enim intelliget, quanta oratoribus hoc ſtructuræ genus præſtet adiumenta. de quo nos hæc pauca diximus, ut homines noſcerent, non periodicam modo illam, membris mutuo ſibi reſpondentibus & numeris obnoxiam, orationem, ſed hoc quoque diſtractum, profluensq́; ac pendens dicendi genus oratoribus diligenter eſſe ſpectandum. quod etſi multi putarunt numeris plane ſolutum eſſe; non tamen incondito penitus numero debere concludi arbitramur; cum præſertim Cicero, quem maxime ſequi nos oportet, hoc, quod numeroſum non putatur, affirmet in primis numeroſum eſſe oportere: idq́;, adductis ex L. Craſsi oratione, atque adeo etiam ex ſua commatibus, ita demonſtrat, ut uel ex uno illo loco ſatis conſtare poſsit, nuſquam non aliquam oratorij rhythmi habendam eſſe rationem.

IOVITAE RAPICII

DE NVMERO ORATORIO

LIBER QVARTVS.

PROXIMO libro, de commatibus, & colis, quæ cognitu digna uidebantur, diligenter quæſita, & excogitata tradidimus. adiecimus etiam multa neque protrita, neque, ut ſperamus, iniucunda, de genere antiquæ illius elocutionis; quæ à periodis remota, uel ſine ullis coniunctionibus ſoluta procedit; uel alijs, atque alijs ſubinde copulis ita nectitur, ut iugis, ac perpetua fiat; & continenti, ac pendenti nexu prolapſa, nullo prius loco terminetur, quàm res ipſa, qua de agitur, tota plane iam abſoluta, finem orationi attulerit. Sequitur, ut iam de eius quoque elocutionis genere dicamus, quæ quaſi intorta, non ſuapte natura, ſed arte oratoris in orbem rediens, finem ſibi imponit; & per circuitus quoſdam, quas περιόδους appellant, quaſi flexa, quamuis non dum tota re penitus explicata, per ſe tamen terminatur. & quoniam hæc dicendi forma non parum ad eloquentiam conferre exiſtimatur, ac numeroſo debet fine concludi: operam dabimus, ne quid omittamus, quod ad huius rei cognitionem pertinere uideatur. primum igitur dicemus, à quibus, & quando ſit inuenta periodus; tum quid ſit, unde nomen duxerit; quanta illi cum poematibus cognatio ac ſimilitudo; quæ porro menſura illius; per quos caſus efferri ſoleat; quibus potiſsimum figuris ornari debeat; quot illius ſpecies ſint; ubi demum, & quo modo ea ſit utendum. quæ ſingula ita explicabimus, ut neque affectatæ breuitatis obſcuritas, neque ſuperfluæ prolixitatis mora cuiquam eſſe moleſta debeat. proinde lecturos etiam atque etiam obteſtamur, ne, quæ à nobis fideli ſtudio diſpoſita ſunt, prius uel culpent, uel negligant, quàm penitus inſpexerint, atque intellexerint. Vt igitur rem quo poſuimus ordine perſequamur; ab eiſdem illis, qui rhythmum oratorium excogitarunt, periodus quoque inuenta exiſtimatur. id autem apud Latinos multo ſerius, quàm apud Græcos factum, M. Tullius oſtendit. is enim in Oratore, cum de periodo, & rhythmo, ac concluſione loqueretur, Anni, inquit, prope quadringenti ſunt, cum apud Græcos hoc probatur. In Bruto uero, cum de Iſocrate uerba faceret, ita ſcripſit. Ante hunc uerborum quaſi ſtructura, & quædam ad numerum concluſio nulla erat: aut, ſi quando erat, non apparebat eam dedita opera eſſe quæſitam. quæ forſan laus ſit. ueruntamen tunc quoque natura magis, aut caſu non nunquam, quàm aut ratione aliqua, aut obſeruatione fiebat. In tertio autem de oratore ad Quintum libro, L. Craſſum, quem ipſe adoleſcens audierat, de periodo ſic loquentem inducit. Veteres illi, ſicut hodie multos uidemus, cum circuitum, & quaſi orbem uerborum conficere non poſſent; (nam id quidem nuper uel poſſe, uel audere cœpimus) terna, aut bina, aut non nulli

ſingula etiam uerba dicebant. Ex quibus uerbis apparet, faciendæ periodi rationem, uel L. Craſsi temporibus, uel paulo ante apud Latinos cœpiſſe cognoſci: quæ quoniam poſtea non caſu tantum, ut prius ſolebat, ſed exquiſita quadam arte ab oratoribus & facta eſt, & frequentata; quid ſit, explicare tentemus: atque id, non tam noua aliqua opinione, quàm ueteri grauiſsimorum hominum ſententia fieri, præſtare nitamur. hanc, tu, ſi forte Ciceronis uerbis uti uolueris, ita definias licet. Periodus eſt oratio, in quodam quaſi orbe incluſa procurrens, quoad inſiſtat in ſingulis, abſolutiſq; ſententijs. quam definitionem facile colligas ex ijs, quæ in Oratore ad hunc fere modum ſcripta ſunt. In hiſtoria, & in eo, quod appellamus ἐπιδεικτικόν, placet omnia dici Iſocrateo Theopompeoq; more, illa circunſcriptione ambituq;, ut tanquam in orbe incluſa currat oratio, quoad inſiſtat in ſingulis perfectis abſolutiſq; ſententijs. quibus uerbis ſine dubio periodum deſcripſit. In quarto rhetoricorum ad Herennium libro (ut alios Latinos interim omittamus) continuatio, quæ ſine dubio periodus intelligitur, hoc modo definitur: Continuatio eſt denſa, & continens frequentatio uerborum, cum abſolutione ſententiarum. Ariſtoteles autem, unde ij fere omnes acceperunt, qui hac de re probabile aliquid ſcriptum reliquerunt, affirmat, orationem aut ſine periodis eſſe, quam εἰρομένην uocat, de qua ſuo loco ſatis multa diximus; aut ex periodis conſtare, quam κατεστραμμένην nominat. poſt hanc autem orationis diſtinctionem, definitionem periodi in hunc modum ſtatim ſubiecit: λέγω δὲ περίοδον λέξιν ἔχουσαν ἀρχὴν καὶ τελευτὴν αὐτὴν καθ' αὑτὴν, καὶ μέγεθος εὐσύνοπτον. hanc definitionem Demetrius, uetus auctor, ut elegantem, & aptam laudat; quòd ipſa ſtatim periodi appellatio oſtendat, hanc orationem, à certo principio ortam, certo etiam per ſe fine terminari. nam quemadmodum in ſtadio curſores, è carceribus dimiſsi, & ad metas contendentes, curſus ſui principium pariter & finem uident: ita in hoc orationis genere ſtatim & principium comprehenſionis, & finem pariter uidere poſſumus. periodum denique ſimilem dicit circularibus, & in orbem ſuum redeuntibus uijs. atque ad extremum addit, nihil aliud eſſe periodum, quàm compoſitionem, & quaſi conformationem orationis. cuius formam ſi quis diſſoluat, & aliter uerba diſponens ordinem mutet; futurum ait, ut ſenſus quidem, ac res eadem maneat; periodus autem nulla relinquatur. id autem probat, Demoſthenicam quandam periodum, mutata compoſitionis ratione, diſſoluens. ex qua mutatione liquido apparet, manere ſenſum, periodum non manere; &, ſublata forma, quæ periodum efficiebat, periodum euaneſcere, originem tamen, & ſemina quædam periodi adhuc extare. quæ ratio facit, ut, quemadmodum ſupra quoque ſcripſimus, non male ſenſiſſe uideantur, qui periodum σχῆμα λέξεως eſſe crediderunt. idem enim omnibus eiuſmodi ſchematibus euenire certum eſt; ut, turbato uerborum ordine, ſchematum nomen amittant. eandem definitionem Georgius Trapezuntius ita traduxit. Periodum appello compoſitionem, quæ ipſa per ſe ipſam principium habeat, & finem, magnitudinemq; mediocrem. quo loco εὐσύνοπτον

pro modico, & mediocri accepit. quod quamuis non ſine aliqua ratione factum uideri poteſt: multo ſatius tamen fuerit uim uocis exprimere, quod Demetrius fecit, ac dicere: Cuius principium ſimul & finis in conſpectu eſt, & uno intuitu facile ſpectari poteſt: quippe cum oculis mentis utrunque ſtatim offeratur. hoc enim pacto à uetere illo incondito, ac pendenti genere orationis periodum melius diſtinxiſſet. illius enim ſtructuræ magnitudo ac prolixitas non facile uno ſimul intuitu ſpectari poteſt; cum plerunque pendeat, & in modum fluminis longo ac perenni tractu feratur, nec, niſi expleta re tota, finem ullum oſtendat, ſed, quaſi catena quædam, ſubinde protendatur. Idem Georgius in hac ipſa Ariſtotelica periodi definitione ἀρχὴν καὶ τελευτὴν pro ijs intelligi debere exiſtimat, quas iuniores Græci προτάσεις καὶ ἀποδόσεις, hoc eſt propoſitiones, & redditiones uulgò dicunt: quæ uel ſingulæ ſingulis, uel binæ ſingulis, uel binæ binis oppoſitæ fere periodos conſtituere putantur. Hermolaus uero, uir longe doctiſſimus, eandem definitionem paulo longiore paraphraſi ita complexus eſt. Periodum uero circumductam orationem, quæ per ſe ipſam principium habet, & finem, quæ circuitus, atque orbis ſui ſpectata amplitudine facile ferit audientium aures. Nimirum putauit intellectu faciliorem fore definitionem, ſi non orationem abſolute diceret, ſed adderet circumductam, hoc eſt contortam, ac uerſam, &, in qua circumducta membra ſibi mutuo reſpondent, ac uiciſſim ſe ſuſtentant, ut ij lapides, qui in fornicibus ædificiorum ita opponuntur, ut ſibi mutuo ſint adiumento, ne aut in hanc, aut in illam partem queant recumbere, ſed illa ipſa oppoſitione pariter librati firmiſsime conſiſtant, & utrinque ſtructuram terminent pariter, atque confirment. nam membra, uagæ illius, & ſua ſponte fuſæ orationis, qua olim ſola ueteres utebantur, quaſi lapides in aceruum temere coniecti, ac nullo interiectæ calcis glutino, nulla ingenioſi artificis iunctura cohærentes, iacere uidebantur ignaua, nec ullam ſtructuræ orationis firmitatem, aut certum finem per ſe afferebant, ſed labare illam, & diſſolute ferri permittebant; donec tandem res ipſa iam expleta ſibi finem attuliſſet. contra uerò huius orationis partes plauſibili numero clauſæ, ac firmis inter ſe nexæ uinculis, in quendam quaſi poeticum cantum conueniunt, & has, quas periodos dicimus, efficiunt. denique, ut intelligas illum dediſſe operam, ut intelligibilior eſſet definitio, εὐσύνοπτον illud, quod Georgius mediocre tranſtulerat, pluribus uerbis explicandum cenſuit; & metaphoram, quam Ariſtoteles à uidendi ſenſu ad intellectum traxerat, aliquanto latiori modo enarrans, dixit, Quæ circuitus atque orbis ſui ſpectata amplitudine facile ferit audientium aures. quibus uerbis periodicæ orationis ſuauitatem ſimul & utilitatem expreſsiſſe mihi uidetur; utilitatem, quòd circuitus ſui amplitudinem ſtatim oſtendat, nec auditoris animum diu ſuſpenſum teneat; ſuauitatem, quòd aures numero ſuo ita feriat, ut quaſi carmen facillime diſci poſsit, atque hoc etiam nomine utilis ſit. nam contra, quæ diutius, quàm par ſit, pendent, & à rhetorico numero aliena ſunt, ea diſcere uix poſſumus; ideoq; nulli uſui ſolent eſſe. et hæc quidem finitio qualemcun-

que periodum deſcribere, & complecti mihi uidetur. Demetrius uero periodum his uerbis definit: περίοδος ἐστὶ σύστημα ἐκ κώλων καὶ κομμάτων εὐκαταστρόφων πρὸς τὴν διάνοιαν τὴν ὑποκειμένην ἀπηρτισμένον, οἷον: μάλιστα μὲν εἵνεκα τοῦ νομίζειν συμφέρειν τῇ πόλει λελύσθαι τὸν νόμον, εἶτα καὶ τοῦ παιδὸς εἵνεκα τοῦ Χαβρίου ὡμολόγησα τούτοις ὡς ἂν οἷός τε ὦ συνερεῖν.

Quæ definitio aliquanto apertius explicat, quid ſit periodus: primum, quòd non ſimpliciter λέξιν genus ponit, quod late patet, ſed σύστημα, quod contractius eſt; & addit ex colis, & commatibus, & ijs quidem, quæ facile conuerti poſsint, & ita ſenſum perficiant, ut ad ſubiectam ſententiam accommodentur. apponit & Demoſthenicæ periodi exemplum; &, ut plus lucis rei afferat, tricolon eſſe dicit, & circa finem habere flexum, ac conuerſionem. ex quibus omnibus res magis magisq; illuſtratur. Atque idem, ne quis eorum errorem ſequeretur, qui periodum & enthymema idem eſſe crediderunt, hanc ab illo differre oſtendit, quòd periodus, compoſitio, ac ſtructura quædam ſit circumacta, ac circumiens; à qua circulari forma nomen ipſum periodi deducitur; enthymema uero uim, conſtitutionemq; in ſententia habeat: periodus item ſit circulus & comprehenſio quædam enthymematis, ſicut cæterarum quoque ſenſuum eſſe ſolet; enthymema uero ſententia quædam, quæ contentioſæ conſequentiæ figura enunciatur. cuius rei ſatis magnum putat argumentum, quod, ſi enthymematis periodici, hoc eſt formam periodi habentis, compoſitionem diſſolutas, periodus euaneſcit, enthymema nihilo minus remanet. Huc accedit, quòd enthymema ſyllogiſmus eſt rhetoricus, periodus uero neque ſyllogiſmus eſt, neque quicquam ex præmiſsis, ac conceſsis colligit, ſed tantum ut elocutio enthymemati adhæret. Ad hæc, periodum in qualibet orationis parte ponimus, enthymema non ponimus. Quod uero contingit, ut enthymema, cui periodus adhæret, periodus uideatur; id propterea fit, quòd ſtructura periodica & circulari compoſitum eſt: quam tamen formam uſque eò poteſt deponere, ut nullam periodi retineat imaginem. denique ut paries, cui albus color contigerit, albus recte dicitur, albedo tamen dici recte non poteſt: ita enthymema, cui periodus adhæſerit, periodicum optimo iure dixeris, periodum uero eſſe nullo iure dixeris. at Hermogenes Tarſenſis, cum de uerborum figuris tractaret, in hunc fere ſenſum periodum definiuit. Periodus proprie eſt totius argumentationis urgens, ac cogens collectio, & quaſi clauis quædam: atque ea demum uera periodus putanda eſt, quæ argumentationem perficit, & in unum agit, ac concludit. nam qui aliter dicit, ac non concludit, poteſt ille quidem compoſitioni formam periodi adhibere, periodum tamen non facit, ſed περιοδικῶς loquitur, hoc eſt ſimilitudinem quandam periodorum ſtructura orationis effingit. Cæterum uera periodus non ſola uerborum conformatione, ac figura, ſed ſententia quoque argumentationem in unum cogit, ac colligit, atque concludit; ideoq; à nonnullis enthymema dicitur. non poteſt autem periodus enthymematica eſſe, niſi fuerit eadem etiam ſententioſa, & aut, quod uniuerſale eſt, ad proprium, ac particulare deducat, aut contra, quod particulare ac proprium eſt, ad uniuerſale retroducat. ex qua

Hermogenis deſcriptione ſatis omnibus clarum fieri arbitror, quænam demum illi uideatur uera ac proprie dicta periodus. & præter eam tamen idem auctor innuit eſſe quandam compoſitionis in ſermone formam: quæ etſi argumentationem non concludit; quia tamen non ſponte fuſa, non tractim fluens, aut perenni nexu pendens procurrit, ſed uerſa, contortaq; in circuitus quoſdam recurrit, ac in modum ueræ periodi ſenſum qualicunque circunſcriptione claudit, uulgo periodus, non proprie, ſed largiori quodam modo nominetur. ac de iſta intelligendum arbitror, cum Demetrius ait, omnia Alcidamantis, Gorgiæ, & Iſocratis ſcripta ita perpetuis, & continentibus periodis, ut hexametris heroicis Iliada, contexi. atque item cum in Oratore Cicero placere ſibi aſſerit, in hiſtoria, & in eo genere orationis, quod appellamus ἐπιδεικτικὸν, dici omnia Iſocrateo, Theopompeoq; more, illa circunſcriptione ambituq;, ut tanquam in orbe incluſa currat oratio, quoad inſiſtat in ſingulis perfectis, abſolutisq; ſententijs. atque addit, poſteaquam nata eſt hæc uel circunſcriptio, uel comprehenſio, uel continuatio, uel ambitus, neminem, qui aliquo in numero fuerit, ſcripſiſſe orationem generis eius, quod eſſet ad delectationem comparatum, remotumq; à iudicijs, forenſiq; certamine, quin redigeret omnes fere in quadrum numerumq; ſententias. Et hæ quidem duæ periodi formæ ita ſunt ab arte progreſſæ, ut ab eadem certa quadam menſura, de qua mox loquemur, cohiberi ſoleant. EArum altera, ut dictum eſt, conformatione ſola uerborum ſpeciem periodi exhibet. hac qui utitur, non periodum ueram facere, ſed περιοδικῶς tantum loqui uidetur Hermogeni, propterea quòd argumentationem non concludit. Altera uero illa, quam idem auctor ueram putat, non figuram modo periodi accipit, ſed id præſtat, quod ille periodi proprium putat; ut quaſi clauis quædam epichirema concludat. Eſt & tertia quædam periodi forma, quàm non ars ulla, ſed natura ipſa metitur. ea tantum uerborum complectitur, quantum uolui uno ſpiritu poteſt; & hoc facit, cum longiſsima eſt. nam & breuior ſolet eſſe, & rhythmum non magnopere curare, atque interim plura commata, ac cola, ſed ſuſpenſa tamen, & uſque ad perfectum ſenſum pendentia recipere. hæc non apud rhetores ſolos, ſed paſsim in omni genere ſcriptorum inuenitur. Verum, quando iam doctiſsimorum hominum ſententijs ſatis oſtenſum eſt, quid ſit periodus; uideamus etiam, ut poſſumus, rationem nominis. Periodon igitur nemo non uidet, uocem compoſitam eſſe ex περὶ præpoſitione, quæ circum ſignificat, & nomine ὁδὸς, quod uiam notat; propterea quòd ſit circuitus quidam orationis, & quaſi circularis uia in ſe ipſam rediens; unde etiam deductum uerbum περιϊέναι quod circuire eſt. Cicero latina periodo dedit multa nomina: quæ tamen omnia oſtendunt, nihil aliud eſſe periodum, quàm formam quandam orationis, quæ non profluat, & uagetur, ſed ſenſum numeris aptis aſtricta concludat. nam circuitum & ambitum, & comprehenſionem, & circunſcriptionem, & continuationem dici

poſſe affirmat, quod & Quintilianus probat quo magis mirum, eſt, quenquam extitiſſe, qui inter hæc tantam eſſe differentiam prodiderit, ut comprehenſionem genus ſtatueret; circuitum, ambitum, continuationem, atque id quod πνεῦμα Hermogenes appellat, eius generis ſpecies crederet: cum non ſolum Cicero & Quintilianus, ſed omnes, qui pure ac latine locuti ſunt, nihil referre putauerint, ambitum'ne, an circuitum dicerent. itaque terrarum, inſularumq́; & ædium tum ambitum, tum circuitum, ut locus tulerit, dicere nemo paulo eruditior dubitauerit. Hanc uero ipſam, de qua loquimur, periodum Rufinus grammaticus, ſi non doctiſsimus, certe latini ſermonis non imperitus, & circuitum, & ambitum dici notiſsimis illis uerſibus teſtatur. Ambitum quoque ſeu circuitum in febribus ſtato quodam temporis ſpatio redeuntibus, periodon medici uocant, qua ratione ducti ueteres ſcriptores, eos athletas, qui olympia, Pythia, Iſthmia, & Nemeæa uiciſſent, periodo uiciſſe dixerunt; quod clariſsimas illas, apud Græcos celebritates ubique uincendo circumijſſent. quin iſtas ipſas quatuor celebritates quidam è Græcis non indocti homines periodon uocant. Sed nos, ijs omiſsis, eò redeamus, unde digreſsi ſumus; & periodum latine circuitum, ambitum, circunſcriptionem, comprehenſionem, & continuationem dici meminerimus. Quoniam igitur, ut iam ſæpe diximus, oratoriam dictionem neque ἔμμετρον, neque ἄρρυθμον neque ἔρρυθμον, ſed ῥυθμοειδῆ eſſe uoluerunt, & imaginem quandam poeticæ ſuauitatis, rhythmo, atque ambitu quodam ita exhibere, ut à uerſu tamen, atque à diligenti & perpetuo rhythmo longe abeſſet; uideamus, utcunque poſſumus, quonam tandem modo periodus imaginem poeticæ exhibeat ſuauitatis, & à uerſu longe aliena, ſimilitudinem tamen uerſuum præ ſe ferat. Ariſtoteles, grauis auctor, ait, uerſam orationem, hoc eſt eam, quæ periodis conſtat, eſſe ſimilem ueterum poetarum antiſtrophis. itaque, ut hanc ſimilitudinem facilius intelligamus, quærendum nobis eſt, quid fuerint apud ueteres poetas antiſtrophæ. quod etſi facile non poſſumus inuenire; quoniam Lyricos poetas, de quibus Ariſtoteles loquebatur, omnes prope amiſimus: tentabimus tamen, an ueriſimile aliquid, quod ad rem faciat, afferre in medium poſsimus. extant enim adhuc pauca Pindari, quæ per ſtrophas, & antiſtrophas, & epodos ita uidemus eſſe digeſta, ut, quot membra habuerit ſtrophe, totidem ſemper habeat antiſtrophe: atque ea membra uarijs metris ita texuntur, ut, qualis fuerit in ſtrophe primus uerſus, talis in antiſtrophe quoque primus deprehendatur; atque ut primus primo, ita ſecundus ſecundo, tertius tertio, ac deinceps ſinguli ſingulis metri ratione, & temporum numero reſpondeant: ut fortaſſe uoluerit Ariſtoteles periodorum redditiones, quas ἀποδόσεις uocant, ita propoſitionibus, quas προτάσεις appellant, reſpondere, ut oratoria dictio, perinde ac ode quædam Lyricorum more, conſtituta uideatur. Verum ſi cui hæc ſimilitudo parum quadrare

ideo uidebitur, quòd Pindaricæ ſtrophæ atque antiſtrophæ è multis fere membris ſibi mutuo reſpondentibus conſtant; periodi ad quatuor tantum membra porrigi credantur: is exiſtimet, apud alios poetas breuiores, quàm apud Pindarum, fuiſſe ſtrophas, & antiſtrophas; nec putet Horatium apud nos lyrica ita compoſuiſſe, ut ſine Græcorum poetarum exemplo id fecerit; cum præſertim ipſe, ſe Archilochi numeros, animosq́; ſecutum eſſe, ultro glorietur. apud hunc autem nulla ſtrophe, aut antiſtrophe quatuor uerſuum numerum excedit. odarum uero illius inſcriptiones, ſiue à poeta ipſo appoſitæ, ſiue ab aliquo alio fictæ, non tam membrorum, quàm metricarum ſpecierum numerum indicant. eſt enim quæ inſcribatur monocolos, ut, Mecœnas atauis edite regibus: eſt quæ dicolos, ut, ſic te diua potens Cypri, ſic fratres Helenæ lucida ſidera: cum uero multæ ad quaternos uerſus perueniant; nulla tamen eſt, quæ diuerſas quatuor metri ſpecies habeat: ſed in alijs ſunt tres uerſus inter ſe ſimiles quartus diſsimilis, ut in illa, Iam ſatis terris: & in illa, Nolis longa feræ bella Numantiæ, quarum utraque dicolos inſcribitur, & tetraſtrophos: quæ inſcriptio duas metri ſpecies ineſſe, & à quarto uerſu conuerſionem fieri oſtendit: cum tamen utraque non minus tetracolos, quàm tetraſtrophos inſcribi debuiſſe uideatur. ut enim poſt quartum uerſum conuertitur, ita quatuor uerſus, quaſi membra quatuor complectitur. in alijs duo inter ſe ſimiles, tertius, & quartus, tum inter ſe diſsimiles, tum à ſuperioribus duobus differentes, ut in illa, Vides ut alta ſtet niue candidum: & in illa, Quis multa gracilis te puer in roſa: quarum utraque tricolos tetraſtrophos à tribus metri formis, & à conuerſione, quæ poſt quartum uerſum fit, inſcripta eſt. Nec dubitarim, quin apud Alceum, aut Sappho, aut Anacreontem, aut quempiam alium è lyricis huiuſmodi ſtrophæ, & antiſtrophæ reperirentur. adhuc certe Anacreontis extat fragmentum, cuius ex ode quadam uerſus in epigrammatibus græcis leguntur.

οὔμοι μέλει γύγαο
τοῦ σαρδίων ἄνακτος.
οὐχ αἱρέει με χρυσὸς
οὐδὲ φθονῶ τυράννοις
ἐμοὶ μέλει μύροισι
καταβρέχειν ὑπήνην
ἐμοὶ μέλει ῥόδοισι
καταστέφειν κάρηνα.

Quam odem fuiſſe monocolon ex dimetris Iambicis catalecticis, ma-

niſeſtum eſt apud A. Gellium libro noctium Atticarum decimo nono, capite nono, ſunt hi Anacreontis uerſus eiuſdem generis.

τὴν ἀργυροῦν τορεύσας
ἥφαιστέ μοι ποίησον·
πανοπλίαν μὲν οὐχί.
τί γὰρ μάχαισι κἀμοὶ
ποτήριον δὲ κοῖλον
ὅσον δύνῃ βάθυνον
καὶ μὴ ποίει κατ' αὐτὸ
μήτ' ἄστρα μήτ' ἁμάξας.

Sed & Epheſtion in tractatu περὶ τῶν μέτρων κατὰ ἀντιπάθειαν oden quandam Sapphus tetraſtrophon è tribus endecaſyllabis & quarto pentaſyllabo factam oſtendit; & eius primum uerſum citat, & quartum. nos totam apud Dionyſium repertam hic adſcribendam curauimus: tum quòd ad id, quod quærimus, erit accommodata: tum quòd ijs, qui poeticas delicias amant, gratum fore putabamus, ſi poetriæ tam celebris & antiquæ carmen; quòd è multis unum ſupereſſe creditur, hic quoque legendum exhiberemus.

Σαφοῦς ᾠδή.

ποικιλόφρον' ἀθάνατ' ἀφροδίτα
παῖ διὸς δολοπλόκε, λίσσομαί σε,
μή μ' ἄσαισι, μηδ' ὀνίαισι, δάμνα
πότνια θυμόν.
Ἀλλὰ τῇδ' ἔλθοις ποτὲ κατέρωτα
τᾶς ἐμᾶς αὐδᾶς ἀΐοισ', ἇς πολλάκι
ἔκλυες, πατρὸς δὲ δόμον λιποῖσα,
χρύσεον ἦλθες.
Ἅρμ' ὑποζεύξασα, καλοὶ δέ σ' ἆγον
ὠκέες στρουθοὶ, περὶ γᾶν μέλαιναν
πυκνὰ δινεῦντες πτέρ' ἀπ' οὐρανῶ, αἰθέ-
ρος διὰ μέσσω.
αἶψα δ' ἐξίκοντο, τὺ δ' ὦ μάκαιρα
μειδιάσασ' ἀθανάτῳ προσώπῳ
ἤρε', ὅττι δ' ἦν τὸ πέπονθα, κὤττι
δεῦρο κάλημι.

κὤττι ἐμῷ

κὤττ' ἐμῷ μάλιστ' ἐθέλω γενέσθαι
μαινόλᾳ θυμῷ, τίνα δ' αὖτε πειθὼ
καὶ σαγηνεῦσαι φιλότητα. τίς σ' ὦ
σαπφὼ ἀδικεῖ.
καὶ γὰρ αἰ φεύγει, ταχέως διώξει,
αἰ δὲ δῶρα μὴ δέχετ', ἀλλὰ δώσει
αἰ δὲ μὴ φίλει, ταχέως φιλήσει.
κωὐκ ἐθέ=
λοισ' ἐλθὲ καὶ νῦν; χαλεπᾶν δὲ λῦσον
ἐκ μεριμνᾶν, ὅσσα δέ μοι τελέσσαι
θυμὸς ἱμείρει τέλεσον. σὺ δ' αὐτὰ
σύμμαχος ἔσσο.

Vides ſtrophas & antiſtrophas quaternorum uerſuum: quales & Alceum feciſſe ſcribit Epheſtion. tales apud Horatium noſtrum nemo non nouit. Huc accedit, quòd non indoctus ille Hermogenis enarrator, quem iam antea citauimus, ait, ueteres poetas tres uerſus ita facere ſolitos, ut duo præcedentes longiores eſſent, tertius illorum utroque breuior: è quibus primum ſtrophen, ſecundum antiſtrophen, tertium epodon nominarent; & in feſtorum dierum celebritate ita canerent, ut ſtrophen quidem choream ab oriente occaſum uerſus agentes, antiſtrophen uero, eadem mutata, & ab occaſu ad orientem conuerſa, epodon autem ſtantes pronunciarent, addit etiam rei totius rationem, quòd ſtrophe motum ſupremæ ſphæræ, antiſtrophe errantium ſiderum imitaretur; epodos autem terræ ſtabilitatem referret. quod ipſum & in Pindari commentarijs legimus. Huiuſmodi igitur antiſtrophis ſimilem eſſe elocutionem, quæ ex periodis conſtat, cum dicat Ariſtoteles; facile intelligimus periodos, ſicut lyrica carmina, aut ſingulis, aut binis, aut ternis, aut quaternis conſtare colis; & in hac re ſimilem eſſe poematibus periodicam locutionem, quòd, inſtar lyricorum carminum, per quaſdam quaſi ſtrophas, & antiſtrophas in orbem certum procurrat pariter ac recurrat. Erit igitur periodus monocolos, quæ uno membro conſtat, ſicut ode monocolos. hanc Ariſtoteles ἀφελῆ appellat. quam ipſam Demetrius ἁπλῆν, quaſi tu ſimplicem dicas, interpretatur: eamq; fieri ait, ubi membrum, & iuſtam longitudinem, & κάμπην, hoc eſt flexum quendam circa finem habuerit, ut longitudo ipſa protheſeos, flexus uero apodoſeos locum expleat. atque eius exemplum ex Herodoto hoc citat: ἡροδότου ἁλικαρνασσῆος ἀπόδεξις, ἥ δ. tale dicit eſſe, & illud: Dilucida oratio magnum lumen præbet audientium mentibus. & hic enim, & in Herodoti uerbis, ex membri longitudine, et eo flexu, quem finis habet: periodus conſtat, atque ita conſtat, ut utrunque ſit neceſſarium, unum uero ad periodum explendam ſatis eſſe non poſsit. Tales ſunt duæ illæ apud Ciceronem in primo de Oratore libro:

Tibi uero frater neque hortanti deero, neque roganti: nam neque auctoritate quiſquam apud me plus, quàm tu, ualere poteſt, neque uoluntate. Adijcit Hermogenes, huiuſmodi periodorum ſententiam tali hyperbato figuratam eſſe oportere, ut uſque ad finem perduret, & porrectè comprehendatur: talemq; ex Demoſthene citat in hunc ſenſum: an non erubeſcitis, quòd ne illa quidem, quæ uos pateremini, ſi poſſet ille, facere cum poſsitis, audeatis? talis eſt notiſsima illa: Boni uiri, turpitudine, non caſu; & delicto ſuo, non aliorum iniuria, commouentur. tales plurimæ, ac neſcias, an ſit ulla frequentior periodi forma: cum præſertim Ariſtoteles, ſi Demetrio Phalereo & Archidemo credimus, ſcriptum reliquerit; Colon, ubi compoſitæ periodi pars non eſt, periodum ſimplicem fieri, ſi ſententiam per ſe abſoluat. id autem ſæpiſsime uſu uenire, quis neſciat? Quare ſubit mirari, cur quidam in libris, quos de rhetorica facultate ſcripſit tam perfractè, tamq; audacter negarit periodum ullam monocolon reperiri, ac non prius ueteres auctores legerit, atque omnes ſchedas excuſſerit, quàm eorum auctoritatem contemneret, quos multis ſeculis propter eruditionem in ſummo apud omnes honore fuiſſe legerat. ſed illum miſſum faciamus, & ad penſum noſtrum redeamus. Dicolos periodus eſt, cuius propoſitio cum una, & unius membri ſit, pari redditione contenta eſt: quales fere ſunt omnes, quæ ſimplicem ſententiam aliquam de media uita ſumptam continent: quas quidam ad ſimilitudinem eorum enthymematum, quæ γνωμικὰ appellantur, γνωμικὰς periodos uocant: quòd ut illis, ita etiam his ſententiæ quædam graues explicentur: qualis eſt hæc; quæ præter dignitatem contingit felicitas, ea ſtultis male cogitandi affert occaſionem: Item; Omnis uitæ ratio in uirtute ponenda eſt, quando præter eam, uana fluxaq; ſunt omnia. Tricolos fit, cum aut propoſitioni bimembri unius membri redditio accommodatur; aut contra, cum unimembris propoſitio bimembrem acceperit redditionem. Exemplum prioris afferunt illud, utcunque ex Demoſthene translatum.

Quarum rerum gratiam Philippus ſuis fautoribus debet,
Quarúmq; pœnas exigere nobis conuenit,
Earum nunc mentionem facere non uacat.
Poſterius exemplum illud eſſe poteſt:
Qui beatorum morte triſtantur,
Hi uel illorum felicitati inuident,
Vel proprijs potius incommodis dolent.

Et illud

Qui pecuniam largiri prodigo inſtituit,
Is & fontem propriæ liberalitatis exhaurit,
Et illi materiam peccandi ſuggerit.

Et illud ex quarta in .c. Verrem actione,

Ergo hoc ueſtro conſilio & gratia perfeciſtis,

Vt &

Vt & mihi ſumma facultas ad accuſandum daretur,
Et iudicibus libera poteſtas ad credendum.

Tetracolos eſt, quæ duas propoſitiones ita habet, ut ſuam utraque earum redditionem incluſam contineat; ac rurſus ita duas redditiones habet, ut ſuam quæque propoſitionem includat. atque hanc quidem plenam periodum Cicero nominat. cæterum periodorum membra quaſi nodos quoſdam atque articulos eſſe dicit, quos in periodo coniungimus, ſenſumq; & ſtructuram in rotundum quoddam, atque in ſe rediens corpus redigimus. Hanc autem quadrimembris periodi formam in primis elegantem, & uariandæ elocutioni aptam putant; quia, alio, atque alio loco poſitis membris, & mutato ſæpius illorum ordine, oratio ſolet ita uariari, ut tamen idem ſenſus maneat, nec argumentationis concluſio nec periodus ipſa diſſoluatur. cui rei exemplo eſt Demoſthenica illa à Græcis rhetoribus diligentiſsime conſiderata, & quater in uarias facies, figura manente, mutata, in hunc fere modum: Dum neminem eſſe decernit immunem, immunitatem immunibus abſtulit. Dum adijcit, ne cui deinceps dare liceat, uobis poſt hac dandi poteſtatem, ut extrinſecus accipiamus, abſtulit. Transfer eam propoſitionem, quæ tertia eſt, in primum locum & redditionem, quæ quartum locum tenebat in ſecundum, & primam in tertium, & ſecundam in quartum: non minus erit uera comprehenſio, ſic.

Qui decernit, ne poſt hac liceat immunitatem dare;
Is uobis eius dandæ poteſtatem adimit.
Idem, cum decernit immunem eſſe neminem,
Immunibus aufert immunitatem.

Potes & propoſitiones coniungere, & redditiones coniunctim ſubdere hoc modo.

Qui neminem immunem eſſe decernit;
Et adijcit, ne dare poſt hac liceat immunitatem;
Is & immunitatem aufert immunibus,
Et uobis eius dandæ poteſtatem.

Potes è redditionibus propoſitiones facere, hoc modo:

Is ſimul & immunitatem immunibus,
Et uobis eius conferendæ adimit poteſtatem;
Qui & neminem immunem eſſe decernit,
Et dare poſt hac prohibet immunitatem.

Tetracolos eſt illa Ciceronis pro A. Cæcinna.

Si, quantum in agris locisq; deſertis audacia poteſt,
Tantum in foro, iudicijsq; impudentia ualeret;
Non minus nunc A. Cæcinna cederet, Ebutij impudentiæ,
Quàm tum in ui facienda ceſsit audaciæ.

Eam tu, ſi libeat, potes hoc modo immutare, ſenſu manente, ac figura.
Ita nunc A. Cæcinna cederet Ebutij impudentiæ,

Vt olim in ui facienda ceſsit audaciæ ;
Si tantum in foro & iudicijsq; impudentia ualeret,
Quantum in agris, locisq; deſertis audacia poteſt,

Adeoq; flexibilis eſt hæc quadrimembris periodi figura, ut curioſa Græcorum hominum ſedulitas apud Demoſthenem eiuſmodi periodum deprehenderit, quæ per χιασμὸν, quam nos decuſſationem dicere poſſumus, ſaluo ſenſu, nec diſſoluta periodo, ſæpius, quàm quiſquam credat, uariari queat. Ea uariatio quo modò fiat, apud Hermogenem, & non contemnendos illius interpretes poterit, qui uolet, inuenire. nos iſtam qualemcunque artis partem otioſis relinquimus, locum illis, unde diſcerent, monſtraſſe contenti. In ea periodo tum utriſque propoſitionibus redditiones, tum redditionibus propoſitiones accommodari alternis pro arbitrio poſſunt: nec ullum prorſus in ea colon eſt, quod cuilibet aliorum non & præponi & poſtponi ſalua periodo poſsit. periodus ipſa hæc eſt.

ὁ μὲν γὰρ Φίλιππος ὅσῳ πλείονα ὑπὲρ τὴν ἀξίαν πεποίηκε τὴν αὐτοῦ,
τοσούτῳ θαυμαστότερος παρὰ πᾶσι νομίζεται.
ὑμεῖς δὲ ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι ὅσῳ χεῖρον ἢ προσῆκε κέχρησθε τοῖς πράγμασι,
τοσούτῳ πλείονα αἰσχύνην ὠφλήκατε.

Philippus quo plura præter ſuam fecit dignitatem,
Eo apud omnes admirabilior iudicatur.
Vos, ò Athenienſes, quanto peius, quàm conueniebat, rem geſsiſtis,
Tanto plus dedecoris uobis comparaſtis,

Hæc autem periodicæ orationis cum lyricorum poetarum carminibus ſimilitudo illud quoque præſtat, ut multo iam facilius intelligatur quæ ſit periodi menſura ; de qua nos quinto loco dicturos promiſeramus. Ex ijs enim, quæ proxime dicta ſunt, conſtare cuiuis poteſt, periodum neque monocolo breuiorem, neque tetracolo longiorem eſſe oportere. quod ipſum Cicero quoque intelligens, in Oratore ita ſcribit: Conſtat ille ambitus, & plena comprehenſio è quatuor fere partibus, quæ membra dicimus ; ut & aures impleat ; & ne breuior ſit, quàm ſatis eſt ; neque longior. & tamen ait ſæpius accidere, ut aut citius inſiſtendum ſit, aut longius procedendum ; ne aures aut prolixitas obtudiſſe, aut breuitas defraudaſſe uideatur. Idem non ita multo poſt ait: E' quatuor igitur quaſi hexametrorum inſtar uerſuum quod ſit, conſtat fere plena comprehenſio. quod Rufinus quoque confirmat his uerſibus:

Quatuor è membris plenum formare uidebis
Rhetora circuitum, ſiue ambitus ille uocetur.

Denique etiam Demetrius Phalereus conſtanter affirmat, comprehenſionem, quæ quatuor membrorum numerum excedat, intra periodi ſymmetriam non conſiſtere: Quintilianus quanquam, hæc legerat, tamen

tamen affirmare non dubitat, periodum plura, quàm quatuor, membra frequenter admittere: menſuramq; eius ait à Cicerone aut quatuor ſenarijs uerſibus, aut ipſius ſpiritus modo terminari. neque non tamen Cicero ipſe hac in re mediocritatis rationem habere ſe profitetur: propterea quòd membra iſta ſolutæ orationis, uerſus non ſunt, ſed inſtar uerſuum: & ſoluta oratio multo eſſe liberior debet, quàm poetica; periodus neque immodica eſſe debet, ut memoria poſsit contineri; neque obſcura, ne fatiget audientem, dum parum intelligitur. L. Craſſus, orator ille uel in primis laudatus, breues admodum periodos, auctore Cicerone, facere gaudebat; atque id Ariſtotelis auctoritate faciebat, ut opinor; qui uidetur ſenſiſſe, omnem periodũ aut monocolon eſſe, aut dicolon. nam cum definiret colon, id dixit eſſe alteram partem eius periodi, quæ ex membris compoſita eſſet. ex eo enim, quod alteram partem dicit, duas tantum eſſe partes periodi compoſitæ, non plures, oſtendit. quod Demetrius quoque Phalereus, & ante illum Archidemus intellexit. indicant id etiam exempla, quæ ille ex oratoribus citat. in quibus non facile ullum dicolo maius poſsis deprehendere. quibus cauſis fortaſſe adductus Craſſus & periodos breues faciebat, & libenter orationem ſolebat in commata & cola partiri. Ciceronis in Bruto ſuper ea re uerba ſunt: Comprehenſio & ambitus ille uerborum (ſi ſic periodum appellari placet) erat apud illum contractus; & breuis: & in membra quædam, quæ Græci uocant κῶλα, diſpertiebat orationem libentius. commatum autem, & membri, ac periodi ex eiuſdem Craſsi ſcriptis hoc in Oratore Cicero exemplum ponit:

Miſſos faciant patronos:
Ipſi prodeant.
Cur clandeſtinis conſilijs nos oppugnant?
Cur de noſtris profugis copias comparant contra nos?

Quem locum quaſi exponens ait, prima illa duo inciſa eſſe, tertium membrum, poſtea ſequi non longam periodum ex duobus membris perfectam, & in Spondeos cadentem. Quin etiam ex concione quadam C. Carbonis, ſe ſtante, mirabili clamore populi hæc uerba fuiſſe dicit excepta:

O Marce Druſe:
Patrem appello.

Hæc commata duo eſſe dicit binis pedibus.

Tu dicere ſolebas,
Sacram eſſe remp.

Hæc duo cola eſſe affirmat ternis pedibus.

Quicunque eam uiolaſſent,
Ab omnibus eſſe ei pœnas perſolutas.
Patris dictũm ſapiens filij temeritas comprobauit.

Periodum eſſe dicit, & ultimum membrum, atque id, quod præcedit, Dichoreo claudi. Ponit etiam ex ſua ipſius oratione hoc:

Domus tibi deerat?
At habebas.

Pecunia ſuperabat?

At egebas:

Commata quatuor eſſe dicens.

Incurriſti amens in columnas:

In alienas inſanus inſaniſti:

Hæc uero membra duo dicit.

Depreſſam, cæcam, iacentem domum pluris, quàm te, quàm fortunas tuas, æſtimaſti: hanc periodum longam uocat. Ponit & illud ex ſua oratione exemplum:

O' callidos homines,

O' rem excogitatam,

O' ingenia metuenda:

Membra tria eſſe dicit.

Diximus:

Teſtes dare uolumus:

Commata dicit eſſe duo.

Quem, quæſo, noſtrum feſellit, ita uos eſſe facturos? comprehenſionem ex duobus membris eſſe affirmat. Quæ exempla cum poſuiſſet, adiecit, ſe ideo illa poſuiſſe, ut, qui uellet, ipſis auribus iudicare poſſet, quid numeroſum eſſet, etiam in minimus particulis orationis. Ego illud etiam conſiderandum puto; quid ſit, quòd illud ſuum, Depreſſam, cæcam, iacentem domum pluris, quàm te, quàm fortunas tuas, æſtimaſti, longam comprehenſionem dicit; quid item, quòd illud L. Craſsi, Cur de noſtris profugis copias comparant contra nos? duorum eſſe membrorum periodum dicit; itemq; illud, Quem, quæſo, noſtrum feſellit, ita uos eſſe facturos? tam breuem comprehenſionem eſſe dicit, ut nulla poſsit eſſe breuior. Ac prius quidem mirum uideri poteſt, quid ſit, quòd hæc, quæ alius membra non immerito nominaret, periodos appellet duorum membrorum. cuius rei eam cauſam poſſumus iudicare, quòd in longioribus membris eam partem, quam [illegible] Demetrius nominat, hic fortaſſe membrum appellet; atque ex hac, & ea, quæ præcedit, parte periodon dicolon eam intelligat, quam alij ſimplicem, ac monocolon uocant. qua nimirum nulla poteſt eſſe breuior. itaque hac breuitate moti quidam non periodum, ſed membrum paulo longius eſſe crediderunt. Quòd uero illud, Depreſſam, cæcam, iacentem domum pluris, quàm te, quàm fortunas tuas, æſtimaſti, longam comprehenſionem, hoc eſt periodum uocet; ea ratio uideri poteſt; quòd hanc utique ſimplicem periodum intelligebat, quæ eſſet ex longiſsimo membro. hæc enim ſi comparetur compoſitis, ac longis, quæ trium aut quatuor hexametrorum tempora exæquant, breuis eſt. at contra, ſi eam conferas cum ſimplicibus, re uera longiſsimam deprehendes. habet enim membrum multo longius iuſto, ex ijs, quæ σχοινοτενῆ uocari dicit Hermogenes. ſuſtinet enim & producit ſenſum uſque ad ultimum. Ex huius igitur flexu, & præcedenti parte facta periodus longiſsima eſt, comparatione aliarum ſimplicium. Iam igitur, ut opinor, propemodum patet,

cur Craſsi periodum non longam, cur è duabus ſuis alteram longam, alteram adeo breuem dicat, ut nulla poſsit eſſe breuior. quòd ſi quis inſtet, ac nimis anxie exquirat, cur has partes Cicero non cæſa, non flexus, ſed membra nominet: is, uelim, meminerit ab Ariſtotele neque κόμματα, neque κάμπαι, quicquid hoc eſt, uſquam uocari; uerum, ſiue paucis, ſiue multis ſyllabis huiuſmodi uocum ſtructuræ compleantur, promiſcue κῶλα nominari. quod ſciens Cicero, ea membra, quæ iuſto longiora flexum quendam circa finem acciperent, & in duas partes utcunque diuidi poſſent, duo, ut uidetur, membra appellauit; & ea periodo, quæ ex ijs eſt, nullam poſſe breuiorem eſſe, iure pronunciauit. periodum uero iubent æquilateram, & æquis cruribus ac membris eſſe. Sed in redditione putat Demetrius poſtremum membrum productius eſſe oportere; ne conciſa uideatur, & quaſi manca periodus: quæ putatur grauior, ac multo auguſtior, ſi in longum membrum deſinat; qualis eſt illa apud Ciceronem notiſsima:

Quæ nobis deſignatis timebatis,
Ea ne accidere poſſent,
Conſilio meo, ac ratione prouiſa ſunt.

Ea de re Ciceronis uerba ex tertio de oratore libro libuit aſcribere. Sed continuatio iſta uerborum ſoluta multo eſt aptior, atque iucundior, ſi eſt articulis membriſq; diſtincta, quàm ſi continuata, ac producta. membra autem illa modificata eſſe debebunt. quæ ſi in extremo breuiora ſunt, infringitur ille quaſi uerborum ambitus. ſic enim has orationis conuerſiones Græci nominant. quare aut paria debent eſſe poſteriora ſuperioribus, extrema primis; aut, quod etiam eſt melius, & iucundius, longiora. hæc ille cum ſcripſiſſet, ſtatim adiecit, ab ijs philoſophis, quos Catulus maxime diligeret, eſſe dicta. intelligebat autem peripateticos, atque in ijs Ariſtotelem maxime ac Theophraſtum, quos Q. Catulus mirum in modum diligebat, ut peripateticus peripateticæ ſectæ principes. At enim Hermogenes ait, ἰσοκωλῆ καὶ ἰσόπλευρον, hoc eſt, æquis cruribus, ac lateribus periodum eſſe oportere, uel certe breuiorem in apodoſi: parumq; efficacem putat oratorem, qui redditionem in periodis faciat longiorem, quàm propoſitionem: ut fortaſſe dicendum ſit, hanc, quæ breuiore membro clauditur, efficaciorem: ut hæc ex quinta in Antonium oratione: Cuius igitur ſingularem prudentiam admiramur, eius ſtultitiam timemus? illam, quæ longiore, grauiorem, ut, Ille paludes ſiccare uoluit: hic totam Italiam moderato homini diuidendam dedit. eam, quæ pari, mediam quandam eſſe, utriuſque participem, & ab utraque tamen differentem, ut eſt illa: Forſitan uix conuenire uideretur, quem ipſum hominem cuperent euertere, eius effigiem ſimulacrumq; ſeruare. Et hæc fere habuimus, quæ de periodi menſura dicenda uiderentur. ſequitur, ut dicamus, quo modo per caſus enunciari, deinde etiam quibus maxime figuris ornari periodus ſoleat. Obſeruatum igitur eſt ab eodem Hermogene, per omnes eam caſus enunciari poſſe, per rectum quidem ſic, Qui ea facit, ac comparat, quibus capi poſsim, is etſi nondum tela contorquet, mecum bellum gerit.

quam ἀντικειμένην nominat, membra ac uerba prope ſingula uiciſsim opponi, ac ſibi mutuo reſpondere oſtendit. quales fere ſunt omnes, quæ efferuntur per contrarium; quod alij antitheton, ipſe antitheſin nominat: quo in genere diligenter, ut omnia, conſiderauit, ac ſcripſit Phalereus, periodos, quæ in antithetis ſunt conſtitutæ, interdum fieri ex membris, quæ ſenſu pariter ac uerbis oppoſita ſunt: cuius rei exemplum ab Iſocrate ſumptum, potes, ſi libet, ita effingere: Xerſes ut Græciam occuparet, naturæ uim intulit. nam & per terras inſtructa claſſe nauigauit: & per maria pedibus inceſsit. Interdum uero ex ijs, quæ uerbis modo non etiam ſenſu opponuntur, ut in Iſocratica illa alia periodo, in qua Helena fratri ſuo Herculi hunc fere in modum comparatur. Iuppiter Herculi laborioſam, & periculis obnoxiam uitam dedit. idem uero Helenæ ſpecioſam, & pro qua pugnaretur, faciem contulit. Hic enim ſingula ſingulis ita oppoſita ſunt, ut non rerum ſed uerborum oppoſitio ſola uideatur. Interdum porro membra eiuſmodi deprehendas, ut, quamuis nec ſenſus ſenſui, nec uerba uerbis opponantur, falſam tamen quandam antitheti ſpeciem exhibeant: ex quibus urbanis hominibus ioci occaſio non nunquam offertur: qualia ſunt illa apud Epicharmum, poetam Siculum, lecta, & ab Ariſtotele, ac Demetrio citata. τόκα μὲν ἐν τήνοις ἐγὼν ἦν. τόκα δὲ παρὰ τήνοις ἐγών. non modo enim, inquit Demetrius, nihil contrarij eſt allatum in ijs uerbis, ſed idem prorſus repetitum. itaque uideri poteſt Epicharmus hoc feciſſe, non quia neſciret falſam antitheſim eſſe, uerum ut rhetoras irrideret, qui nimia ornandæ orationis affectatione pro antithetis ea uſurparent, quæ neque re, neque uerbis eſſent oppoſitæ. ornari uero periodos Ariſtoteles ait antitheſi quidem maxime, ſed & pariſoſi, & paromæoſi, & alijs eius generis figuris. Pulchrum putant unum atque eundem ſenſum uariata periodi forma exornare, ut ſi notiſsimam illam Demoſthenis periodon ita uariaris. Quæ nauigantibus ſeruare licuiſſet, ea hic perdidit terra proficiſci iubens: quæ uera dicentibus, mentiens. & rurſus: Cur uero quiſquam Aeſchini ignoſcat? An quia profectionem accelerauit? atqui nauigare, non terra proficiſci oportebat. an quia uera uobis dixit? atqui mentiens omnia perdidit. Sed utilis illa quoque exercitatio eſt, ut ex diſtracta, & fuſa prius oratione, adhibitis quibuſdam quaſi nodis, periodum facias; aut contra periodon uel in pendentem illam ingemq; antiquorum orationem, uel in diſſolutam, & omnibus copulis uacantem, non inepte conuertas. Demetrius periodorum tria eſſe genera dicit, rhetoricum, hiſtoricum, dialogicum. Rhetorica periodus, ut ille ait, eſt contorta, & circularis, ac quaſi in orbem rediens: quæ rotundo pronunciantis ore, & manu, quæ ad numerum circumferatur, indiget. cuius illud exemplum ponit ex Demoſthene: Maxime quidem, quia utile arbitror reipublicæ, legem ſolui, tum uero etiam filij Chabriæ gratia, fateor me, quantum licuerit, his aſſenſurum. hanc enim periodum dicit ab ipſo ſtatim principio contortum in ſe quiddam habere, & oſtendere, ſimplicem ſe finem non habituram. Hiſtorica eſt neque plane circumducta, neque ualde remiſſa, ſed medium locum ita ſibi defendens, ut nec propter exqui-

ſitam circumductionem rhetorica uideatur, nec propter nimiam ſimplicitatem dialogica, ſed grauitatem quandam atque hiſtoricam ueritatem præ ſe ferat, cuius exemplum ex hiſtoria Xenophontis hoc ponit: Darij & Pariſatidis filij duo fuere, Xerſes natu maior, Cyrus autem minor. dialogica eſt remiſſa, ac multo ſimplicior, quàm rhetorica, & uix ullam periodi faciem exhibens: qualis illa apud Platonem: κατέβην χθὲς εἰς πειραιᾶ μετὰ γλαύκωνος τοῦ ἀρίστωνος προσευξόμενός τε τῇ θεῷ καὶ ἅμα, τὴν ἑορτὴν βουλόμενος θεάσασθαι τίνα τρόπον ποιήσουσιν ἅτε νῦν πρῶτον ἄγοντες. Hic, ut uides, membra membris ita prope iunguntur & continuantur, ut in diſtracta, & ſuſpenſa oratione: atque ita procurrunt, ut uix tandem, cum finieris, ex ipſo fine ac clauſula periodum fuiſſe cognoſcas. Sed iam efflagitare ipſa res uidetur, ut, quod ultimum in promiſsis de periodo noſtris fuerat, id aliquando præſtem, atque oſtendam, quibus maxime locis periodo & rhythmo utendum, quibus abſtinendum eſſe rhetores cenſuerint. Primum igitur Cicero in Oratore ad Brutum, cum notam, ut ipſe ait, ac formulam cuiuſque caracteris, ſeu generis anxie exquireret; atque id magnum opus & arduum eſſe quereretur; ſubmiſſum & humilem dicendi caractera numerorum uinculis exemit: uoluit tamen eum ita ſolutum eſſe, ut non uagetur; ita ingredi libere, ut non uideatur errare: uerba quoque uerbis negligenter coagmentari: ut ſit non ingrata negligentia hominis de re magis, quàm de uerbis laborantis. & cum duo illa liberiora eſſe uelit, circuitum, hoc eſt periodum, & coagmentationem, hoc eſt iuncturam uerborum; ex qua, ſi modo eſt accurata, rhythmus plerunque naſcitur; concedit tamen, ut periodo interdum utaris, dum modo relaxes eam ac diuidas. itaque uides hunc caracterem eſſe liberum ac ſolutum periodorum & numerorum lege, cum hac tamen exceptione, ut, qui uolet, poſſit uti diſſoluta periodo; & numerum quidem ita negligat, ut tamen nec uagetur, nec erret oratio. Reliqui autem caracteres, mediocrem dico, & grauem, non modo liberi non ſunt, ſed uſque adeo & rhythmum, & periodum exigunt, ut Cicero in Oratore, quem locum ſuperius quoque, appoſitis ipſius uerbis, citauimus, placere ſibi dicat, in hiſtoria, & in eo genere, quod appellatur ἐπιδεικτικὸν, omnia dici περιοδικῶς. atque adijcit, poſteaquàm nata eſt periodus, neminem, qui aliquo eſſet in numero, ſcripſiſſe orationem generis eius, quod eſſet ad delectationem comparatum, remotumq; à iudicijs & forenſi certamine, quin redigeret omnes fere in quadrum numerumq; ſententias. Quamobrem ex Ciceronis uerbis aperte intelligimus, tenuem orationis figuram numeris ac periodis non eſſe obnoxiam: contra uero hiſtorias & demonſtratiuas cauſas rhythmo periodiſq; gaudere. Sed poſt excogitatam ac iam cognitam periodorum ſuauitatem, ſuſpicari cœperunt cauſarum patroni, id quod ex aliqua parte uerum erat; circunductam iſtam ac rotundam nimis, & compoſitam orationis formam, iudicialibus cauſis eſſe noxiam; propterea quod nimis inſidioſa, & captandis auribus iudicum accommodata exiſtimari poſſet; nec is reus ferendus eſſe uideretur, qui etiam in periculis, periodorum ac ſchematum lenocinia ſectaretur. quod & Perſius ſatyrico morſu carpit in hunc fere modum.

Fur

Fur es, ait Pedio. Pedius quid? crimina raſis
Librat in antithetis, doctas poſuiſſe figuras,
Laudatur: bellum hoc: bellum hoc? an Romule ceues?

Addebant & illud, affectus & motus animorum per hæc lenocinia adimi orationibus: qua opinione ducti quidam, & ipſi infracta, & amputata loquebantur; & eos uituperabant, qui apta & finita pronunciarent, & periodo rhythmoq; gauderent. quorum uituperationem in eorum tantummodo oratione iuſtam eſſe Cicero dicit, qui inanibus uerbis, & leuibus ſententijs utuntur. uerum, ſi probæ res ſint, & lecta uerba, nullam iuſtam cauſam putat, cur claudicare, aut inſiſtere orationem malint, quàm cum ſententia excurrere: cum rhythmus & periodus nihil omnino aliud afferat, niſi, ut ſit apte uerbis comprehenſa ſententia. ſed nihilo ſecius aſſerit, orationem cæſim, & membratim tractatam, non modo in iudicijs, ſed in omnibus ueris cauſis plurimum ualere, maximeq; in ijs locis, ubi acriter & ſubtiliter dicendum, atque altercandum eſt. Interim tamen uult miſceri hanc numeroſam rotundamq; periodon: neque id, ſi modice fiat, eſſe inutile oſtendit. At contra reprehendit Egeſiam, qui periodum nimis anxie fugiens, ideoq; orationem particulatim ſemper concidens, ineptum ſe palam oſtenderit: cum præſertim interdum ultro ita ſe offerat, atque intercurrat, ut locus illi prope efflagitanti negari non debeat, ac tum maxime, cum breuis, ac ſimplex fuerit. Quintilianus procemijs maiorum cauſarum, ubi ſolicitudine, commendatione, ac miſeratione res eget, aptam eſſe periodum dicit; item communibus locis, & omnibus amplificationibus. illud etiam adijcit; in accuſationibus auſteram, in laudationibus fuſam eſſe oportere; plurimum uero in perorationibus pollere; ubi iam totum genus amplum adhiberi tuto poteſt. iam enim auditor rem plane tenet: nec ullas metuens inſidias actori ſe totum credit, & uoluptate ducitur. In quarto rhetoricorum ad Herennium libro ſcriptum eſt, continuatione (ſic enim periodus illic nominatur) nos commodiſsime uti, in ſententia, in contrario, & in ſimplici concluſione;

In ſententia quidem hoc pacto:

Ei non multum poteſt obeſſe fortuna, qui ſibi firmius in uirtute, quàm in caſu, præſidium collocauit:

In contrario hoc modo:

Nam ſi quis ſpei non multum collocarit in caſu,
Quid eſt, quod ei magnopere caſus obeſſe poſsit?

In concluſione hoc pacto:

Quod ſi in eos plurimum fortuna poteſt,
Qui ſuas rationes omnes in caſum contulerunt:
Non ſunt omnia committenda fortunæ:
Ne magnam nimis in nos habeat dominationem.

In his tribus generibus ad continuationis uim adeo frequentatio eſt neceſſaria, ut infirma facultas oratoris uideatur, niſi ſententiam, & contrarium, & concluſionem frequentibus efferat uerbis. ex quo intelligimus, has tres

exornationes non cæſim, non membratim, ſed adhibita periodi forma explicandas eſſe. Narrationes autem membratim plerunque faciendæ: aut periodi maioribus interuallis, & ueluti laxioribus nodis ſoluendæ ſunt: niſi forte eiuſmodi narrationes inductæ fuerint, non rei explicandæ, ſed orationis exornandæ gratia: qualis illa eſt in Verrem de raptu Proſerpinæ: ubi totum contextum lenem ac fluentem, ſi inſpexeris, facile deprehendes. Hiſtoria quoque, quam Theopompi more, hoc eſt, per periodos tractari oportere Cicero ait, non tam finitos numeros, quàm orbem quendam, lenemq; contextum uidetur deſiderare. lubrica enim eſt, & fluens; atque ideo omnia eius membra mutuo ſe nexu iungunt, ac firmant, & diu continuato ſenſu continentur. denique tum membris longioribus, tum periodis illis ſuis remiſsioribus contexta, genere quodam orationis tracto, ac fuſo gaudens, æquabili lenitate profluit: ac iudicialium orationum aſperitatem, forenſesq; aculeos longe refugiens, grauitatem ſuam plerunque cuſtodit. Apologos autem ſine ulla omninò periodo narrari iubet Hermogenes. At in forenſibus cauſis nec penitus refugienda, nec continuanda eſt: ne, ſi penitus ablegetur, nimis conciſa ſit oratio; ſi continenter adhibeatur, nec fidem faciat, nec affectus moueat. admittenda eſt igitur, cum aliquid ornatius laudare inſtitueris, ut, cum Cicero Siciliam laudat; aut ubi aliqua inciderit narratio, quæ dignitatem potius, quàm dolorem exigat: ut, cum idem de Segeſtanæ Dianæ ſigno, & Syracuſarum ſitu loquitur. In amplificationibus autem periodos, & numeroſam compoſitionem requiri nemo ignorat, qui perorationes & amplificationes Ciceronis conſiderarit: in quibus id & res ipſa manifeſtat, & orator conatum ſe loqui numeroſe fatetur, atque ipſas perorationes ita concludendas eſſe teſtatur. In reliquis orationis iudicialis partibus non diu retinenda erit hæc forma: ſed cum ea pudenter uſi fuerimus; in ijs, qui oſtenſi ſunt, locis; tranſeundum erit ad commata, & cola, & genus illud dicendi antiquum, quod ope copularum fit continens, ac iuge; uel etiam ad illud, in quo omnia ſolute, ac ſine ullis copulis efferuntur; ut tot modis uariata oratio, & faſtidium euitet, & fortius contendat, ac pugnet. Illud uero, quod iam antea diximus, etiam atque etiam uidendum eſt, nè aut longius procurras, quàm deceat; aut uſquam minus aptum hyperbaton admittas; ne ue ullum aptum, & idoneum uerbum prætermittas compoſitionis, & periodi gratia: ſi quidem nullum erit tam durum uerbum, quod in quadrum redigi non queat: adſit modo cura & exercitatio; quæ, diſsimulata compoſitionis diligentia, facile præſtabit, ut hæc non quæſita, ſed ultro uideantur oblata, &, quod de induſtria facimus, non quiuis facile deprehendat. Cum ſint autem multi probabiles numeri, ijs maxime aſſueſcemus, quos auris erudita, & magnorum oratorum uſus, ac præceptio, & ſuperius expoſita ratio meliores eſſe demonſtrat. Atque hæc quidem de eo genere orationis dicta ſint, quæ periodo, & ambitu conſtat, atque eorum, quos iam antea nominauimus, ingenijs excogitata eſt, & arte formata, poſteaq; paſsim ab optimis quibuſque ſcriptoribus uſurpata. hanc orationis formam ita prudens ſcriptor ad-

amabit,

amabit, ut ſemper meminerit, illam, quæ cæſim, membratimq́ procurrit, magno ſibi ſuis locis uſui uenire poſſe. proinde nunc hac, nunc illa elocutionis forma orationem uariare contendet. ſic enim fiet, ut non modo faſtidium continuatæ ſimilitudinis euitet, ſed & iucundæ uarietatis gratiam conſequatur. hoc autem cum in ipſa compoſitione, atque oratoris actione iucundum uideretur; ratio eſt excogitata; qua pari commoditate, ac gratia, quæ eſſent ſcripta, legerentur. nam ut notas quaſdam à maioribus acceperant, quibus ſyllabarum celeritas, aut tarditas; acumen, aut grauitas; exilitas, aut craſsitudo poſſet agnoſci: ſic etiam notas alias excogitarunt, quibus commata, cola, & periodos indicarent. eas notas Diomedes, & beatus Iſidorus, Hiſpalenſis epiſcopus, homo multæ lectionis, latine poſituras nuncuparunt, & à Græcis θέσεις appellatas eſſe ſcripſerunt: atque in eo maxime conſentiunt, ut ſubdiſtinctio, quæ græce ὑποστιγμὴ dicitur, ſit commatis nota; media diſtinctio, quæ eſt Græcis μεσοστιγμὴ, colon indicet; τελεία στιγμὴ, qnæ à nobis plena diſtinctio dicitur, periodon notet. neque inter ipſas trium tam diuerſarum rerum notas ullam prorſus aliam, quàm loci, differentiam conſtituerunt. nam ſubdiſtinctio punctum eſt, ut ipſi aiunt, ad imam ultimæ commatis literæ partem appoſitum: diſtinctio media, punctum eſt, ad medium eius literæ, quæ in membro ultima eſt, partem adfixum: diſtinctio plena, punctum eſt, ad ſummam partem ultimæ in tota periodo literæ conſtitutum. in eo tantum diſſentire inter ſe uidentur; quòd Diomedes plenæ diſtinctionis notam ſupra uerſum, ſubdiſtinctionis infra uerſum collocat; Iſidorus utranque intra uerſum ponit. nam mediæ diſtinctionis nota neque ſupra uerſum, neque infra uideri poteſt eſſe ponenda; quippe quæ utroque conſentiente ad mediam literæ partem apponatur. ex quibus apparet, diſtinguendi notas uſque ad Iſidori tempora hoc, quo diximus, modo fieri, ac conſtitui ſolitas. ſunt autem ab illo ad ætatem noſtram anni plus minus noningenti: quod illius ſcripta facile declarant. neminem uero ex antiquis, & eruditis ſcriptoribus adhuc legere me memini, qui de his rebus tractarit. ſed dum curioſius fortaſſe, quàm decebat, quæcunque nobis poſſent hac in re prodeſſe, conquiro; legi apud recentiores quoſdam, & ignobiles artis grammaticæ ſcriptores, notam commatis eſſe tertiam latini alphabeti literam, ſi inuertatur ad diaſtoles ſimilitudinem, & ad imam in fine commatis literam apponatur, ſic; uel uirgulam à dextra in leuam deſcendentem, & eodem loco poſitam ſic; membri uero notam eſſe puncta duo ad finem ipſius collocata, ſic. in nota periodi homines noſtri ſeculi nihil uariant, & uno omnes puncto contenti ſunt, nihil curantes ad imam'ne, an ad mediam, an ad ſummam partem ponatur. docet idem Iſidorus, de quo ſupra locuti ſumus, notas ipſas rerum, quæ notantur, nominibus inſigniri; ut inciſi nota comma dicatur; membri, colon appelletur; comprehenſionis, periodus nominetur. qua in re hodieq́ grammatici illum uulgo imitantur, ſubdiſtinctionem comma, mediam diſtinctionem colon, plenam

periodum appellantes. Addunt his illam quoque notam, qua uel interrogatio uel percunctatio indicatur. ea ſunt puncta duo, ita iuxta ſe poſita, ut alterum ſuperius, alterum ſit inferius. & quod ſuperius eſt, paulum ſupra uerſum intorquetur, hoc modo ? ut, cuium pecus? quæ non tam negligenda, quia uulgo uota, quàm adſcribenda, quia erant ijs coniuncta, iudicauimus.

IOVITAE

IOVITAE RAPICII

DE NVMERO ORATORIO

LIBER QVINTVS.

Ad Paulum Rhamnuſium Venetum.

NEMINEM prorſus ex ijs, qui docendi ſtudio incitati nonnunquam labuntur, acrius inſectandum eſſe unquam exiſtimaui, ſed honeſtos omnes conatus, quamuis interdum male cedant, probare conſueui. proinde ueteri quodam meo, non ignoto tibi, inſtituto, ijs, qui probabili ratione in errorem inciderunt, non minus libenter ignoſco, quàm, ſi quid ipſe peccauero, ignoſci mihi deſidero. quod ſi minus in tota uita ſeruare potuimus, id certe in ijs libris, quos de oratorio numero proxime conſcripſimus, adeo religioſe ſeruauimus, ut, cum multos poſſemus, neminem tamen nominatim reprehenderimus, res ſolas, ſi quando opus fuit, notaſſe contenti. puſilli enim ac ſibi diffidentis animi eſſe ſemper iudicauimus, non potius ex propria uirtute, ſi qua modo ineſt, quàm ex aliorum reprehenſione ſibi laudem quærere: cum præſertim, ut neminem lædas, ad claritatem nominis regia tamen ac lata uia liceat peruenire. Quæ quanquam ita ſe habent Paule Rhamnuſi, tamen, quod ſæpe monuiſti, contemnere ſine quadam demiſsi animi nota poſſe me uix arbitror. tu enim præmatura quadam prudentia tam diligenter omnia officiorum momenta perpendis, ut ſenem adoleſcens in tuam me ſæpe ſententiam trahas: ut nuper feciſti perlectis noſtris de rhythmo oratorio libris, identidem nobis inculcans, uereri te, ne multi ſint, qui me hunc laborem fruſtra ſuſcepiſſe contendant; ſi nullam aliam ob cauſam, certe propter hanc, quòd uiri eloquentes & apprime docti, Philippus Melancton & Gherardus Bucoldianus in ijs commentarijs, quos de arte rhetorica ſuperioribus annis ediderant, affirmare ſint auſi, hoc totum, quicquid eſt, quod de oratorio numero à ueteribus dicitur, uel, quaſi nec doceri, nec diſci poſsit, prorſus omittendum, uel, quaſi per ſe obuium et facile, contemnendum: atque aliqua, & illa quidem non parua pars hominum in alterutram harum opinionum iam conceſſerit. Quin alios etiam fore ſuſpicaris, qui prædicent, ſi quid hac de re poſt antiquos rhetores tradi potuit, id totum ab Iacobo Lodoico Strebæo, diligenti ſcriptore, diuerſis in locis eſſe tractatum. Quæ, ut uerum fatear, mihi quoque meditata erant omnia; quippe qui illorum prope omnium ſcripta prius legeram, quàm de his rebus quicquam prorſus ſcribere tentaſſem. ſed tantum abfuit, ut aut Melancton iſte, quanquam celebri nomine inſignis, aut Bucoldianus, quamuis artis rhetoricæ ſcriptor non incurioſus, me à propoſito de hac re ſcribendi auocarint, ut uel propterea, quòd rem ſcitu dignam, atque in pri-

mis utilem à nonnullis, tam aperte contemni uideram, ardentiore mihi ſtudio incumbendum putauerim, ut, quod ſemel inceperam, primo quoque tempore perfectum publicarem: tum ne iuuentus ſtudioſa in horum errorem una cum illis laberetur: tum uero ne conſilium tuum, quod ab optimo proficiſci animo noueram, uiderer contempſiſſe; præſertim cum læter, hac in re te propemodum prudentia & doctrina parem magno patruo tuo Hieronymo Rhamnuſio; qui cum iam & philoſophus grauis, & eximius eſſet poeta, græciq; & latini ſermonis peritiſsimus, tanto tamen diſcendi deſiderio flagrauit, ut, contemptis omnibus patrij ſoli commodis, in intimam ſe Syriam, ubi etiam fato functus eſt, abdiderit, & aliquot annorum iugi labore literas Arabicas ita didicerit, ut, ſi paulo diutius uixiſſet, optimum quenque linguæ illius ſcriptorem in noſtrum ſermonem fideliter, ornateq; uerſurus fuerit. Auicennam certe, quem apud te ipſius manu Arabice & Latine deſcriptum ſæpius uidi, tanta cura tranſtulit, ut à noſtri ſeculi hominibus nihil elegantius deſiderari iure poſsit. Huc accedebat, quòd non parum uerebar, ne quis putaret, degeneri quadam diffidentia me perpeti, meam in rebus difficillimis, tum colligendis tum diſcutiendis, ſedulitatem adeo uel inutilem, uel ſuperfluam iudicari, ut quaſi reus abſens indicta cauſa condemnarer, & inani iuuandorum hominum ſtudio nihil aliud, quàm contemptum, mihi quæſiſſe dicerer. Proinde, quod inſtat, nunc agamus; &, quantus ſit iſtorum error, non dubijs rationibus oſtendamus. de reliquis poſtea uidebimus. Primum uero, qui legent, eos omnes oratos uelim, ne in hac mihi cauſa noceat Melanctonis, alioqui docti hominis, auctoritas; ne'ue quiſquam, quia ab ijs, qui uulgo docti iudicantur, diſſentimus, noſtra prius contemnat, quàm intelligat; ſed meminerit prudentis eſſe, non tam à quo, quàm quid dicatur, conſiderare; ac ſæpe accidere, ut homines alioqui uigiles opere in longo interdum conniueant atque dormitent. Primum igitur occurram huic, qui cum multa de arte dicendi, ac præſertim de elocutione dixiſſet, ſtultum eſt, inquit, nunc de numeris præcipere, cum ſonus latinæ linguæ hoc tempore non ſit natiuus. Quibus uerbis uoluiſſe illum dicere ſuſpicamur, adeo corruptum eſſe ſonum linguæ eorum, qui latine loqui tentant, aut ſcribere, ut de rhythmo latini oratoris præcepta neque recte tradi, neque utiliter diſci queant. qua in re non leuiter falli hominem ingenioſum, nemo iure dubitauerit. nam neque omnes corrupto ſono pronunciant; neque, ſi id facerent, tamen obijcienda eſſet rei ab antiquis tam laudatæ cura. quis enim rerum omnium adeo imperitus eſt, qui neſciat, non modo nunc eſſe, ſed ſemper fuiſſe aliquos, qni natiuum tum græcæ tum latinæ linguæ ſonum corrumperent? & ſemper aliter Romanos, atque Italos, aliter Græcos, aliter Germanos, & Gallos, atque Hiſpanos linguam, ac ſpiritum, & uocis ſonum ſolitos eſſe moderari? Quin, quod uideri debet mirabilius, tanta ſoni diſcordia eſt, ut in una atque eadem gente literas alij putidius exprimant, alij negligentius obſcurent, alijs uerba ſint exilia, & quaſi exanimata, alijs inflata & grauius anhelata, non ſolum

cum ſcripta ſua ipſi pronunciant uerum etiam cum Virgilij uerſus, aut Ciceronis orationes legunt. quod adeo uerum eſt, ut in eiſdem uocibus non ſolum ualde diſtantium inter ſe gentium ſonum poſsis dignoſcere, ſed Apulum à Lucano, Siculum à Calabro; Campanos ab Hetruſcis, Romanos ab omnibus facile diſcernas. nam ut uoces & linguas tractuum, ac regionum ratione differre certum eſt: ita ſonum uocis pro locorum diuerſitate, alium atque alium eſſe, nemo dubitarit. anus certe Attica Theophraſtum, ſummo ſtudio Attice loquentem, ſono uocis ducta, Atticum non eſſe intellexit, & hoſpitem appellauit. & Q. Valerium Soranum, hominem ſuo ſeculo literatiſsimum, à Romanis, quanquam imperitis, uocis ſono & lenitate uictum fuiſſe, apud Ciceronem L. Craſſus affirmat. uerum hanc ſoni uarietatem nihil obeſſe, quo minus de rhetorum rhythmo præcipere prudenter poſsimus, & utiliter diſcere, ex eo patet, quòd hic rhythmus, qui oratorius dicitur, non è quibusuis ſonis naſcitur, ſed ex ijs, quos reddunt tum longæ tum breues ſyllabæ, ita poſitæ, ut uerſum quidem nullum faciant, rhythmum tamen reddant quendam delectabilem, & qui ad uerſuum prope ſuauitatem accedat. itaque nulla uel imperitorum, uel peregrinorum hominum ruſticitas, & infantia eruditos unquam potuit impedire, quo minus numeroſe ſcriberent, ac loquerentur, ſi modo ſcirent ac uellent. neque enim aut Athenis, cum florerent Demoſthenes & Aeſchines, aut Romæ, cum primas in foro L. Craſſus & M. Antonius obtinerent, indocti ac peregrini homines defuerunt, qui uel illic grecæ uel hic latinæ linguæ ſonum mutarent; & inepta pronunciatione corrumperent. Cicero certe ſcriptum reliquit, non defuiſſe illis temporibus, qui uel molli & muliebri, uel abſono atque abſurdo, uel ruſtico & agreſti uocis ſono loquerentur, ac ſe palam ridendos exhiberent. nec tamen deterritum uidemus eloquentiſsimum uirum, quo minus de numeris tam multa, quam alius nemo, præciperet, & ipſe numeroſe diceret ac ſcriberet, non in orationibus modo, ſed etiam in dialogis, quos utique ſermonibus ex tempore effuſis uideri ſimiles uolebat. Nec uero aut tam oppreſſum à barbaris Latium unquam fuiſſe, aut tantam unquam peregrinitatem urbi infuſam crediderim, ut latinæ linguæ ſonus in nemine prorſus ſupereſſet. hodie certe Latij atque urbis indigenæ latinæ uocis ſono reliquam omnem Italiam, ne dum gentes exteras, ſuperant. Quòd ſi iſti non ſolum ſonum, ſed totam linguam penitus immutatam dicunt atque corruptam, & neminem putant eſſe qui latine loquatur; uideant, ne totam plane Europam aduerſum ſe concitent: in qua iam non Itali modo, & Galli, ac Germani, ſed Britanni quoque, & Scoti magnis de rebus adeo pure & Latine ſcribunt; ut hoc ſeculo latina locutio ad antiquam puritatem reuocata uideatur. Verum ut pertinaciter pugnantes aliquid immutatum eſſe peruincant; nunquam tamen, aut quantitatem, aut ſonos, aut ſpiritus ſyllabarum mutatos eſſe, poterunt oſtendere. quantæ enim apud Plautum, Lucilium, & Q. Ennium fuerunt ſyllabæ, tantæ poſt tot ſecula apud omnes adhuc manent: & quæ apud antiquiſsimos acutæ, graues, ac

circumflexæ fuerunt, in eodem hodie quoque ſono perſeuerant. Spirituum quoque ratio eadem adhuc eſſe deprehenditur, quæ ab hinc mille annos ac ſexcentos fuerat: aut, parte in hac ſi quid aliquando mutatum eſt, id parum admodum fuiſſe deprehendes. Cum igitur pedibus, ac ſyllabarum quantitate, & tono, & quaſi cantu conſtet hic numerus; nec ſyllabarum quantitas, nec tonus, nec ſpiritus ab antiquorum conſuetudine quicquam uariauerit: quid obſtat, quo minus numerum hunc conficere, & de eo præcepta ueterum more tradere poſsimus ac debeamus? quis enim ignorat, ubicunque omnes fuerint alicuius rei partes quanquam diſiectæ, ibi tamen, ſi in unum adduxeris, totum poſſe conſtitui? conſtitui autem ſolere, & debere, quàm fieri poteſt aptiſsime; niſi quis aut tam hebeti, aut tam præpoſtero ſit ingenio, ut, cum parata expolitaq; ante oculos atque inter manus extent membra omnia, è quibus uel Phidiæ Minerua, uel Polycleti Hercules poſsit confici, diſiecta illa malit iacere, quàm in aptum ordinem redigi, atque in ſigna orbe toto celebranda conſurgere. Quis porro, cum ædes ſtruere deſideret, nec quadrati lapides, lignorumq; & laterum, ac reliquæ materiæ deſit copia; ſtruet quidem opus, ſed adeo negligenter, ut nihil curet, cum quo lapide, ligno'ue, aut latere, quem lapidem, lignum, aut laterem coniungat? nec conſideret, quo modo copulari poſsint, & quia ſui parte ſtabiliorem firmioremq; queant exhibere ſtructuram? nec ſaltem abſcindat remoueatq; ſi quid obſtat, nec addat ſi quid deeſt, ut tota ſtructura firmior fiat, tum etiam aſpectu ipſo pulchrior; ſed omnia incondita, utcunque ſors tulerit, coaceruet, ac ſibi non tam domum quàm ruinam paret? Huic ſimiles ſunt quicunque contemptis his, quæ traduntur de numero, præceptis mente circumſcriptas ſententias incondita potius atque indiſtincta oratione iactari lætantur; quàm, quæ delegerint, uerba ita dimittere, ut ſuo quodque loco reſpondeat; nec, cum poſsit, curent, ut periodi, colaq;, & commata omnia & prima & media ad finem ſpectent, & alia atque alia terminatione claudantur. Quæ tam abſurda ſunt, ut uix in animum audeam inducere, hominem tam celebri doctrina, atque eloquentiæ fama nobilem, tale quicquam uel dicere, uel ſenſiſſe. Quanquam ſi hoc non dicit, quid aliud dicat, non facile intelligas; cum tam inſigni fiducia, ne dicam temeritate, affirmet ſtultum eſſe quicquam de numero ſolutæ orationis præcipere non aliam ob cauſam, quàm quia natiuus latinæ linguæ ſonus hodie nuſquam ſuperſit. Proinde ſum aliquando ſuſpicatus, eum exiſtimare hanc præceptionem ſtultam propterea uideri poſſe, quod & in foro, & in curia, & in concionibus oratores hodie non latina, ſed ſuæ quiſque gentis lingua loquantur; gymnaſia uero ſophiſtarum, & nouorum interpretum iuris, uulgi ſermone utantur: qui tam longe à latinorum ueterum puritate, ac ſtylo, & elegantia receſſerunt, ut non tropos modo omnes, & olim etiam pueris nota elocutionis oratoriæ ſchemata negligant, ſed ſæpius ita generibus numeris, caſibus, atque temporibus turbentur, ut uix ſe poſsint explicare, ne dum iſtas oratorij rhythmi delicias ſectentur. Sed uereor fore, uti ne

hanc

hanc quidem excuſationem accipiat iudex ſeuerus. ſi enim omnes orationes, omnes hiſtoriæ, omnes dialogi alia, quàm latina aut græca lingua fieri ſolerent; ſi nihil latine, nihil exquiſite ſcriberetur; aliquid fortaſſe probabile dicere uideretur. difficilius enim rhythmi huius rationem accipere poſſunt barbaræ linguæ, quàm latina aut græca: quòd ratio ſyllabarum apud barbaros, non ut apud Græcos & Latinos, certis ſit præſcripta legibus: aut, ſi quæ ſunt apud illos quoque huius diſciplinæ leges, non ſatis ſunt adhuc omnibus notæ. & tamen ſic quoque neſcio quo modo, natura monente, aliquem iam qualicunque orationi ſuæ numerum adhibere cœperunt, nec minus diligenter ſolutam orationem hodie tentant exornare, quàm iam pridem certatim uerſus facere, & expolire contenderunt. ſed cum orationes, dialogi, & didaſcalici de magnis rebus libri tanta paſſim cura latine ſcribantur, ut non pauci ad ueterum eloquentiam proxime accedant; atque eorum ſcripta non ſolum erudita, ſed numeroſa etiam & diſtincta ſint, & ob id ipſum tum audientibus tum etiam tacite legentibus gratiora: cur non hanc, ſi poſſumus, gratiam colligere quouis labore nitamur? cum præſertim uideamus, ea, quæ abſono, uel nimis poetico, uel identidem repetito numero uitioſa profluunt, ne indoctis quidem placere poſſe. Quin etiam, quod miremur, mens ipſa non ſolum cum ſono excitata eſt, ſed ſæpe etiam per ſe, cùm taciti legimus, totum hoc parum diſtinctæ & expolitæ orationis genus auerſatur ac reſpuit. neque ſane mirum; cum numerus mentibus noſtris ſuapte natura adeo ſit cognatus, ut Philoxenus animam eſſe harmoniam putarit; mentem ipſam de re ſibi tam coniuncta poſſe iudicare. Cum igitur tam multa latine ſcribantur, & in ſcriptis etiam is, qui repente factus ſit ſurdus, ac mutus, ſibi uni legens numeros poſſit agnoſcere, & hunc laudare & illum reprehendere; prudentis autem ſit, & uirtutes orationis complecti, & eiuſdem uitium fugere: profecto ſtultum non eſt, de numeris præcipere. quid enim aliud hoc eſt, quàm docere quonam modo culpam facile declines, & laudem conſequaris? Nec quiſquam mihi perſuaſerit, hominem alioqui doctum, natiui ſoni appellatione intellexiſſe modulatum aliquem, ac muſicum ſonum, quo uel Græci uel Romani oratores ſuas orationes quaſi poema aliquod canerent. cur enim credam illum neſciſſe, quod omnes ſciunt, oratores non canere ſolitos, ſed dicere aut recitare de ſcripto? quod quantum diſtet à cantu, Auguſtus Cæſar oſtendit; cum legenti uoce nimis canora inquit; Si legis, cantas: ſi cantas, male cantas. At ſi quis paulo moleſtior me urgeat, ac petat, qui ſit natiuus latinæ linguæ ſonus: non eum quidem dicam eſſe, quo Fauni, & Aborigines, & Aurunci pronunciabant, ſed in ſingulis literis eum, qui à literatis hominibus traditus quaſi per manus ad nos uſque deſcendit. in ſyllabis etiam multo certiorem pronunciandi rationem eſſe contendam. ſi quidem è tot millibus uix ullam reperias, cuius grauitatem uel acumen, breuitatem uel longitudinem, exilitatem uel craſſitudinem quiſquam mediocriter eruditus uel apud Græcos uel apud Latinos poſſit ignorare. In ijs porro attributis atque accidentibus ſyllaba-

rum, quæcunque poſſunt eſſe uocis dimenſiones, ita conſtitutas eſſe nouimus, ut in dimetiendis atque enunciandis uocibus nemo niſi ſua culpa errare poſsit aut labi. Quare cum tam multa ſint, quæ nobis addere animum poſſunt, & uel ignauos ad antiquorum diligentiam excitare; ablegemus iſtum, qui nos uetat laborare in re doctiſsimis ſeculis ab optimis oratoribus, & philoſophis inuenta & laudata, & ſummis Athenienſis & Romani populi plauſibus approbata: aut certe hortemur hominem; uti & hæc, & alia ſua myſteria, quæ eloquentiæ ſtudioſos ab honeſto labore deterrent, ſymmyſtis ſuis impartiatur; nos, quaſi durum aliquod genus, laborare patiatur. ſtulte ne, an prudenter factum ſit, poſt uidebimus. illud interim non ſine ſumma fiducia dicimus, hoc, quicquid demum eſt, mutationis in latinæ linguæ ſono, ſi quid modo eſt, nunquam tanti fuiſſe, ut homines induſtrios & ad muſicam factos deterrere potuerit, quo minus ad eam ſummo ſtudio contenderent, ac paſsim alij rhythmos, alij uerſus, & poemata condere niterentur. quorum lex ac ratio longe ſeuerior eſt, ac difficilior, quàm ſolutæ orationis. Quod cum ita ſit, quanto nos minus ea res ab oratorio rhythmo exquirendo conficiendoq; deterrebit? cum leges eius adeo indulgentes ac faciles eſſe noſcamus, ut ſine cura noſtra ſæpiſsime ultro occurrat. At enim dicat aliquis, deſuetudinem ipſam huius rhythmi & diuturnam apud multos rei huius ignorantiam deſperationem afferre poſſe. At mehercle Pontani Vrania, & horti Heſperidum, Fracaſtorij Syphilis, & Synceri de Virginis partu libri, & pauca Andreæ Naugerij, pauca item Cottæ poemata facile declarant, non eſſe deſperandum, quin intermiſſa & diu deſueta in conſuetudinem reuocari aliquando poſſint. cum enim poematum recte ſcribendorum ratio diu latuiſſet; & malos uerſificatores Latini plurimos, poetam nullum haberent; hi quaſi de cœlo demiſsi ſunt, qui deſitæ & prope obſoletæ artis obſeruatione, pertinaci bonorum imitandorum ſtudio, multaq; & iugi exercitatione tantum profecerunt, ut cum antiquis poetis conferri iure poſsint: itaque horum poemata, ut primum perſpecta ſunt, quaſi quædam Phidiæ ſigna, ſtatim ab omnibus ita ſunt probata, ut artem poeticam, quam prius quaſi ſopitam ac iam prope extinctam lugebamus, eam nunc omnes tantorum, & tam excellentium uirorum ingenio, & arte ſuſcitatam gaudeamus; atque hodie uiuant non pauci, qui ad palmam muſicam tanto ingenio atque arte contendant, ut non ſeculum modo noſtrum, ſed & futura etiam tempora illuſtraturi eſſe uideantur. quorum exemplo ſperare ſtudioſi debent, ita ſe poſſe ad numeroſæ orationis laudem peruenire, ut illi ad poeticæ gloriam hac ætate peruenerunt. Sed quoniam nihilo minus periculoſum ſtudioſis hominibus offendiculum obijcit audacia, quàm deſperatio: quemadmodum hactenus Melanctoni, deſperare nos iubenti, reſpondimus; ſic iam Bucoldiano quoque, ad inconſultam temeritatem uocanti, iam reſpondeamus. quod nobis eo diligentius faciendum cenſeo, quo plures illum erroris ſui ſubſcriptores habiturum eſſe ſuſpicor. his enim temporibus, ut in reliqua uita, ita in ſtudijs honeſtarum diſciplinarum plus uideas confi-

dentiæ

dentiæ & audaciæ, quàm laboris & induſtriæ. & nemo ferme eſt, qui non malit uideri doctus, quàm diſcere. Hic igitur in ſecundo eorum librorum, quos de oratoria inuentione atque amplificatione conſcripſit, aduerſus Ciceronem & Quintilianum, de dictionis oratoriæ numero diſputantes, quædam adeo inconſulte atque imprudenter effudit, ut quiuis uel mediocriter eruditus contemnenda potius intelligat, quàm refellenda: cum eos, quos tam audacter inceſsit, adeo negligenter legerit, ut, quæ ab illis ſcripta ſunt, uix mediocriter intellexiſſe uideatur. Eiuſmodi porro ſunt, quæ contra illos iactat, ut, ſi quando paulum reſipere cœperit, erroris ſui pœnitentiam ultro ſit acturus. itaque nihil eſt, quod quiſquam illos à tam iniuſto calumniatore defendat: cum ipſi, ſi quis eorum ſcripta non oſcitanter legat, ultro ſe ſatis ſuperq; defendant. Quo nomine illa omnia, quæ nulla defenſione indigent, nunc omittam, ad illud properans, quod ultimo loco poſuit, &, contemptis prorſus omnibus, qui de hac re unquam ſcripſerunt, quaſi quoddam e Delphico tripode oraculum promere ſe exiſtimauit. quod ut quale ſit omnes facilius intelligant, uerba ipſius apponam. Cum igitur, inquit, omnes in orationem pedes cadant, nec certis ex his ſæpius ſit utendum; quòd de induſtria crebro poſiti atque iterati ſatient, & faſtidium afferant: nemo profecto in quærendis locandiſq; ijs ſolicitus erit: quòd ultro ipſis, quibus animi ſenſa explicantur, uerbis incluſi ſeſe nobis uel non uocati offerant: quare ſi, quod res eſt, fatendum eſt, inanem propemodum omnem de ijs eſſe præceptionem. nam cum omne uerbum aut ex longis & breuibus, aut ex his ſolis aut illis conſtet; fieri non poteſt, quin uel rudiſsimi cuiuſque oratio numeros pedeſq; habeat. & paulo poſt. Equidem numeroſam orationem eſſe oportere non negauerim, ſed dixerim idem, ijs potius, quorum ſupra meminimus, & ſimilibus confici, ſi latinis proprijs atque uſitatis uerbis conſtet. Priuſquam ad defendendam eorum auctoritatem, quos iſte temere condemnat, ueniamus, operæpretium fuerit prius oſtendere, quid nobis in hac, quæ ad oratorium numerum pertinet, quæſtione cum nouo iſto artis antiquæ contemptore conueniat; deinceps uero, quid non conueniat, & quantopere fallatur. Primum igitur fatetur, orationem rhetoricam numeroſam eſſe oportere: fatetur & illud, quod ſine magna imperitiæ nota negare non poteſt, à uetuſtiſsimis rhetoribus, Traſymacho Chalcedonio, Gorgia Leontino, ac deinceps ab Ariſtotele, atque Iſocrate, mox etiam à M. Tullio, & Fabio Quintiliano, atque ab ijs omnibus, qui hæc uel inuenere, uel ab alijs inuenta docuere, hac ipſa de re præcepta fuiſſe tradita, non cauponibus aut nautis, aut ulli prorſus eorum, qui orationis ornatum negligunt, neque aliud omnino curant, quàm ut intelligantur. fuiſſet enim inane & ſtultum ijs tradere ornate dicendi præcepta, qui ne pure quidem loqui nituntur, adeoq; ab eloquentiæ ſtudio longe abſunt, ut eam etiam odiſſe uideantur, quippe quam rerum excellentium ſtudijs nocere contendant; inconditum uero ſermonem & ab omni cultu remotum, uel præcipuum ueræ doctrinæ teſtimonium arbitrentur. Conuenit igitur no-

bis cum erudito iſto homine, præcepta de oratorio rhythmo non ijs fuiſſe tradita, qui hoc genere ornatus non tam adiuuari ſe, quàm lædi iudicant; ſed ijs, qui ut latine & pure loqui uolunt, ita etiam, quod oratoris proprium eſt, apte & diſtinƈte ornateq; dicere deſiderant. hoc autem & Melanƈtonem & Bucoldianum nobiſcum ſentire, uel ex hoc ipſo manifeſtum eſt, quòd eorum duces inter ea, quæ traduntur, de elocutione præcepta hanc opinionem ſuam memoriæ prodiderunt. eos enim, qui de elocutione diſputant, de eo, quod ad ornatum pertinet, quodq; in primis decet, agere certum eſt: cum ſciant omnes, eloqui, unde nomen elocutionis & eloquentiæ ducitur, non eſſe incondite & parum pure loqui, ſed diſtinƈte atque ornate dicere. ad ornatum uero pertinere non inconditos illos numeros, & plerunque ineptos, ſine cura ulla in eorum ſermonem, qui rudes ſunt, incidentes, ſed oratorios & aptos ac de induſtria quæſitos, omnes plane conſentiunt. Verum Melanƈton hoc tempore numeroſam fieri poſſe orationem negat, quia non ſit hodie natiuus latinæ linguæ ſonus. aduerſus quem ſatis ſuperius arbitror diſputatum. At Bucoldianus numeroſum iſtud, quod dicitur, non negat fieri poſſe; & ad ornatum orationis neceſſarium putat; & reƈte putat: uerum cum è ueteribus Ariſtoteles numeroſam fieri orationem idoneis & melioribus pedibus, ac numeris ſenſerit; alij uero non ſolis pedibus & numeris, ſed etiam figuris quibuſdam orationis, & quadam uerborum concinnitate, atque apta iunƈtura id fieri ſolere contendant: Bucoldianus ſola uerborum iunƈtura, & figurarum concinnitate contentus, totum illud, quod ad pedes attinet, quanquam ab Ariſtotele atque ab omnibus antiquis rhetoribus probatum, negligit, & inane ac nulla præceptione dignum iudicat. in quo quàm temere labatur, uel ex eo licet conieƈturam facere, quòd unus ſatis omnino doƈtus, & uix nuper agnitus contra multos iam longe doƈtiſsimos, & multorum ſeculorum iudicijs comprobatos ſentire, ac præcipere non ueretur. ſed quamuis hoc per ſe ſatis uideri poſsit, nos tamen, ne defeƈtu rationis ad auƈtoritates confugere uideamur; omiſsis auƈtoritatibus, uideamus, an ratio per ſe ſatis ſola demonſtrare poſsit, pedum cognitionem curamq; oratori non eſſe negligendam. Primum igitur, diƈtionem oratoriam debere eſſe numeroſam, optimi quique rhetores fatentur, ac ne iſte quidem negat. numerum porro iſtum oratorium adeo ex pedibus fieri conſtat, ut, quicunque ſine ſyllabis numeri poſſunt excogitari, ij omnes non ad oratores, ſed ſolos muſicos pertinere dicantur; contra uero omnes tetraſyllabi pedes numeri eſſe à Cicerone iudicentur, & ſint; quidam uero etiam triſyllabos & diſsyllabos numeros uocari poſſe crediderint. ſiue igitur pedes ſint rhythmi, ſiue potius oratorij rhythmi partes; cognoſci & confici non poteſt rhythmus iſte ſine pedum cognitione, & cura; quæ adeo non eſt inanis, ut eam eſſe neceſſariam uel imperiti poſſint agnoſcere. At enim omnes, inquit, iſti in orationem pedes cadunt; & inanem curam ſuſcipit quiſquis eos exquirit; cum ultro ſe offerant, & adſint inuocati. Aliquid fortaſſe diceret, ſi omnes æquales eſſent, & non

alij alijs meliores; ſi omnibus locis omnes idonei; ſi eos uariari ſubinde non eſſet neceſſe; ſi nihil referret, uerſum facerent, nec ne. nunc autem, cum ſint & numero temporum, & ea proportione, quæ ex arſi & theſi dignoſcitur, inæquales, & alij alijs meliores, alij in una dicendi forma alij in alia expetantur, & aliter atque aliter mutari debeant; atque in primis cauendum ſit, ne in uerſum incidamus: quis, contempta pedum obſeruatione, poterit tam multa præſtare? nam ut initium ab ijs, quæ ſunt ultimo loco dicta, capiamus; nemo aut uerſus facile cauerit; aut, cum res exiget, rhythmum mutauerit; aut ſuis formis ſuos pedes reddiderit; niſi uerſuum omne genus à ſoluta oratione, & rhythmum à rhythmo poterit ſecernere. id autem nemo poteſt, qui rationem pedum non teneat, & diligenter obſeruet. itaque uideas quoſdam ex ijs pedum contemptoribus non ſolum in Iambicos, & Trochaicos, Sapphicosq́; & Phaletios uerſus, uerum etiam in hemiſtichia heroica, & commata elegiaca turpiter labi. quod uitium & omnes rhetores reprehendunt, & aures non penitus ſurdæ refugiunt. Quid dicam, quòd ad mutandum in clauſulis numerum quidam ex ijs ſatis putant, ſi uerba mutauerint; cum non uerba ſola, ſed pedes mutare iubeamur: alij uero quidlibet aliud uidentur curare, quàm ut ſuis formis ſuos pedes reddant? quibus uitijs quamuis omnes ignoſcant, orator tamen ſpe ueniæ non debet eſſe contentus, aut ſibi ſatis putare, ſi culpam uitauerit; ſed illud in primis curare, ut laudem quoque mereatur, atque id non tantum docendo, ac mouendo, quæ duo quaſi eloquentiæ fundamenta ſunt neceſſaria, ſed etiam delectando; in quo totius eloquentiæ faſtigium eſt & expolitio; nec maximorum oratorum induſtriam ſibi negligendam putabit; qui hanc partem artis à poetica ad eloquentiam traducendam iudicarunt; & cum uerſum fugerent, orationem tamen tanquam uerſum numeroſe cadere, perficiq́; ac quadrare uoluerunt; ut uerba neque eſſent alligata lege uerſuum, neque tamen ita ſoluta, ut uagarentur. quod etſi fieri ſine aliquo noſtro labore non poteſt; is tamen ſuſcipiendus nobis eſt, ac libenter perferendus; cum non leuis gloria inde expetatur, & labor ipſe non magnus ſit; cum præſertim & imitatio ueterum ad ſpem nos poſſit inuitare, & rhetorum præcepta non mediocriter ſint profutura. quæ non eſſe inania aut ſuperuacanea, ut iſte ait, tum ea, quæ à nobis ſuperius dicta ſunt, tum illud quoque facile demonſtrat, quòd multo ſuauior eſt, & dilucidior eorum oratio, qui hæc aliqua ex parte norunt, & uel mediocriter obſeruant, quàm eorum, qui aut plane ignorant, aut certe quamuis nota contemnunt. Nec uero negauerim nonnullos longa & frequenti bonorum oratorum lectione, atque imitandi ſtudio tantum profeciſſe, ut illorum oratio non modo uideatur, ſed ſit etiam perſæpe numeroſa. nanque hæc ipſa diligens imitatio uicem quandam artis multis in rebus ſolet exhibere. in re certe muſica agreſtes mulierculæ, & imperiti artis pueri, peritos cantores imitati, non nunquam eadem, quæ illi, cantica prope pari ſuauitate modulantur. quod quia non ratione, ſed caſu fit, id neque in multis, neque ſæpe contingit. uerum ut eædem illæ mulierculæ,

ac pueri, ſi recte modulandi artem didicerint, & ad hanc, imitationis quoque curam addiderint, non ſolum multo ſuauius canunt, ſed illud etiam conſequuntur, ut nullo prorſus errore labantur: ita eloquentiæ quoque ſtudioſi, ubi ad pertinax imitandi Ciceronis, aut Demoſthenis ſtudium eorum etiam, qui de elocutione tractarunt, præcepta aſſumpſerint, multo peritius orationem diſtinguent, & ſenſus omnes iocundiore fine concludent; neque id, caſu ſolo ducente, interdum, ſed, quotienſcunque uoluerint, conſtanti ratione præſtabunt. Nec uero quenquam tam hebeti ingenio eſſe crediderim, ut non intelligat, ea præcepta, quæ utilia ſunt, non eſſe inania. hæc porro utilia eſſe, quæ de numeris traduntur, quis neget, cum uideat ijs nos inſtitui, quo modo ea, quibus auditor offenditur, peccata uitemus, & numeroſæ dicendi rationem ac uiam conſequamur? Nam quod aiunt commata & cola, & qualeſcunque periodos, atque in ijs etiam rhythmos, in omni locutione deprehendi: dicere illi quidem non nihil uiderentur, ſi poſſent homines ijs modo, quæ ſuapte natura oriuntur rudia atque inchoata, eſſe contenti: ſed cum omnes aliquid, atque adeo etiam plus multo, quàm deceat, uoluptati tribuendum putemus; nec uoluptas aurium niſi exquiſito artificio comparetur; non uideo, cur quiſquam nos in orationis ſuauitate contemnenda tam ſeueros & agreſtes eſſe deſideret, uel potius imperet, ut audiendi ſenſu neſcio quo pacto priuare contendat: cum præſertim in ijs, quæ ad ſenſus pertinent, homines tanto ſtudio delectationes aucupentur, ut longe maxima uitæ pars huic uni rei deſeruiat. nam, ut indecoras relatu uoluptates omittam, quàm multa in cultu corporis, quàm multa in apparatu domeſtico, in publicis, in priuatis, in ſacris, & profanis ædificijs ad uoluptatem ſunt excogitata. qui colorum flos, quæ uarietas, quæ umbræ, quæ in picturis lumina, quot porro unguentorum, quot odoramentorum genera exquiſita. iam uero in cibis ac potionibus nulla non gulæ irritamenta tentamus: neque unquam deſinimus aut in uſum deſueta reuocare, aut noua ſubinde inuenire. Sed quid ego in his moror? quaſi non in illis ipſis, quæ ad aures pertinent, id palam ſpectari, ac prope manu tangi queat. quis enim non uideat non modo in comeſſationibus & conuiuijs, ſed in ipſis etiam deorum immortalium templis, & ſacris ſolennibus hodie ita cani, ut longe maiorem temporis partem occupent delicatæ neſcio quæ flexiones, & nimis minutatim conciſæ ac falſæ uoculæ, quàm cantus ſtabilis, caſtus, ac ſeuerus. in metris uero ac uerſibus tot genera uel primigenia & ſimplicia, uel declinata & compoſita ſunt, ut uix ullo certo ac præfixo numero liceat comprehendere. in rhythmis poeticis uel apud Latinos olim, uel apud Hetruſcos hodie, uel apud omnes potius gentes ac nationes tanta uarietas, tanta concinnæ cura concluſionis, tanta cupido prolectandæ uoluptatis inceſsit, ut nulla linguæ barbaries potuerit homines impedire, quo minus ſimiliter uel cadentia uel deſinentia certis locis diſponerent, & concinnitatem ſummo labore aucuparentur: ac ſententiarum grauitatem, quam uel in primis ſectari oportebat, non raro negligerent, ut aures delicatas frequens concinnitas iucunde feriret,

riret, quæ cum ita ſint; quæ tandem inuidia eſt, aut quæ, ut iſti aiunt, ſuperuacanea & inanis cura, ſi quis numeri iſtius oratorij rationem paulo diligentius exquirat, pedesq; non negligat, ex quibus & numerus ipſe conficitur, & orationis non ſonoræ modo, ſed etiam diſtinctæ gratia comparatur? cum præſertim is, qui oratoris nomine præſtare ſe dignum uelit, non ſolam uim roburq; probationum, ſed audientium quoque delectationem quibuſcunque poteſt modis aucupari debeat. Neque uero eſt, cur quiſquam ſe ad deſidiam, quam ſirenem improbam Flaccus recte nominat, à Bucoldiano iſto ſinat ſe pertrahi; & laboris fuga pedes ideo negligat, quia ultro uerbis ipſis incluſi, ut ait, occurrant. Primum enim, quod iſte quaſi exploratum ponit, omnes pedes ad oratorium numerum conficiendum pariter aptos eſſe; id non eſſe uerum deprehenditur. ſiquidem muſici, auctoribus Terentiano, & Auguſtino, Amphibrachum ab omni rhythmo alienum probant; quòd irrationalis ſit, & legitima nulla probatione in arſin ac theſin diuidi queat. qua ratione tum quatuor Epitriti, tum hic quoque Amphybrachus quamuis non nominatim ab Ariſtotele quoque excluditur: qui alios quoque quoſdam pedes, non nominando, aut iuſta proportione alienos, aut certe oratori parum aptos putaſſe creditur. Sed demus illi, omnes pedes ad conficiendum numerum uenire poſſe; quando id Cicero quoque confirmat: non tamen ſtatim ſequitur, omnes eſſe æque idoneos & laudabiles: ſed adhuc relinquitur, poſſe alios alijs eſſe meliores, & magis uſitatos: ut in uerſibus quoque fieri uidemus. in hexametro enim heroico cum proprius & natiuus pes ſit Spondeus, ex quo primum uerſus hic, auctore Terentiano, factus eſt; in eum tamen quaſi uicarij cadunt Dactylus, Anapæſtus, & Proceleumaticus, pares illi temporum tum numero, tum diuiſione in arſin & theſin æqua: ut meliores tamen ideoq; frequentiores audiuntur Spondeus & Dactylus. In Iambico locis omnibus laudatur Iambus, ex quo primum factus eſt: admittit tamen ipſe quoque Tribrachum, parem ſibi temporibus, & proportione diuiſionis. admittit locis imparibus Spondeum, & diſſolutiones eius. Sed cum tot pedes recipiantur, meliores tamen reliquis Iambus & Spondeus iure creduntur. quod frequens bonorum poetarum uſus facile nobis in utroque metri genere comprobat. quis enim tam alienus à muſis, qui uel Heroicum ex continuatis Anapæſtis, aut Proceleumaticis faciat; uel Iambicum texat ex continuatis Tribrachis, aut etiam alternis Anapæſtis? quod ſi quid facere tentarit, non ille quidem metrices artis iura uiolarit, ſed tamen, perinde ac audiendi ſenſu carens, irridebitur. Pari modo putandum fieri in ſoluta quoque oratione poſſe, ut omnes quidem pedes admittantur, ſed inter eos tamen gradus quidam relinquantur, ut alius alio melior exiſtimetur, non ſolum in ſua quiſque idea, ſed paſſim quoque, ſi permiſcere contingat. Neque tantæ tarditatis, indicta præſertim cauſa, M. Tullium damnare debet Bucoldianus, ut tantus orator neſcierit, quod iſte ſcire ſe credidit, an iſta duo inter ſe ita ſint oppoſita, ut ſimul eſſe non poſſint. Omnis numerus cadit in orationem. numerus alius eſt alio melior &

aptior. nam ſi pugnare Tullius hæc aduerſis frontibus ita ſenſiſſet,ut, altero conceſſo, alterum ſtatim tolleretur; nunquam in Oratore hæc ad uerbum ſcripſiſſet. ſi, numerus orationis, quæritur, qui ſit? omnis eſt. ſed alius alio melior, & aptior. Ex quibus uerbis colligitur, omnes quidem numeros in orationem cadere, ueruntamen ex omnibus eſſe alium alio meliorem atque aptiorem. Hæc autem non pugnare, neque contradicentia eſſe, uel illud oſtendit, quòd in heroicum, ut ſupra diximus, uerſum cadunt pedes quatuor, & tamen ex ijs duos meliores, aptioresq́; uſus iudicat. Iambici ſex recipiunt; & tamen ex ijs duo tam frequenter inſeruntur, ut alios quaſi degeneres & abiectos iacere credas. Sed & Pæanas in ſoluta oratione cæteris omnibus anteponi certiſsimum eſt. ac, ne plura dicam, ſuæ cuique aures, niſi penitus ſurdæ, ſatis id probare poſſunt. Propoſitis autem bonis & melioribus, aptis & aptioribus, nemo, niſi plane ſtolidus, non uidet eſſe melioribus & aptioribus utendum, idq́; cum in rebus omnibus, tum in orationis compoſitione faciendum. nam ſi in propriorum uerborum delectu iubent nos rhetores abiecta atque obſoleta fugere, lecta atque illuſtria ſectari, præſertimq́; ea, in quibus plenum quiddam & ſonans ineſſe uideatur; ſi in priſcis, in translatis, in nouatis alia ut alijs meliora recipienda putauerunt: cur non idem, quatenus licet, in numerorum ratione faciamus? atque omittamus iſtos, qui quaſi ex eo, quod à Cicerone ſcriptum legerunt, omnem numerum eſſe orationis, hoc eſt in orationem admitti, ſtatim illud quoque ſequi credunt, numeros in oratione omnes eſſe pariter bonos atque aptos: atque ideo nullam pedum curam ſuſcipiendam putant, ſed, utcunque ſe offerunt, admittendos: laborem deligendorum pedum, &, quod ſequitur, numerum penitus negligere nos iubent; ne à rebus, ut aiunt, cognoſcendis auocemur. quaſi uero uel Cicero, uel Ariſtoteles, & alij rhetores eos ſecuti, uoluerint oratorem ſtudio numeri ac diſtinctionis res negligenter conſiderare: ac non uiderint, eum, qui recte ſit inſtitutus, uel ſaltem diſcendi cupidus, poſſe hæc, quæ ad numeros pertinent, nullo fere negocio in promptu habere, atque in his uel nunquam uel rariſsime labi. nam ſi Archias ille à Cicerone defenſus, cum literam ſcripſiſſet nullam, magnum tamen numerum optimorum uerſuum de ijs rebus, quæ tunc agerentur, dicebat ex tempore; ſi eandem rem ſæpius dicere commutatis uerbis atque ſententijs ſolebat; ſi poetæ Sulmonenſi per eadem fere tempora contigit, ut, quicquid dicere conaretur, uerſus eſſet; ſi denique hodie multi idem poſſunt facere, quod Archias fecit: cur ingenioſis hominibus deſperandum eſt, quo minus & ipſi queant uel ex tempore, uel certa modica meditatione ita uerba collocare, ut aptiſsimis numeris ſententia concludatur? Neque uero, quod iſte putat, ſatis eſt, uti proprijs latinis, & uſitatis uerbis. nam ijs utebantur antiqui; & tamen uim numeroſæ orationis non ſunt conſecuti. his enim rebus pura fit oratio & dilucida, non numeroſa & diſtincta. itaque nec apud nos Ser. Galbam, aut M. Catonem, nec apud Græcos Herodotum quiſquam uel obſcure uel parum pure ſcripſiſſe dicit: ipſos tamen, ac totam

eorum ætatem, & ſuperiorem numero caruiſſe, conſtanter affirmant. Quod autem promittunt ſore, ut, dempta iſta ſyllabarum ac pedum cura, numeri in oratione non deſiderentur; ſi uel hiulca & aſpera iunctura, ſi nimis crebra unius atque eiuſdem numeri repetitio uitetur; ſi menſura in periodis habeatur: primum uereor, ne parum præſtent, quod temere promittunt: deinde, ſi maxime præſtent, non amo ſubdola iſta promiſſa; quæ cupidos eloquentiæ ad contemptum Ciceronis inuitant, & ab eius imitatione diuellunt, quem ſcimus adeo huius rei fuiſſe ſtudioſum, ut de pedibus & rhythmo ſolutæ orationis uix quiſquã apud Latinos pluribus locis mentionem fecerit. Nimirum iſti non docere ſtudioſam iuuentutem, ſed aut eos, quos per ætatem diſcere iam pudet, conſolari deſiderant, aut deſidioſos ad ſupinam negligentiam inuitare; qui uagari & licenter peccare uel ob illud unum gaudeant, quod non omnes uiſuros peccata putent ſua, atque intra ſpem ueniæ ſibi ſatis uideatur, ijs ſimiles, qui non bene uiuendo, ſed uitia ſua callide occultando, bonitatis nomen aucupantur. at enim, ſi meminerint ſe bene dicendi artem tradere, ſimul illud quoque, niſi fallor, meminerint, eos à bene dicendi magiſtris doceri, qui non putant ſatis uitijs carere, ſed uirtutibus nituntur abundare; nec culpam modo uitare, ſed laudem etiam mereri deſiderant: & admirabiles bene dicendo ſe exhibere conantur. uident autem uim laudemq; iſtam ſine diligenti meliorum pedum ac numerorum obſeruatione ſe conſequi non poſſe; cum ea quoque, quæ ſimiliter cadunt, aut deſinunt, aut paria paribus redduntur, aut inter ſe contraria opponuntur, quamuis ſponte numeroſa credantur: tamen multo melius confici ab eo norunt, qui ſyllabarum pedumq; rationem calleat, quàm ab eo, qui uel ignoret, uel negligat. hic enim & in uerſus imprudentius incidet; & ignorabit quæ paria ſint, quæ imparia. metietur enim perſæpe ſyllabis, quæ ſunt metienda temporibus: & alia eiuſmodi incommoda non contemnenda patietur; quæ nunc enumerare non uacat. quare qui pedes contemnit, prope totum hoc, quod numeroſum dicimus, contemnit. Verum ſi quis ad id faciendum induci poteſt, non uideo cur non idem tropos quoque omnes, ac ſchemata, atque omnem plane ornatum poſſit contemnere. ut enim aliquando ſine numeris, ita ſine tropis, & ſchematibus, atque alijs eiuſmodi delicijs fuit oratio nuda prorſus & incompta. Aut igitur omnia iſta negligemus, atque omnem prorſus elocutionis oratoriæ cultum ablegabimus: aut, ſi retineamus, ut certe retinere debemus, has exornationes, quæ unum modo atque alterum uerbum, aut ſenſum illuminant; cur ea negligenda credamus, ſine quibus oratorij numeri peritia conſtare non poteſt? hic enim unus omnium pene ſenſuum principia, unus media, unus ornat extrema, & hæc ipſa, quæ nominamus, orationis inſignia, quæq; iſti ſola iactant, ſuo quaſi condimento reddit longe iucundiora. Quam ob rem nihil uideo cur nouos iſtos artifices audiamus; qui ſtudioſos eloquentiæ homines aut animum deſpondere uolunt, aut nimis audere; cum rem à ſummis uiris acri ingenio excogitatam, & deinceps diligenti cura ab optimis quibusque oratoribus ſerua-

tam, uel fieri noſtris temporibus non poſſe prædicant, uel, quaſi leuem, & omnibus obuiam, contemni uolunt. quorum alterum inertis & abiecti, alterum ſuperbi & contumacis animi crimen eſſe, quis non uidet? quin potius igitur miſſos iſtos faciamus; &, quando licet, ac maxime expedit, hac in re, ut in reliqua uita, medium quiddam ita ſeruemus, ut audaciæ ſimul & inertiæ crimen euitemus, atque hanc elocutionis partem excolamus; ut, ſi non poſſumus, quò maxime optamus, peruenire, quodam tenus certe prodeamus; & quando honeſtus eſt error magnos duces ſequentibus, ſequamur potius, quamuis infirmo gradu, Iſocratem, & Demoſthenem, M. Tullium, & L. Craſſum, quàm aut cum ijs, qui per ætatem uel non poſſunt uel nolunt diſcere, deſperemus; aut cum ijs, qui ſibi multo plus ſumunt, quàm maximis oratoribus deferunt, quæ ſtudioſe diſcenda ſunt, temere negligamus. ſed contra ſemper animo fixum atque immotum maneat, quod apud M. Tullium Craſſus inquit, numeroſæ orationis uim eſſe magis neceſſariam, quàm difficilem; nihilq́; eſſe tam tenerum, neque tam flexibile, neque quod tam facile ſequatur, quocunque ducas, quàm orationem: ex hac uerſus, ex eadem diſpares numeros confici; ex hac hanc etiam ſolutam uarijs modis multorumq́; generum compoſitionem. Proinde nihil nos deterreat ratio iſta pedum, ſed facilitas potius inuitet. qua fit, ut uerba de medio ſumpta quaſi molliſsimam ceram ad noſtrum arbitrium formare ac fingere poſsimus, & modico labore conſequi, ut, quò tot alij peruenere, nos quoque, uia non fallente, ueniamus. itaque ſtultum eſt, aut ingenio diffidere, aut aleæ ſemper incertæ famam committere. illinc enim humilis & abiectæ formidinis, hinc damnoſæ ac fallacis audaciæ nota metuenda eſt. Cæterum, quod times ne operam luſiſſe uideamur, quòd, poſt Strebæi Rhemenſis de oratoria uerborum collocatione libros, tam multa de rhythmo oratorio ſcripſerimus; amori uel pietati potius in me tuæ gratias agam neceſſe eſt; quæ tanta eſt, ut tuum iſtud alijs in rebus acre iudicium impediat, & ea pro ſcriptis meis timere te cogat, quæ ne pro tuis quidem timeres. qua in re PAVLI, aui tui, non minus humanitatem, quàm nomen, refers. is enim cum iuris & legum prudentia nemini ſecundus eſſet, nec minus conſilio quàm iudicio excelleret, ac tota quidem Italia, ſed in florentiſsima iſta ciuitate ueſtra uel in primis eſſet illuſtris; tantæ tamen humanitatis fuit, ut neminem, in quo modo uirtutis ueſtigium aliquod agnoſceret, non amandum ſibi putaret. me certe non longi temporis conſuetudine ita deuinxit, ut ſemel agnitum, quamuis poſtea locorum interuallo diſiunctus, colere nunquam deſtiterim; defuncti porro ueram expreſſamq́; imaginem patrem tuum, IO. BAPTISTAM, mihi obſeruandum propoſuerim; atque id quidem, utcunque potui, ſi minus opera, certe animo ſemper fecerim. poſtea uero quàm in ueſtram hanc, uel potius communem omnium patriam ad docendum publice uocatus me contuli, ita colere hominem cœpi, ut illi meam in amore atque obſeruantia fidem, conſtantiamq́; breui probarim. quo in propoſito uti, quandiu uixero, perſeuerem, iam me non tam defuncti memoria, quàm

uiuentis

amor ac multa magnaq; in me beneficia compellunt. quantum enim eſt, quòd me quaſi parentem in conuictum recepit? quòd totum iam nouennium ſine ulla querela ſenij mei moleſtias pertulit? De meis uero commodis, ſi quando apud principes ciuitatis actum eſt, multo magis, quàm de ſuis, laborauit. nam qui in ſuis adeo uerecundus ſemper fuit, ut ne debita quidem ſuſceptis pro republica laboribus petere ſuſtineret, idem in meis, ubi ſe profuturum credidit, importunitatis notam ſubire non recuſauit. Quæ uel ex eo màiora iudicem neceſſe eſt, quòd ab eo profecta ſunt, qui propter longum rerum publicarum uſum cognitionemq́;, ac totos annos quinquaginta probatam multis magniſq; rebus integritatem & continentiam, ſingularemq; in omnibus fidem, principibus in rep. uiris ita carus eſt, ut eum non quaſi miniſtrum aliquem diligant, ſed iam quaſi collegam complectantur. quam ille tot meritis collectam gratiam, non ad ſua, ut plerique, commoda, ſed ad amicos uel ſubleuandos uel ornandos ſemper conferendam iudicauit. Quæ ego de multis pauca libenter retuli, ut intelligeres te mihi uel ob hoc eſſe cariſsimum, quòd illorum ſtudia, mores, ac uirtutes ita refers, ut, quiſquis PAVLVM auum, quiſquis HIERONYMVM magnum patruum, quiſquis IOANNEM BAPTISTAM patrem tuum nouit, omnes illos in te uno ſe ſpectare lætetur. Ego certe ex ijs fructibus, quos ex tua educatione uberes percepi, uel præcipuum duco ac iucundiſsimum, quòd te tanto auo, tanto patruo, tanto patre dignum probas; quòd è puero præclaræ indolis cito factus es uerecundus adoleſcens, cito robuſtus iuuenis, cito uir omnis officij iuſtus æſtimator. Quid dicam, quòd ad ueterum poetarum maieſtatem ſic iam tuum carmen accedit, ut tamen ſolutæ orationis laude nihilo minus excellas. quod, ut alia nunc tua ſcripta præteream, uel duæ illæ funebres laudationes ſatis probarint: quarum altera Tryphonem Gabrielem, uirum bonum, ac nobilem, & bene doctum, quaſi quendam noſtri temporis Socratem apud populum aptiſsimis laudibus extuliſti: altera uero Andream Franciſcum, magnum reipublicæ Cancellarium, ſummæ probitatis uirum, apud ſenatum tanto facundæ orationis ornatu, tanta uultus, uocis, ac geſtus moderatione laudaſti, ut neque uera ulla laus ei detracta, neque falſa affıcta eſſe uideretur. uerum maiora mihi in dies & meliora promittit tum præclara iſta ingenij felicitas, quæ laude aliquid dignum ſemper parturit, tum præmatura prudentia, & benefica in omnes uoluntas: quam meis in rebus talem quotidie ſentio, ut ſemper tua mihi officia opportuna pariter & iucunda contingant. in his enim non tuam modo, ſed paternam quoque, & auitam prudentiam mihi uideor intueri. Sed ut eò reuertar, unde me digredi tua pietas coegit; Ago tibi gratias, quòd pro me times etiam quæ timenda non ſunt. id enim uel præcipuum eſt beneuolæ mentis argumentum. Verum, quod ad doctos uiros, qui de rhythmo aliquid diuerſis locis ante nos hac ætate ſcripſerunt, pertinet, bono ſis animo uelim. hi enim non modo nobis nihil obſunt, ſed contra potius proſunt; & in eo cauſam noſtram adiuuant, in quo maxime premi uidebatur: Primum,

quòd de rhythmo oratorum his temporibus ſcribere ſtultum non putant: deinde, quòd oratoribus pedum ſyllabarumq; cognitionem non utilem modo, ſed etiam neceſſariam iudicant, et eos, qui ſuperuacaneam credunt, auctoritate ſua refellunt. neque uero futurum pertimeſcas, ut, qui noſtra legerint, operam ſe putent perdidiſſe, quòd eiſdem de rebus poſt illos ſcripſimus. nam ut honeſtas diſciplinas ex doctiſsimis eorum ſcriptis magna accepiſſe adiumenta libenter prædicamus: ſic, nobis ſcribendi de rhetorico rhythmo materiam non magis ab illis eſſe præceptam, quàm indicatam, & relictam, dicimus. utinamq;, quantum reliquerunt, tantum commode potuiſſemus explicare. ſuſcepit enim uir ille doctus alioqui, & in Ciceronis lectione, quod illius ſcripta declarant, diu multumq; uerſatus, onus, quod nullum non ingenium fatigare, nullam non eloquentiam exercere poſsit. nam de rhetorica uerborum electione ac collocatione, uel, ut apertius loquar, de partibus & artificio totius elocutionis orſus ſcribere, multa alioqui neceſſaria, quæ de ueterum fontibus haurire, multa, quæ, ut fuit ingenioſus, ſed haud ſcio quàm cautus, potuit excogitare, uel oneris grauitate preſſus abiecit, uel aliò uocatus præteriuit; & ingenio indulgere, quàm materiæ ſeruire, maluit. Quia uero ferre non poterat, linguam latinam, tam late patentem, tot rerum naturæ tot ſcientiarum interpretem, miſeris, ut ait, modis uiolari; multa queſtus eſt; multa dixit; multa fecit, ut tantam peſtem procul arceret. ſed dum ueteres omnes rhetoras, quos procul ſequi ſatis honeſtum fuerat, anteire ſe ſperat, nullum non onus ſuſcepit, nihil ſibi pepercit. multa de magiſtris, multa de ſcriptoribus uel eligendis uel fugiendis diſputauit. neque uero minus prolixe tractauit, utri priores legendi, poetæ ne, an oratores: quæ pars rhetoricæ prima tradi, quæ componendi rudimenta conſtitui debeant. quid loquar, ut uerborum differentias in ordinem longiſsimum digeſſerit, ut prolixo tractatu tentarit explicare quæ ſordida, quæ inuſitata, quæ barbara & agreſtia, & humilia iudicanda ſint & euitanda: ut à grauibus leuia, ab alienis & aſſumptis propria, à ueteribus noua, à ſonantibus exilia, à grandibus parua, à uolubilibus tarda, ab integris corrupta diſtinxerit: ut in latini ſermonis contemptores tam longa atque acri oratione ſit inuectus: ut ſuſceptæ materiæ oblitus eſſe uideatur. quin ubi iam de uerbis non eligendis ſed collocandis tractare cœpit, de natura ſyllabarum, de coagmentatione uocum, de concinnitate clauſularum, de figuris, quas rhythmus plerunque comitatur, itemq; de tribus illis dicendi figuris, quos græca uoce characteras nominant, tam multa uerba fecit, ut alijs ſatis amplam ſuper ea differendi materiam reliquerit. Sed ſiue ſoli pedes recte collocati, oratoris rhythmum faciunt, ut Ariſtoteles credidit; ſiue non ſolos quidem, ſed propemodum ſolos, quod nemo ueterum negat, hoc præſtare iudicemus: longa difficilium quæſtionum ſeries occurrit, quæ diſcendi cupidos huc atque illuc diſtrahat. quod iſti non ignorantes retro pedem tulerunt. atque alij quidem iure optimo id feciſſe mihi uidentur. nam cum philoſophos, aut oratores, aut poetas interpretarentur, apud quos numeri mentionem fieri uidebant; ſatis putarunt

ea dixiſſe,

ea dixiſſe, quæ ijs locis, quos præ manibus habebant, aliquam lucem affer-
re poſſent. Alij uero, cum dedita opera de hoc ipſo numero rhetorum
præcepta traderent, de iunctura, de figuris, de concinnitate, quibus rebus
adiuuari numerum putant, tam multa, quæ magna ex parte nota erant, in-
culcarunt, ut, cum uix tandem ad locum, in quo de pedibus ad numerum
aptis dicendum erat, perueniſſent, eos imitati eſſe uideantur, qui diſpen-
dioſo itinere fatigati ſuſceptum ſemel onus prius abijciunt, quàm, quò in-
tenderant, peruenerunt. nam pauca de multis ueterum præceptis in angu-
ſtum cogentes, rem totam curſim & ſaltuatim perſtrinxerunt, uel parum
cogitantes uel diſsimulantes quàm multa & quanta præterirent, quæ di-
ſcendi cupidis uel deſperationem uel impedimenta poſſent afferre. hanc
nos artis partem, quòd erat longe difficillima, noſtriſq; temporibus tum
neglecta, tum non ſatis intellecta, tractandam ſuſcepimus: non ut cum ue-
teribus, quos rhythmicæ rationis fuiſſe peritos nemo ambigit, contende-
remus, ſed ut, quæ illi tanquam ſuo ſeculo nota partim neglexerunt, par-
tim nimis breuiter attigerunt, colligeremus, copioſeq; tractata ſtudioſis ho
minibus ita traderemus, ut, quod hactenus alij deſperauerant, alij neglexe
rant, id tandem non imitatione ſola, quæ plerunque fallit, ſed certa ratio-
ne perceptum, cum libuiſſet, uſurpare non timerent. tam diligenter enim,
quid ſit numerus, & quanta numerorum uarietas, & quo modo hic orato-
rius ab alijs differat, ex antiquorum & iuniorum ſententijs expreſsimus, ut
eum etiam rudes facile poſsint intelligere. ita porro, quæ numerorum ui-
tia ſint uitanda, ita, quæ uirtutes ſint expetendæ, tum dilucide, tum breui-
ter expreſsimus; ut nemo aut in illa incurrere, niſi uidens ac uolens, aut
has non conſequi, niſi prorſus hebes aut negligens, non poſsit. quin etiam
de pedum natura, & exquiſita quadam eorum differentia, de commatibus,
de colis, de periodis ea diligentiſsime collegimus, quæ ab ingenioſis maxi
me deſiderari putabamus, & quæ numeroſe dicendi cupidos, et non igna-
uos homines poſſent uel ab audaci quorundam temeritate reuocare, uel
ab aliorum turpi deſperatione uindicare: ſi quidem & opus eſſe rhythmi-
ca pedum ratione percepiſſent; & non magno labore, quicquid hoc eſt, di
ſci poſſe intelligerent. quod an præſtiterimus, homines bene docti uide-
rint. nos illud modo conſtanter affirmamus, nec uoluntatem nobis defuiſ-
ſe, nec curam. neque enim timuimus, poſſe quenquam iure nobis uitio
uertere, ſi poſt doctiſsimos uiros, quorum alij de tota bene dicendi ratione
ſcripſerunt, alij de partibus elocutionis commentarios reliquerunt, nos in
hac, quæ ad oratorium numerum ſpectat, artis parte tantum operæ pone-
remus, quantum & ad deſperationem tollendam, & ad temeritatem repri
mendam, & ad ſtudia diſcentium iuuanda ſatis eſſe uideretur. nam ſi, poſt
doctiſsimos Nigidij Figuli de re literaria commentarios, Meſſalla, uir foro
magis aptus quàm ſcholis, tum de litera S bene magnum uolumen ſcribe-
re, tum ſingulis literis ſingulos libellos reddere non eſt ueritus; ſi Ioannes
Pontanus memoria noſtra poſt tot aliorum ſcripta duos de unica non lite-
ra, ſed aſpirandi nota libros ſcripſiſſe laudatur; ſi denique etiam noſtri ſe-

culi homines non ſunt ueriti his de rebus ſcribere, quas ab antiquis ornate copioſeq; uidebant eſſe tractatas: cur me quiſquam uel contemnat, uel reprehendat, quod de oratorio numero non timuerim poſt eos ſcribere, qui hac ipſa de re futuris oratoribus neceſſaria, ſed multis quæſtionum difficultatibus impedita uel nimis breuiter & obſcure, uel adeo properanter & contemptim ſcripſerunt, ut doctis potius oſtendere ſcientiam ſuam, quàm neſcientes docere uoluiſſe uideantur: cum præſertim per tot & tam difficiles quæſtiones ita ſtylum temperarim, ut nec ieiuna breuitas diſcentium uota fruſtrari, nec obſcuritas affectata legentis curſum poſſet impedire, nec ulla rerum aut humilitas aut difficultas tanta potuit offerri, quam uel contempſerim uel reformidarim. nam cum maximum quiddam præclarumq; ſit eloquentia; quis non uideat, rationem numeri, qua res tanta uehementer iuuari poteſt, non ut paruum quiddam oportere contemni, ſed ut magnum rarumq; quibusuis laboribus debere comparari? quamobrem fore confido, ut æquus totius rei æſtimator huic labori noſtro non contemptum, non odium; ſed aliquam potius gratiam deberi iudicet. Inuidiam uero his temporibus habere hæc materia prope nullam poteſt; tum quod tenuis & exilis iudicatur; tum quod multorum calumnijs eſt obnoxia. nam qui ab ineunte ætate neque pedum neque ſyllabarum rationes ac momenta didicerunt, ij nunc uel ſe poſſe diſcere deſperant, uel tanti non putant, ut eum laborem ſuſcipiant. quamobrem praue pudentes neſcire malunt, quàm diſcere: &, ne ſoli neſcire uideantur, alios quoque ad huius rei contemptum impudenter hortantur: ut, ſi nemo diſcat, quod ipſi, cum per ætatem poſſent, diſcere neglexerunt, alijs uel ſuperiores uel pares iudicentur. ſed me perpetuo bene de literis merendi ſtudio flagrantem, nec inquiſitionis longæ tædia, nec humilitas ulla materiæ, nec inexplicabiles in re tenui quæſtiones, nec ullæ calumniantium uoces deterrere unquam potuerunt, quo minus iter ſemel cœptum conſtanter tenerem, & noſtrum hoc perpetuum de literis bene merendi ſtudium utile diſcentibus futurum confiderem. quapropter tantum abeſt, ut ſuſcepti laboris, & intentæ hanc in rem ſedulitatis me pœniteat, ut iamnum paratus ſim libenter & hæc, & ſi quid aliud ſcripſero, uel mea diligentia, uel amicorum monitu, uel æmulorum reprehenſione, ſi modo iuſta fuerit, emendare. Quamobrem RHAMNVSI amiciſsime uelim deſinas ea mihi timere, quæ me non timere perſpicis. amicorum enim monitus nunquam non libenter admiſi: reprehenſiones inimicorum mihi re ipſa fuiſſe ſemper utiles comperi. nam quæ iuſtæ fuerunt, ut uel erroris uel delicti mei me pœniteret, præſtiterunt: quæ uero minus iuſtæ, hoc plus attulerunt, ut iam non delicta modo, ſed, quicquid poterat eſſe ſuſpectum, diligenter cauerem, & utraque ratione melior fieri ſubinde tentarem.

IOVITAE RAPICII PARAPHRASIS IN PSALMOS DAVIDIS, AD REGINALDVM POLVM, CARDINALEM AMPLISSIMVM.

Pſalmus primus. Beatus uir qui non abijt.

NON qui Mæonia caput
Diris rex Aſiæ comptus erit mitra: eſt,
Felix. Non qui Arabum tenet
Regna, aut gemmiferi littoris æquora,
Nigras'ue Aethiopum domos.
Felix, conſilijs qui procul impijs
Non tetrum in facinus comes,
Non prauis animum dogmatibus ligat:
Felix & ter & amplius
Qui legem ætherij iuſtus amat patris
Atque hanc uerſat identidem.
Non ille abſimilis creuerit arbori,
Amnem quæ prope uitreum
Vernantes ſimul atque explicuit comas,
Altis ſtirpibus abdita,
Et lætis feriens æthera brachijs,
Non triſteis hyemes timet,
Non flatus Boreæ, aut ſæuitiam Africi.
Non illi aut folium cadit,
Aut ullus temere fœtus inutilis.
Contra, ſæuus & impius
Et legem patriam, & conſilium ſacrum
Contemnens, agitabitur
Vt uiles ſtipulæ, quas celeres Noti
Correptas, per inania
Sublime abſtulerunt ludibrium ſibi:
Cumq; admiſſa piacula
Summus diſcutiet comminus arbiter,
Lugebit reus, & procul
Iuſtorum à thiaſis eſſe iubebitur.
Nouit uitam hominum deus,
Secernitq; pios æquus ab impijs.
Hos triſteis agit in ſpecus
Quà diris Phlegeton uorticibus furit;
Illos ætheriam in plagam
Ad nectar liquidum atque ambroſiam uocat.

QVIS gentis fremitus, quis populi furor?
Quæ regum impietas, quæ rabies ducum
Auſa eſt in dominum tollere cornua?
Aeternoq; dei conſilio, & manu
Vnctum mirifica, ſpernere gentium
Regem perpetuum, & pontificem pium?
Rumpamus laqueos uinculaq;, inquiunt:
Et durum excutiat libera gens iugum.
Hæc ridet deus, at, cum uolet, impios
Conatus Lybicis ferre dabit notis.
Nunc certe Solymis prouidus arcibus
Me regem impoſuit: nobilis ut Sion
Legis ſcita ſacræ hinc hauriat, atque eat
Nati uoce parens ora per omnium.
Ex alto dominus quippe palam mihi,
Tu, dixit, meus es, te genui hoc die,
Hæres tu meus es, tu dominabere
Quà, tunc, cunque plagas ſol habitabiles
Spectat, cum medio clarus in æthere
Preſsis igniuomos ſiſtit equos iugis.
Omnes imperio tu populos reges.
Omnes, ſi intumeant, frangere ferrea
Tam uirga poteris, quàm figulus lutum.
At uos, quos uigilum turba ſatellitum
Secernit populo, uos dare gentibus
Sueti iura, ſacros percipite auribus
Intentis monitus, atque humili deum
Obſeruate metu, & diligite ut patrem.
Vltro iuſtitiam diſcite: ne uia
A' recta procul erretis, & in genus
Inuiſum horribili ſæuiat impetu
Irati furor: inq; excidio graui
Luctuq; & lachrymis iam fateamini,
Felices quater eſſe, ac ter, & amplius
Quicunque ex animo rite deum colunt,
Speſq; omnes in eo, uotaq; collocant.

Pſalmus III. Domine quid multiplicati ſunt.

AETERNE rerum æterne hominum ſator
Quo creuit hoſtis turba furens mei?
Proh quantus in me unum tumultus

Quàm fera conſilia excitantur?
Iam ſæuientum lingua procax meæ
Illudit erumnæ, atque ait, in deo
Quamuis bono nullam ſalutis
Eſſe ſuper mihi ſpem petitæ. At
Ego bonum te, & longanimem diu
Expertus, imploro fidei tuæ
Dextram in malis. Tu è ſacro olympo
Rurſum aderis, neque opem negabis.
Tu ſæpe pro me tempus in ultimum
Deducto, in hoſtem fortis & impiger
Scutum extuliſti: tu decora
Fronde meum caput illigaſti.
Quàm ſæpe lentus bella per horrida
Altarum in umbris mollibus arborum
Dulcem petiui audax ſaporem:
Te quoniam duce nil timendum.
Non me Scytharum, non Macedum cohors,
Non obſidentis Martia Memphidos
Tunc caſtra quicquam terruiſſent
Auſpiceq; & duce te, ſuperbum.
Exurge, ſerua me deus, ac mihi
Nouum adde robur: tu potes & ſoles
Meos domare hoſtes, & ultro
Conſilia impia diſſipare.
Speranda ab uno uera ſalus deo,
Speranda rebus gloria in arduis.
Hic nec uocatus ingementum
Vota ſolet pia præuenire.

Pſalmus IIII. Cum inuocarem, exaudiuit me deus.

TESTIS iuſtitiæ, ſi qua mea eſt, deus
Audiſti trepidum, & rebus in anxijs
Muniſti facileis ſollicito uias:
Rurſum audi, & fer opem precor.
Quò tandem uſque furens turba minaberis,
Quid me, præſidium cui deus ac decus,
Tentatis ſtolidi lædere? ſpes feros
Vana ludit imagine.
Vos ſeruum moniti diſcite quàm modis
Ornarit dominus mirificis ſuum.
Audiuit trepidum: en rurſum aderit, bonusq;
Et felix precibus pijs.

Iræ iniuſtæ aliquis ſit pudor & modus:
Ne uos forte dei uindicis impetus
In præceps agat: & corda gementium
Aeternus quatiat dolor.
Non ara aſsyrijs diues odoribus,
Aut uncta innumeræ ſanguine uictimæ,
Sed ius, faſq; animi compoſitum, & fides,
Quauiſcunque litant die.
Nec uero aut homini promptior, aut deo
Eſſe uſquam ulla poteſt hoſtia gratior,
Quàm mens innocua & iuſta: date hanc deo
Recte ut fidere fas fuat.
Poſcant aurum alij & diuitias maris,
Et quæ prævalido rura colant boue:
Nos uero beet effuſa ſerenior
Vultus aura tui deus.
Tu ſi me placidus reſpicias ſemel,
Iam ſecura animi corpus alet quies:
Iam uiuam Arſacida rege beatior,
Ac ſperem, auſpice te, fore, ut
In te uiuam, aliquando haud timidus mori.
In te uno omnia noſcam, procul à uago
Errore, in te inhians, omnia diligam.
Vnus tu omnia ſis mihi.

Pſalmus V. Verba mea auribus percipe domine.

FACTOR ò rerum mihi culte ſemper
Tum deus, tum rex, gemitum preceſq;, &
Verba clamantis miſero in tumultu
Accipe ſerui.
Tu uolens olim & bonus affuiſti
Rebus aduerſis, mihi cunque ſalue.
Rurſus en tendam duplices ad altum
Aethera palmas.
Teq; ſub lucem, roſeas prius quàm
Lucifer ponto referat quadrigas,
Quàm prius flauos quatiat recens aurora lacertos,
Ingemens multa prece corrogabo,
Vt procul ſæui inſidias tyranni
Iuſtus auertas, tibi diſplicere ut
Conſtet iniquos.
Ira mendaces ſimul & doloſos,

Ira crudeles tua perdet: illa
Coget impuros procul eſſe, & alto ab-
ſiſtere templo.
Tunc ego, te iam miſerante, lætus
Hoſte depulſo, patrias receptus
Victor in ſede tua templa adibo
Pronus adorans.
Nunc mihi quæſo comes, & uiarum
Dux ades, greſſusq; regas labantes;
Ne meo imprudens capiti imminentes
Labar in hoſtes.
Pectus his nigro grauidum ueneno,
Lingua mendaces iterat loquelas,
Guttur infeſtam graueolens Mephitim
Naribus halat.
Qualis antiquo uenit è ſepulchro
Aura, cum turpes retegit latebras
Foſſor, & torpens olidis cadauer
Sedibus infert.
Debitas iuſtus cape de nefandis
Hoſtibus pœnas, tibi qui repugnant:
Dextera ultrici male cogitantum
Diſcute fraudes.
Gaudeat plebes ſtudioſa honeſti
Tuta ab incurſu, & rabie efferati
Hoſtis: at cultus pia cura ſacri
Creſcat in horas.
En erunt (cerno) rata quæ precamur.
Nam manus iuſtos tua liberalis
Sic beat, cogas uti gloriari
Te tibi amicum.
Tu bonus felixq; aderis, precantum
Vota nec temnes: tua nos ſalubri
Inſtar ingentis clypei uoluntas
Proteget umbra.

Pſalmus VI. Domine ne in furore tuo arguas me.

EHEV furores magne parens tuos
Horrens, & iras mens male conſcia
Refugit: eheu precor triſulco
Parce precor metuende telo.
Quin tu ſalubres inualidum fouens
Affer medelas, en tremulum graues

Preſſere corpus morbi : & æger
Ima dolor penetrauit oſſa.
Turbata curas mens abit in leues,
Nunc illa ſæuis ſaucia amoribus,
Nunc læta ſpe, aut dolore triſtis,
Nunc agitur uiolens in iras.
Quonam uſque tandem ſancte moraberis?
Aduerte uultus huc precor : & meam
Ab imminenti liberare
Perge parens animam periclo.
Nam mortuorum quis memor eſt tui?
Quis poſsit atræ flumina te ad Stygis
Laudare? manes quà trifauci
Cerberus exagitat latratu.
Iniuriarum dum graue onus queror,
Delicta mœrens dum mea defléo,
Salſus peredit humor ora, &
Cura oculos uigilans ademit.
Pœnæ ſolutum iam ſatis ac ſuper:
Sat pertinaci mœſta rigauimus
Fletu ora: ſat iam lacrymarum
Stragula combiberunt mearum.
Audimur ultro: iam procul ac procul
Hoſtes faceſſant: en dominus mei
Ad uerba fletus ponit iras:
Audijt en placidus precantem.
Iamq; erubeſcant, qui exitium mihi
Atrox parabant, & celerem in fugam
Vertantur: en deus mearum
Præſidiumq;, decusq; rerum eſt.

Pſalmus VII. Domine deus meus in te ſperaui.

IN me hoſtis atrox fertur: & impetu
Ferrata iniquo concitat agmina:
Crimenq; falſum obtendit, optans
Sanguine ſe maculare noſtro.
Sic quondam harenas freta Lybiſtidas
Sicca inter errat fauce fremens lea,
Prædamq; captat deſtinatam: ut
Ingluuiemq;, ſitimq; ſedet.
Vnus furores tu potes impios
Arcere: in uno præſidium mihi:
Tu quæſo iuſtus innocentem

Faucibus eripe impotentis.
Teſtor uidentem te deus omnia
Atque audientem, nunquam animo meo
Sediſſe quod calumniatur,
Me inuidia ut perimat minore.
Si fallo, mendax deuia per loca
Hoſtis pauentem me rapidus ſequens
Comprehendat, atque iniurioſis
Comminuat pedibus iacentem.
Quæſita longis fama laboribus,
Et clara noſtri gloria nominis,
Vt quem citat puluis uiator,
Aeolijs rapiatur auſtris.
Exurge tandem concitus & furens.
Te iuſta in hoſtes ira uehat meos.
Qui principes uis eſſe iuſtos,
Sis agedum prior ipſe iuſtus.
Numen frequentes ut populi tuum
Mirentur, altoq; in ſolio uelint
Læti uidere iudicantem, &
Ferre tuum ſuper aſtra nomen.
O' une uindex, maxime gentium,
Oppreſſum inique me mihi uindica:
Teſtis meæ tu integritatis,
Inſidias procul arce iniquas.
Procul faceſſat nequitia impotens:
Tu, qui latebras mentis & intima
Nouiſſe cordis gloriaris,
Perge fouere modeſtiores.
Verum ſalutis præſidium deus,
Qui corde rectos ſeruat, & auſibus
Iuſtus reſiſtit impiorum
Sæpe ſacras minitatus iras,
Enſem cruenta cote acuit furens,
Adducit arcus cornua Gnoſij,
Manuq; contulit pharetram
Letiferis grauidam ſagittis:
Et tincta nigræ gurgitibus Stygos
Armat uenenis ſpicula Colchicis,
Ictu ut ruant nocentiore
In latus inq; caput nocentum.
Non ſuſtinebit centimanus Gyges,
Non tela Mauors ignea: nec manu
Obſtabit iratæ profundi

Machina non peritura mundi.
At ſæuus hoſtis, nec metuens deum,
Mi pertinaces inſidias ſtruit,
Et præ dolore iniquitatem
Atque ſcelus peperit nefandum.
Effodit alte, quà mihi iter, lacum: &
Quam fecit, amens in foueam incidit:
Illius in caput dolores,
Atque uices recidere triſtes.
Nos te remoto, nos celebri loco
Læti canemus: nos tibi gratias
Dicemus: atra cum ſilet nox,
Cumq; oriens premit aſtra Phœbus.

Pſalmus VIII. Domine dominus noſter quàm admirabile.

MAGNE Rex diuum, atque hominum poteſtas,
Clara per cunctas tua fuſa gentes
Fama ſic terras obit ut reſultans
Impleat æthram.
Nuper infantes, nec adhuc remoti à
Lacte, fuderunt duce te rebelles
Hoſtium turmas: teneroq; ab ore
Laus tua uenit.
Qui iubar ſolis, uariamq; Phœben
Splendidum cœli decus: & recurſus
Spectat aſtrorum, ſpeciemq;, & ignei
Aetheris oras.
Qui maris tractus, uitreasq; canæ
Tethyos ſede uidet, & natantum
Monſtra, quæ lentis ſinuoſa caudis
Cærula uerrunt:
Qui uber agrorum, & iuga celſa, & inter
Illa conualleis Cereris nitentes
Frugibus flauæ, uarioq; picta
Prata colore:
Hic diu ſecum tacitus tuarum
Dædalas artes manuum, & decorem
Muneris tanti ſtupeat neceſſe eſt,
Atque ita clamet.
Quidnam homo eſt? cuius memor eſſe gaudes,
Proximos cui dijs prope fers honores,
Clara cui tantis oritur ſubinde
Gloria rebus.

Tu

Tu faber mundi, atque opifex, & auctor,
Præſes hic, cuſtoſq; operum tuorum,
Cuncta uitai ſibi ſoli in uſum
Subdita gaudet.
Hunc gregeſq; & flexipedes iuuencæ
Mugiunt circum: uenit huic ab agris
Meſsis immenſa, atque opulens beato
Copia cornu.
Huic opes tellus gremio in latente
Pandit abſtruſas; fluit huic metallis
Illa inexhauſtis, aperitq; uenas
Diuitis auri.
Piſcium menſis genus omne mittit
Aequor, & gemmas digitis: & Indis
Mercibus audax rate nauta curua
Mutat Iberas.
Seruiunt cœli huic uolucres: ſimulq;
Et iuuant pingues epulas, & apta
Mollibus plumis hominum quieti
Strata miniſtrant.
Quid? quòd arbuſta, & nemora alta uernis
Cantibus rumpunt, reſonat querelis
Saxaq;, ualles, liquidiq; mulcent
Aeris auras.
Gentis humanæ pater, atque cuſtos,
Sic tuum paſsim uolitat per orbem
Nomen, ut lætæ feriant ſupremum
Aethera uoces.

Pſalmus IX. Confitebor tibi domine in toto corde meo.

LAETO animo tua facta canam: pſalteria noſtra
Tuum obloquentur uocibus nomen meis.
Te uerum laudare deum mihi uera uoluptas;
Tibiq; agere nouas ſubinde gratias.
Quòd uicti cecidere hoſtes, aut terga dedere,
Arcuſq; laxos languida trahunt manu:
Manus opuſq; tuum eſt. ſolio tu iuſtus ab alto
Iniurias ulciſceris deus meas.
Tu ſæuas ſolus gentes, hoſteſq; repellis,
Atque horum in omne tempus perdis nomina.
Barbarus arma, atque exitium crudele minatus
Flet irritos fuiſſe conatus ſuos.
At uero æternum regnat: iuſtumq; tribunal

Conſcendit æqui peruigil cuſtos deus.
Hic pace in longa populos regit: hic ope certa
Abducit ægris pauperem laboribus.
Hunc quiſquis nouit, colit atque amat, omnis in uno
Hoc ſpes, hic haud unquam innocentem deſerit.
Quem colit alta Syon, populi hunc laudate frequentes,
Nomenq; gentes ſanctum adorent ultimæ.
Hic leuat oppreſſos: hic fuſi ſanguinis ultor
Iuſtus querelas audit infelicium.
Me certe miſerum eripuit de faucibus orci,
Sacris ut impleam Syona laudibus.
At ferus in foueam cecidit, quam fecerat, hoſtis:
In rete quod tetendit, inſulit pedem.
Nec uero ferri potuit lex æquior ulla,
Quàm, ut arte pereat artifex nocens ſua.
Impia tartareas gens obtrudatur in undas:
Viuat pius: nec uana ſit ſpes pauperum.
Exurge, & iuſtas iniuſtus ſentiat iras,
Teq; agnito dediſcat inſoleſcere.

Pſalmus X. In domino confido quo modo dicitis.

FIRMVM ſatis mi eſt præſidium deus,
Nec fruſtra in illo ſpes mea nititur:
Labor hunc dolorq; prouidentem
Noſter opem uocat ad ferendam.
Quid me iubetis degenerem fugam
Tentare turpi ſollicitum gradu?
Inq; auias migrare rupes
Præcipitem metuente penna?
Intendit arcum (dicitis) impius,
Aptatq; neruo ſpicula parthico,
Vt inferat lethale uulnus,
In tenebris latitante Luna.
Vt uitæ integros, ac ſcelerum rudes
Circunſtet, fundat, & opprimat;
Nec ſit ſuper, quò ſe piorum
Vertere grex queat, aut latere.
At gentis humanæ pater, ac uigil
Cuſtos, ſuperne de ſolio genus
Adæ intuetur, & fouere
Vſque bonosq; piosq; gaudet.
Contra, ſceleſtos odit, & impios:
Illos ab ætra ſulphure, & ignibus

Vexabit,

Vexabit, & graui procella,
Cum laqueis capita implicarit.
Atque hæc futuri pars quota ſupplicij
Tum, cum ſeueri dextera iudicis
Commorit arma? quàm minuta hæc
Portio erit calicis tremendi?
Quippe ille ſemper iuſtus & integer
Amet neceſſe eſt iuſtitiam: ac malos
Perdat, bonos & nunc, & olim
Corporibus beet ſolutos.

Pſalmus XXII. Dominus regit me.

QVO' mihi curas toties inanes
Sumo? quid triſti metuens ſenectæ
Erro, & in caſſum meliora feſſus
Paſcua quæro?
Me meus paſcet dominus, nec ultra
Deerit: aprico dabit ille campo
Ludere, intactas ubi uagus herbas
Irrigat amnis.
Nec greges tantum canis æſtuoſi
Carpere extenta potuere luce,
Ros, breui quantum tacitæ reponit
Noctis in umbra.
Me mihi reddet dominus, nec ultra
Limitem rectum feret euagari,
Calle ſed dextro per amœna ducet
Strata uiarum.
Nocte ſi denſas nemorum per umbr.
Valle in obſcura ſit iter, feræq́; &
Monſtra præſentem mihi comminentur
Vndique mortem,
Me tuo paſtor baculo tueris,
Virga me reddit tua cautiorem,
Vlla ne duri facies laboris
Mi noua ſurgat.
Quid, quòd & menſam, atque epulas paraſti
Regum: ut unguentis bene delibutus,
Aureis ducam pateris falerni
Nectaris undam?
Spectet ut lætum malus: & retorto
Hoſtis auertens ſe oculo, dolores
Sentiat ueros, nec inane uulnus

Pectoris ægri.

Tu manum ſemper bonus inuocanti
Porriges: ut mox ſuper aſtra tecum
Des mihi clemens habitare olympi
Cærula templa.

Pſalmus LIIII. Deus in nomine tuo.

AEGRA mens cæco quatitur duello:
Corpus infirmum minuunt labores:
Res perit paſsim, & timidum proteruus
Me petit hoſtis.
Si qua erat, uirtus mea iam labaſcit.
Tu tui ſerua incolumem ſub umbra
Nominis, quæſo, deus, & repelle
Tot mala uindex.
Tu uicem noſtram miſeratus, audi
Supplicis triſtes gemitus, & imo
Corde manant quæ, et miſerum premunt ſu-
ſpiria pectus.
Ecce te ridens aliena pubes
Surgit in nos, atque inimicus audax
Dudum auet noſtro temerare ſæuum
Sanguine ferrum.
Sed pius uindex deus, ac ſalutis
Tu meæ cuſtos, reuoluta mittes
Tela in auctores, reprimesq́; iuſto
Turbine uictos.
Eia age, in cunctis tua ſi fides eſt
Certa promiſsis, meritasq́; iuſtus
Exigis pœnas, trifido ſceleſtos
Diſijce telo.
Tunc ego largis tibi lætus aras
Inſtruam donis, ego te fidelem,
Te canam iuſtum, celebriq́; ſemper
Laude uerendum:
Qui meum curis animum, & periclis
Eximis uitam, prohibesq́; damno.
Te duce, hoſtiles ego tutus iras
Armaq́; temno.

Pſalmus LXXI. In te domine ſperaui.

Te tota in uno ſpes deus eſt mea:

Ne

Ne fallat hæc me, neu trepidus pudor
Confundat eluſum, fer oro
Iuſtus opem, pauidumq; ſerua.
Munimen altis turribus altius,
Munimen es tu tutius arcibus,
Et rupe inacceſſa, atque Ibero
Inſula ſi qua latet profundo.
Tu ſponte tutum quà ſit iter doces,
Tu uel remotis prouidus in iugis
Me nutries: meum doloſis
Tu laqueis caput explicabis.
Vires labant eheu ſine te meæ,
Nec impotentes ferre queunt minas:
Commendo me tibi: ſalutis
Tu dator aſsiduusq; uindex.
Si profuturis nil ſibi fraudibus
Excogitantem ſemper inania
Odi, atque in uno te mearum eſt
Omne decus, columenq; rerum:
Si lætus exultaui: & duce te mei
Deſiderato conſtiterunt loco
Greſſus: adeſto, & imminenti
Eripe me pauidum periclo.
Vides adeſas præ lacrymis genas,
Vides anhelo præ gemitu latus
Infractum, & oſſa diſſolutis
Iamq; labaſcere lenta neruis.
Conſumpta uitæ eſt maxima pars meæ
Inter querelas, tædiaq;, & metus.
Fugere amici, dum hoſtium uim
Et numerum metuunt meorum.
Obliuioni ſum datus, ut caput
Iam deſtituti turpe cadaueris;
Vt uaſa, quæ inuidens uetuſtas
Aut carie, aut ſitu peredit.
At deſtinato non ſecus in dolo
Perſiſtit hoſtis, uix numerabilis;
Et mente durus pertinaci
Excidium petit immerentis.
Hic me æquitatis certa fides tuæ
Solata, curas uſque ſeuas graues:
Et pollicetur te adfuturum,
Si fera ſors premat innocentem.
Euentus omnis iuraq; temporum

Ducumq; ſceptra, & prælia militum
Tua in manu ſunt. tu tyranni
Pelle minas procul, & nefandis
Me perſequentum faucibus eripe.
Serua precantem, quæ bonitas tua:
Nec ſit mihi fraudi, quòd unum
Te dominum deumq; norim.
Ora impiorum conſcia perpetim
Suffundat atris ſollicitus rubor
Curis: & inſolentiorum
Vis temeraria contremiſcat.
O' quæ repoſta eſt te metuentibus
Deſideratæ gratia copiæ? ô
Sperantibus quot gaudiorum
Millia, qui ueniunt honores?
Cum tu receptis iam ſemel in fidem,
Ac ciuitatis nomine Regiæ,
Lætisq; & exultantibus, te
Te ſine fine dabis fruendum.
Tu maior unus laudibus omnium,
Clementiæ tu diuitias tuæ
Miro mihi modo explicaſti,
Cum duce te uno animoſus hoſtem
Bellator eluſi, mœnibus urbium
Nunquam futurus tutior. atque ego
Cum olim anxius mecum putarem
Me penitus tibi diſplicere;
Ne tum quidem tu ſollicitas preces
Perire paſſus, rebus in arduis
Mœſtum timorem diſsipaſti,
Conſiliumq;, & opem tuliſti.
Quis ergo amandum non putet ut bonum?
Quis ut ſeuerum non metuat deum?
Si nec pium odit, nec ſuperbi
Ferre minas potis eſt inultas.
Amate age omnes ex animo bonum,
Timete iuſtum, interq; pericula,
Sperate: felix ille nobis
Conſilium feret, ac ſalubre.

Pſalmus XCI. Bonum eſt confiteri domino.

PIVM fateri eſt ætherij patris
Dona, & potentem tollere laudibus,

Seu

Seu Sol latebit nocte, ſeu clarum
Oceano caput explicabit.
Nec uoce ſolum, ſed fidibus decem, &
Lyra, & ſono teſtudinis aureæ,
Prædulcibusq; nabliorum
Verba modis pia temperare.
Nam quid tibi non debeo? tu pater,
Tu rector idem es: tu artifici manu
Spectandum opus mihi exhibes: ne
Deſit iter per inops, uoluptas.
Miror feracis munera tot ſoli,
Tot belluoſi diuitias maris,
Tot aſtra fixa, tot per orbes
Igne uago celeres recurſus.
Miror profundas conſilij tui
Vias, & altis abdita noctibus
Arcana rerum, queis probaris
Omnipotens ſimul, atque amandus.
Hæc impiorum improuida negligit
Turba, atque ad horam floret; & altius
Euecta, non audit ruinæ
Murmura iamq; ſibi imminentis.
Tu magnus es: tu celſior omnibus:
Tu ſemper idem: qui tibi diſplicet,
Fruſtra ſuperbit: nil timentem
Perdere tu ſolitus ſceleſtum.
Peribit excors uulgus & impium,
Cum iuſta tetrum pœna premet ſcelus.
Attollam ego tum cornu, ut audax
Rhenoceros uiridi iuuenta:
Iam delibutus hubere gaudio
Et ipſe cernam: & ſæpius audiam
Hoſtes deo tandem exigenti
Supplicij dare ſat, ſuperq;.
Vt cedrus altis creſcere montibus,
Vt palma florere adſolet ardua:
Sic iuſtus olim creſcet, atque
Laude noua egregius nitebit.
Qui planta cunque eſt in domini domo
Se ſe ille eximijs floribus induet:
Fœtu pari mox enitebit
Lætus olentia per uireta.
Sed lætiores ducet hic interim
Annos iuuentæ: nec uigor inſitus,

Si uita longior ſuperſit,
Deſtituet uiridem ſenectam.
Sic nemini non nota erit æquitas
Et præpotentis iuſta manus dei:
Qui rupis inſtar firmus eſt, &
Præmia lance rependit æqua.

Pſalmus CIII. Benedic anima mea domino & omnia quæ intra.

MISELLE heu anime an potes
Torpere? nec excitabit ullus
Sopitum pudor & deum ter in-
grate ſilebis?
Age age, & acceptæ ſalutis
Et tot memor immerenti al-
labi tibi dona,
Concipe pleno pectore grates.
Nec ulla hic loca, nec die
Pars ulla carere gratiarum
Debet, ſi ſapis, actione.
Te ille agit, ille
Reuocat à lapſu, ille tuto
Te limite ſiſtit: hic ti-
bi ignoſcit, & aureis
Tempora ſertis læta coronat.
Supremi ut Iouis ales ex-
uta micat arduus ſenecta,
Sic tu, depoſita pigendæ i-
magine uitæ,
Recipies florem iuuentæ.
Pulchra deus æquitate
Damnis bona mutat,
Et leuat ægro pondere preſſos.
Ab illo pius Iſrael
Moſeſq; reductus eſt: neque ille
Iraſci celer, aut proteruus
ultor in ira eſt.
Benefica autem uis, magiſq;
Cœli patet amplitudo:
Vel quippe ubi uibrat
Tela, paterno flagrat amore.
Atho ille, aut Rhodopen petit
Vi fulminis, ac uidens nocentem

 Vltro

Vltro præterit, & ſat illi eſt
    Fulgure fontes
Tonitribusq; exterruiſſe,
Faſsis ueniam daturo: at
    maiora rependit
Præmia largus, quàm merearis.
Eoa procul à domo
Quantum Tagus aurifer receſsit,
Tantum, illo miſerante, labes
    it procul, atrox-
q; ſcelus à nobis. ſcit ille,
Curas hominum eſſe inanes:
Scit, pulueris illos
Inſtar, & umbræ incerta uagantis.
Homo, uitæ agili fuga,
Vt ſolſtitialis herba, terris
Tantum oſtenditur, & repente æſtu
    Aret iniquo: aut
Paphius ut flos, ut ue Adonis
Vernum nitet ad teporem,
Mox carptus ab ungui, aut
Vſtus ab auſtris, perdit honores.
At alma illa benignitas
Nec tempore, nec modo, nec ullis
Circumſcripta locis, perenni
    Fonte redundat,
Ope pios iuſta, & nepotes
Augens. deus unus eſt rex:
    Lato deus unus
Regnat olympo, & cuncta gubernat.
Cohors ætheriæ domus
Veſtri latus uſque & uſque regis
Læti ambire, & ab æthere alto
    Præpete penna in
Citima mundi deuolare, ac
Iuſſu patris hic, & illic
    inflecte ſenſus
Regna tueri, euertere fontes.
Mare, aer, ſola, & axibus
Quæ igneis radiatis aſtra, & annum
Cœlo ducitis, agmine uno &
    Carmine grates
Agite regi. at tu una amate
Ne ceſſa anime integrare

Præconia: & illi
Noctε dieq; dicere laudes.

Pſalmus CIIII. Benedic anima mea domino. Domine deus.

SVRge ó ſurge anime, iſtasq; humiles moras,
Quæ dulci illecebra te male detinent,
Rumpens, aerijs nubibus altius,
Vnde olim editus es, uola.
Illic ætherij illuſtre patris decus
Mirare, & Solymi carminis auſibus
Laudes egregias concine, nec tibi
Lesbis non reſonet chelys.
Hic tum mundi opifex maximus optimus,
Tum ſolus, dominusq; & pater omnium,
Huius uim ac ſpeciem lingua nec eloqui
Nec mens concipere eſt potis.
Non illum tyrio fulgida murice
Cingit, non phrygia picta clamis manu,
Non illum pario marmore nobili
Indum clauſit ebur domo.
Veſtit laus, & honor: cumq; tetenderit
In tecti ſpeciem prouidus æthera
Cinctum cæruleis extima aquis, tamen
Ipſe ipſi domus eſt ſibi.
Hunc ſæuus Boreas, hunc pluuius notus,
Hunc cœli metuunt ignea fulgura,
Hic uento ocyor eſt, hic pede candido
Nubes aerias premit.
Hic terram ſtabili conſtituit globo,
Immotamq; coli ſecla per omnia
Et florere uirum magna minantium
Tutam præſidijs iubet.
Illam cæruleis cingit amictibus
Vndarum Oceani: quæ is modo iuſſerit
Aſcendent dociles in iuga mentium: &
Ingens omnia eruat mare.
Rurſum ſi lituus forte receptui
Aeternus canat, & uox ſacra, protinus
Subſident tumidi marmoris æquora
Agnoſcentia te deum.
Mutans ipſa uices terra nouabitur

Illinc triticeis florida meſsibus,
Hinc denſa nemorum nobilium coma, &
Pratis læta uirentibus.
Scindent ſe in fluuios murmura fontium:
Qui greſſu liquido per caua rupium
Et montis gelidi ſaxa ſonantia
In campos rapidi ruunt.
Hinc tardæq; boues, & celeres equi,
Hinc damæ timidi, & cornipedes capræ,
Illinc grex ouium laniger, & leues
Sedarunt onagri ſitim.
Aſſuetæ uitrei fluminis alueo
Circum frondiferas ædificant domos
Et mulcent uarijs æthera cantibus,
Pictæ corpus aues leue.
Hinc alto eliciti tramite riuuli
Arua uſta icario ſidere temperant,
At tu ſaxa tuis proxima nubibus
Aut rore, aut pluuijs rigas.
Non altis abies edita montibus
Sedes anguiuoris apta ciconijs,
Non ipſe libani lætus honos cedri
Arentem metuunt ſitim.
Hic inuenta feris apta cubilia,
Hinc lignum ualidis utile claſsibus,
Hinc triuere trabes, hinc laquearia,
Hinc firmas domibus fores.
Tu frondes teneras denſaq; gramina
Infirmo pecori pabula ſuggeris,
Tu noſtris ſegetes uſibus excitas,
Vt tellus homines alat.
Per te uinum hilarat corda dolentium:
Per te artus uegetat Palladius liquor:
Et feſſa aſsiduis membra laboribus
Flauens reſtituit Ceres.
Hic Phebe uaria ſe facie refert
Illuſtrans tenebras noctis: at aureus
Sol ortu reuocat gratum animantibus
Occaſuq; abigit diem.
Nox eſt, è latebris proſiliunt feræ
Quæ dudum latitarant hominis metu:
Atque hinc Armeniæ tigrides, hinc leo
Victum marmaricus petit.
Lux eſt, antra petunt protinus & latent,

At ſolers hominum progreditur genus:
Atque à luciferi ſidere ad Heſperum
Addicens operi manus,
Aut terram ualido pronus arat boue,
Aut ulmos teneris uitibus implicat,
Aut texit gregibus ſepta, uel alueos
Actæis apibus parat.
Quàm blanda ſpecies eſt operis tui,
Quàm ridet uarijs aucta coloribus,
Vt cœlum innumeri ſideris ignibus
Vt tellus domibus micat.
Vt pulſata uago remige littora
Gaudent, ut maria ornata tot inſulis
Et tot ueliuolis ditia nauibus
Tantis commoda portibus.
Illic ſquamigeri muta cohors gregis
Colludit paribus, uel ſtruit agmina
Atque udas acies prouocat hoſtium
In Neptunia prælia.
Hic cetæ grauida mole ſuperbiunt,
Qua freta haud dubitant obuia nauitis
Prodire, atque auidis mergere faucibus
Diſiecta pauidos rate.
Tot cœli uolucres, tot nemorum feræ,
Tot monſtra æquoreis abdita tractibus
Poſcunt apta ſibi pabula: tu manu
Larga ſuggeris omnibus.
Tu aſpirans uegetas, tu regis omnia,
At ſi excanduerit forte tuus furor,
Spiramenta animæ præripiens leuem
Solues in cinerem omnia.
Idem ſi cineri forte ſuperſtiti
Aſpires, ſubito ſecla animantium
Surgent omnigenum: aer, ſola, & æquora
Ridebunt ſpecie noua.
Tantorumq; operum Dædala munera
Tentabunt domini pectora gaudijs,
Aeternumq; deus mitis erit pater,
Aeternum dominus potens.
Huic uni mea uox ſeruiat, & lyra,
Et uinci aſsiduis neſcia mens malis:
Et quiſquis ſenij mole labantium
Membrorum ſupereſt uigor.
Me Sol exoriens, me properans dies,

Me noctes mediæ, me uaga ſidera,
Laudantem domini dulce decus mei,
Tellusq; & mare ſentiet.

Pſalmus CXII. Beatus uir qui timet dominum.

BEATVS ille, qui deum pius timet,
Neque illo quicquam habet prius:
Huic fidit uni: hunc mente cordeq; expetit:
Amat unum, in unoq; omnia.
Non illum inanis huc cupido, illuc'ue agit,
Non ira præceps excitat.
Non torquet agros ardor urens Sirius,
Non uis iniqua frigorum,
Non bella, non pandas uorans rates mare,
Non morte ſi quid triſtius.
Conſtans grauisq; honeſta gaudet gaudia: at
Natos nepotesq; illius
Sublimis ad faſtigium potentiæ
Vltro euehit memor deus.
Felix honeſti ſi quem amor firmus tenet.
Pleno huic renidens copia
Cornu, pium ditare non ceſſat larem:
Non deſit æqua gloria.
Lux è tenebris orta iuſtos prouehit,
Latere nec ſinit diu.
Felix egentem quiſquis ope iuuat pia,
Nec pauperem diues premit.
Viuet ſuperſtes hic ſibi, & poſt funera
Volabit ora per uirum.
Nec labe famæ candor inquinabitur
Rumore læſus inuido:
Sed gloriæ creſcentis in diem, altius
Tollet beatus cornua.
Tabeſcens impius uidebit, & fremet
Rubiginoſis dentibus:
Pio nocere nec ualebit. irritos
Nanque auferent dolos noti.

Pſalmus CXIIII. In exitu Iſrael de Aegypto.

HEBRAEVS Phario cum populus ſolo
Et cœli monitis lætior Iſrael,
Effracta penitus compede barbara,

Exiret repetens domum, &
Deſolata ſuis oppida ciuibus;,
Quà ſudant frutices balſama regij,
Quà uitem Thaſiam prouocat Engadis,
Aſtaraſq; oleas Tabor.
Tunc numen Solymæ pubis, & arduis
In rebus patris eſt cognita uis dei:
Tunc horror pius, & thuricremis honos
Certatim redijt focis:
Cum, uerſam in tenebras horribiles diem,
Obſeſſaſq; domos, aruaq; turpibus
Monſtris, rex ſtupuit barbarus, & ſuam
Eluſus doluit uicem.
Viderunt Erithræi maris æquora,
Et retrorſum ierunt, uidit, & in caput
Iordanis liquido dum properat pede,
Siccas exhibuit uias.
Colles exiluere, ut celeres ſequi
Matrem agni trepidant auia per iuga:
Infirmis pluuium ſi quà timet noton,
Aut cani rabiem lupi.
Altorum exilierunt iuga montium,
Vt formoſo aries uellere nobilis
Cum ſacros tepidis è ſtabulis petit
Fontes, nota'ue paſcua.
Terra ipſa, inſolitis excita motibus,
Ad ueri faciem contremuit dei:
Pauit qui ambroſijs largiter imbribus
In ſolis populum locis.
Qui ſaxo liquidas eliciens aquas,
Arentes querulæ plebis anhelitus
Et ſæuam Icarij ſideris ignibus
Sedare eualuit ſitim.
Non noſtra hæc domine eſt gloria, ſed tua.
Nos è compedibus tu reuocas domum,
Ne illudat miſeris impius, & ferox
Noſtrum uſquam eſſe neget deum.
Tu cœli deus es: tu potis omnium
Nutu res hominum concutere unico:
Nec præſcripta tibi eſt ſancte potentia,
Sed, quicquid libuit, facis.
At, quos impietas uana putat deos,
Aurum aut artifici eſt fuſile dextera
Argentum, in uarias fruſtra animantium

Quod defluxit imagines.
Quarum os non loquitur, non oculi uident,
Non pes progreditur; non facilis manus
Vllum tractat opus; non patulæ ſonum
Aures accipiunt tubæ.
His fiant ſimiles qui faciunt eas,
Et quiſquis colit, at prouida mens pias
Aeterno in domino ſpes locat: is feret
Afflictis properans opem.
Ille unus tenet, unus regit omnia:
Illi carus homo eſt: ille precum memor
Iuſtarum ſuperat uota precantium
Donis adcumulans nouis.
Hunc pure colitis qui ſimul & pie,
Certa huic fidite ſpe: nanque aderit uolens,
Interq; inſidias armaq; proteget
Scuto uos adamantino.
Non, circum Stygios quæ uolitant lacus,
Vitali uacuæ ſanguine, imagines
Laudant te ætheriæ maxime rex plagæ;
Seruatorq; hominum deus.
Sed nos frugiferi munere dum ſoli
Veſcemur, memores, quæ bonitas tua
Quæ uis iuſtitiæ, hæc addere dulcibus
Nitemur citharæ modis.
Vt nullus locus, ut nulla tuis uacat
Donis hora: ita, nos & tacitos ſimul
Et uoce & fidibus, fas tibi reddere
Laudum perpetuam uicem.

Pſalmus CXXVIII. Beati omnes qui timent.

Ille felices bene deget annos,
Qui deum caſte coluit, nec unquam à
Legibus ſacris minimo receſsit
Latius ungue.
Quiſquis es, iuſti pretium laboris
Certus, expecta bene conſtitutæ
Gaudium mentis, facilemq; longo
Tempore uictum.
Vitis ut gratam ſibi nectit ulmum,
Nec mora, in ramos uaga ſerpit altos

Educans mites onerata pleno
Palmite fœtus:
Iuncta ſic firmo tibi fida uinclo
Vxor, aurati latus omne tecti
Lætius reddet, facietq; pulchra
Prole beatum.
Vtq; felicis noua ſtirps oliuæ
Ambit apricos generoſa colles:
Sic tuam cinget numeroſa menſam &
Blanda propago.
Tu modo auctorem uenerare ſummum
Omnium rerum: & fore te beatum
Crede, promittit deus, in ſuasq;
Te uocat arces.
Longa ſed lætum ſeries nepotum
Hic prius reddet, per honeſta caſto
Acta progreſſu properans auitos
Vincere mores.

Pſalmus CXXXVII. Super flumina Babylonis.

SVPERBA muris quà Babylon nouis
Labentis inter murmura fluminis
Miratur, atque hortis amœna
Penſilibus reboare tecta,
Captiua pubes luximus: & genas
Corrupit inſtar fluminis exiens
Vis lacrymarum: te Sion, te
Patria, uos Solymi penates
Dum flemus: eheu non cithara aut lyræ,
Non nabla dulces ediderunt ſonos
Abiecta humi, aut ſuſpenſa paſſim
Arboribus, fide diſſoluta.
Ludebat hoſtis, qui à patrio lare
In ſeruitutem traxerat aſperam, &
Mutare nos fletum ſuperbus
Pierijs fidibus iubebat:
Ceu fas ſit, inter fictilium deum
Tot monſtra, Oſirim'ue, aut Phariam bouem,
Aut Belon, aut latrantem Anubim
Carminibus celebrare ſacris.
Vigor rigentem deſtituat manum,
Et lingua ſiccis faucibus hæreat,
Si barbito tentem, aut canora

Voce deos ceciniſſe mutos.
Non terror atrox, non manus inſolens,
Non ulla uis è pectoris intimo
Auellet unquam altam Syona,
Atque dei patrios honores.
Nos, ſiue eoa lucifer è domo,
Nos, ſiue Iberis heſperus è uadis
Surget, nigrantes ſeu quadrigas
Nox trahet humida, te canemus.
Tu ſæuam Idumen in Solymis malis,
Atque aſperantem uocibus impijs
Flendas uel hoſti ipſi ruinas,
Percuties memori flagello.
Heu quantus horror te Babylon manet:
Heu quot tuorum corpora ciuium
Euphrate inundans ſanguine, heu quot
Scuta uirum, galeasq; uolues?
Cum iuſta uictor ſupplicia exiget,
Longis prehenſas qui Aſsyrias comis
Matres, & infantes, ab ipſis
Vberibus ſine more raptos,
Allidet ad ſaxa, at rapidus domos
Et templa diuum depopulabitur
Iniectus ignis: & parentum
Ante oculos, pauitans iuuentus,
Confoſſa duris uulneribus cadet:
Seruata leuo ſydere in hæc mala
Flebit ſenectus: nec dolores
Alloquijs aliquis leuabit.
Poſcet ſeuera olim has Nemeſis uices,
Laudetur ut qui diruerit rogos,
Atque oſſa ludens diſsiparit,
Inſiliens cineri ſuperbo.

Pſalmus CXXX. De profundis clamaui.

ALTIS malorum fluctibus obrutus
His de profundis te domine inuoco,
Ignoſce pœnitenti, & aurem
Da miſeris placidam querelis.
Delicta ſerues omnia ſi memor,
Si iuſta durus ſupplicia exigas,
Quis quæſo iudicis cruentam
Ferre manum ualeat tremendi?

At parcere ultro, ultro misererier
Largus benignusq; & facilis ſoles,
Maiora meritis dona reddens,
Supplicijs leuiora damna.
Sic te colendum ſecla per omnia,
Sic deprecanti reddis amabilem.
Hinc ara thureq; & frequenti
Cæde tibi calet hoſtiarum.
Hinc concinentes te celebrant chori,
Et mota doctis nablia pulſibus:
Hinc templa tibi feſtis dierum
Fronde ſacra redimita uernant.
Te mente tota toto animo diu
Expecto lætus. certa fides mihi
Tuæ eſt opis. tu te ad futurum es
Pollicitus: dubitare mi haud fas.
Noctum us alta ut de ſpecula uigil
Ortus eoi ſideris expetit:
Sic anima noſtra præpotentem ex-
pectat opem domini morantis.
Expectet omnis turba hominum dei
Promiſſa fidens. nam neque promptior
Neque largior conferre dona
Aut fuit, aut queat eſſe quiſquam.
Diſſoluet unus uincula hic omnium,
Atque expiato iam ſcelere omnium,
Leuabit ærumnas, licebit
Herculeis mage ſint moleſtæ.

Canticum Moſe, Cantemus domino glorioſe.

CANTEMVS domino, magni quem gloria facti
Illuſtriorem reddidit.
Ille uicem Iudæa tuam miſeratus, iniquo
Exemit oppreſſam iugo.
Ille equites Pharios, inſultantesq; quadrigas
In æquor altum propulit.
Ille mea eſt uirtus, ille eſt laus, ille ſalutem
Pericula inter attulit.
Ille meus, patris ille mei deus, huic ego donis
Struam ſuis altaria:
Hunc ego laude noua tollam: nanque omnia ſolus
Milesq;, duxq; præſtitit.
Submerſos rubro currus Pharaonis, & arma

 Iratus

Iratus obruit mari.
Vt ſaxum aerij præruptum uertice montis
In plana præceps uoluitur:
Sic illi ſubita attoniti formidine, in ima
Ruere protinus freta.
Scuta uiroſq; tulit demiſſus ab æthere turbo
Scopuloſæ in antra Doridis.
Vna deus tua dextra potens: hæc contudit hoſtem
Horrore nominis tui.
Ira tua, ut ſtipulam miſſus fornacibus ignis,
Abſumpſit hoſtilem manum.
Vis tua, ut è Libycis properantes montibus auſtri,
Salſos citauit uortices.
Fregit Erithræum pelagus, ſpecubuſq; ſub udis
Barathri aperta ianua eſt.
Dumq; ſequens hoſtis mortemq;, atque arma minatur,
Animoq; ſpolia concipit,
Te horrendum ſpirante uelut glans liuida plumbi
Subſidit alto in gurgite.
Quis tibi bellator ſe conferat? unus ubique
Tu inuictus, & ſemper noua
Creſcis laude recens: unus tu ſanctus, & idem
Mira facere unus es potis.
Tu Solymæ pubis ſortem indignatus acerbam,
Dextram extuliſti uindicem.
Perq; hoſtes illam medios, perq; inuia luſtra
In patrium ducis larem.
Teq; auctore decus noſtrum iam creuit: & hoſtem
Felicitas urit noua.
Et mala uicinas gentes confundit Enyo,
Liuore iniquo percitas.
Tela Moabites acuit: Cananea iuuentus
Leuata tergit ſpicula.
Sæua Paleſtinæ meditantur bella cohortes,
Nouis tumentes uiribus.
Inuidaq; ut dulces reditus præcludat Idume,
Infeſta cogit agmina.
At tu inuade malas trepida formidine mentes,
Per ut oſſa gelidus eat tremor.
Stetq; hoſtis horrore nouo ſtupefactus, ut altis
Immota cautes rupibus.
Tela inter galeaſq; tuæ rex maxime genti
Tu munies unus uias.
Tu Solymas largus ſedes, pulchramq; Syona

Habere donabis tuis.
Inq; urbem egregiam, atque excelſa ſacraria duces
Tua excitata dextera.
Quippe Parethonius miles, mareoticaq; arma
Abſorpta rubro in æquore.
At ſolida in montis ſpeciem circumſtetit unda,
Hebræa dum tranſit manus.
Et læta Aſsyrios ſiccò pede tranſit in agros,
Itura dulcem in patriam:
Quà mellis flaui fontes, quà flumina lactis
Leni feruntur agmine.
Hic chorus, & dulci certabunt naulia cantu
Grates agere pias deo:
Aeternum uictor, florens, ut regnet, & ipſi
Meta omnis abſit gloriæ.

Pſalmus. Domine ut quid receſsiſti longe.

FIDVS trementi quid procul à grege
Abeſſe cuſtos pergis? nón'ne uides, uti
Grauibus & hinc & hinc periclis
Temporis heu miſeri premamur?
Graſſatur atrox turba furentium,
Et innocentum concita ſanguinem
Sorbere geſtit, inſolensq;
Exitium minitatur urbi.
Tu cogitatus diſijce perditos,
Pœnasq; tantis exige debitas
Noxis: &, impium latentes
In laqueos trahe quos tetendit.
En gloriatur ſæpe libidines
Se expleſſe turpes, & ſcelere in graui
Laudem inuenit: tetrumq; rurſus
Ad facinus magis excitatur.
Non ille legum, non memor imperi
Tui: proterua cuncta quatit manu,
Non tela, non ille irruentes
Cum ducibus metuit cohortes.
Mens contumacis plena ſuperbiæ:
Ventoſa lingua, atque horrificum tonans:
Verbis ſubeſt dolus: furorq;
Aſsiduus manibus cruentis.
Quin, è latebris inſidias ſtruit,
Vt è cubili marmoricus leo:

Rabidus ut obſidere ouile:
   Nocte lupus ſolet in ſilenti.
Nec finis ullus, nec requies mali
   Inſurgit atrox, & uiolens furit:
   Vt innocentem & deſtitutum
   Deijciat, ſpoliet, necetq́;.
Secum putauit, ſecum ait impius,
   Non curat, aut ſcit res hominum deus:
   Nec ulla me uiciſsitudo eſt
   De ſolio potis atrocare.
Exurge mundi rector: & impias
   Sublata in altum uindice dextera
   Compeſce uecordis tyranni
   Inſidias, animumq́; atrocem.
Videre te unum iam ſciat omnia,
   Curare te unum ſentiat omnia,
   Vnum ſceleſta mente dignum
   Sumere ſuplicium ſolere.
Pupillus unum te uocat in malis,
   Vnum te in alta poſcit æger lue,
   Vnum te inops. unum marinis
   Nauita te miſer in periclis.
Audire cunctos unus & omnium
   Explere nota unus potes, & ſoles.
   Exurge iratus, & flagello
   Frange tuo ſemel arrogantes:
Euerte iniquos. tu rege, tu impera
   Inuicte ſemper: diſpereat ſcelus,
   Nec improbum leuare cornu
   Victa ſuperbia tentet ultra.
Condiſcat omnis poſteritas Adæ
   Se de fluenti compoſitam luto
   Fruſtra intumeſcere: & repente
   In cinerem'ue lutum'ue labi.

Canticum Symeonis. Nunc dimittis.

PROMISSA ſeruo en læta dies adeſt:
   Nunc liberali qua dominus manu-
   Mittas: ut, arctis exolutus
   Compedibus, uolet ad quietem.
Videre noſtri nanque oculi tuum
   Salubre lumen gentibus, & tuæ
   Plebi paratum: ut Iſrahelis

Laus, hominum uolitet per ora:
Vt, qui tenebris turpibus obſiti
Rectum intueri non poterant iter,
Tuo indicante ſole, uitæ
Noſſe uias ualeant beatæ.
Iamq; expiabit uictima nobilis
Contaminatæ crimen originis.
Humana Chriſto gens olympum
Ingredier duce freta pergit.

In diem D. Bernardino ſacrum.

O QVAE nobilium foues
Vatum caſtalijs pectora roribus
Euterpe, Tyrio ſinus
Intexta Aonios murice, principis
Cuſtodem Adriaci deum
Mecum Pieria dic agedum lyra.
Huic matrum celeber chorus,
Maturiq; ſenes, & iuuenum recens
Cœtus pectore ab intimo
Certet tergeminas fundere gratias,
Nec deſint adytis ſacræ
Frondes, nec roſa, nec lilia, nec rata
Aris omnibus hoſtia.
En illa incolumi pulchra dies redit,
Qua rem iam ſatis ac ſuper
Bella inter grauia, & mille pericula
Defenſam foris antea
Orſus conſilijs ſic regere eſt domi, ut
Vota æquauerit omnium.
At tu, ſollicita ſi populi prece
Vinci magne deum ſoles,
Præſta urbi egregiæ, ut gaudia publica
Feſta hæc lux reuehat diu,
Auctis imperij uiribus & ducis.

In D. Georgium hymni.

ILLVSTRE factum martyris
Voto pari Georgij
Canat parens eccleſia
Victorijs ouans nouis.
Hunc impulit fides pia,
Hunc uera ſpes, hunc charitas
Inire certamen graue
Pro Trinitatis nomine.
Non Cæſar hunc perterruit,
Non hoſtis infremens uetus,
Et rugiens tanquam leo
Quem deuoret quærens diu,
Cui reſtituit forti fide

Ex corde diligens deum,
Cœliq; ſperans præmia
Terrena neglexit pius:
Victoq; mundi principe,
Inuictus in cœlum redit,
Qui opprobria & necem tulit,
Aeterna gaudet gaudia.

In eundem.

O' PATRIS æterni decus
O' Chriſte redemptor omnium
Redeuntis æui conditor,
Vera ô ſalus credentium.
Delicta noſtra tu abluis
Mortemq; uincis mortuus,
Tu tertia ſurgens die
Orci refringis oſtia.
Virtute tu potens doces
Georgium teſtem tuum,
Vt & ipſe mundo mortuus
Mortem tremendam uinceret.
Contempſit ergo principum
Minas, flagella, & carceres,
Et ungularum uulnera
Perfricta mordenti ſale,
Victrice tandem laurea
Donatus ad patrem redit,
Et angelis iunctus comes
Aurata calcat ſydera.

In eundem.

FIDELIS ecce plebs tibi
Ieſu redemptor omnium,
Feſtis canens paſchalibus,
Agit perennes gratias.
Te in martyris Georgij
Virtute palma robore
Gaudens ſubinde prædicat,
Et iuſta profert gaudia.
Tu uero martyr inclyte
Magni cohæres principis
Tantiq; regni particeps,

Offer

Offer pias preces deo:
Vt, qui dedit uires tibi
Aduerſus iras principum,
Malumq; carnis fomitem,
Et hoſtis antiqui dolos,
Nobis det ut firmo gradu,
Inter pericula temporum
Et mentis impetus uagæ
Cœli paremus præmia.

In eundem.

FAESTA præclaras celebrans Georgi
Militis pugnas ſimul & trophæum
Lux adeſt, anno referente blandos
Veris honores.
Splendet ut cœli decus inter ignes
Luna cœleſtes ſimul atque nubem
Diſpulit tetram, poſitisq; plena
Cornibus exit:
Sic tuus gentes honor inter omnes
Fulget, heroes ubi chriſtianos
Inclytis lauro redimita templa
Laudibus ornant.
Tu dei plenus monitis decorum
Martyris Chriſti temerare nullo
Suſtines auſu, minitante quamuis
Cæſare mortem.
Cæſar eſt uictus, ſimul atque gentis
Hoſtis humanæ coluber repreſſus.
Tu uigil palma decoratus arces
Scandis olympi.

In eundem.

REGIS æterni decus & potentis
Dexteræ uirtus magis ac magis ſe
In ſui creſcens meritis ſubinde
Militis offert.
Ille pro cunctis moriens reuixit
Morte deuicta, populata læti
Antra cum uidit, gemuitq; diri
Ianitor orci.
Tu ducis tanti retinens Georgi

Fortis exemplum, moriens caduco
Corpori, longe melius putaſti
Viuere Chriſto.
Carceres certe picis & tremendos
Feruide fontes alacer tuliſti.
Nec fetus tortor potuit ſerenam
Vertere frontem,
Quo minus ſancta pietate Chriſti
Martyr inſignis ſuperata calcans
Arma torquentum celeber redires
Victor in aſtra.

In eundem.

DIVE, quem cœlo pietas ſereno
Intulit latis memorata terris,
Quo tuas laudes repetemus orſu &
Fortia ſacta?
Senſit inuictæ pia facta dextræ
Virgo letali peritura fato,
Fixit immanes tua cum draconis
Lancea fauces.
Senſit accenſam pietatis igne
Denſa plebs mentem: tuus intonaret
Cum palam ſermo ſacra chriſtianæ
Religionis.
Nec minas diri metuens tyranni
Ad pios ritus populum uocaſti,
Gentium diuos ſcelerum profeſſus
Eſſe miniſtros,
Donec in Chriſti pia perſeuerans
Mens fide liquit moribunda feſsi
Corporis membra, & ſuperas receſsit
Læta ſub auras.

Iuſtitiæ encomion.

CANANT arma alij ducum
Militiſq; tremendi,
Purpureo cruore
Maculata, feroq; canori
Aeris acta murmure
Agmina in necis atræ
Euidens periculum,

Claſsibusq; mare
Opertum, & arte duplicatas
Vias mortis impiæ,
Quos ſuperba muſa curru
Præpete cœlo inuehat,
Beet eadem alios,
Et mori uetet dea,
Equo uicta olympia leui
Canenteis, aut arma cruda Nemeæ,
Vel Inoo ab Agone præmia.

Antiſtrophe.

MIHI Aſtræa, mi ab æthere
Extimo rediens huc
Virgo decens canenda eſt
Dea iuſtaq; & æqua uerendis
Vultibus, deo optimo
Aſsidens, ubi uibrat
Prouocata fulmina,
Illa prærapidum
Fabri ſtruentis orbem inhæſit
Manu, & diſsidentia
Membra uinculis ligauit
Corporibus noxijs,
Celeriuolæ animæ
Semina inſera uaga.
Tum ita ambiuit æthere leui
Liquentem aerem, ſolumq; ſtabile,
Vt undis rata iura conderet.

Epodus I.

QVIS ô dea tuas potis ſit
Memorare laudes?
Recenti adhuc polo una tu dediſti
Rata itinerum: uagæ tu orbitas rotæ
Per aſtra regis: ne auios reflexus
Vel ales Tegeaticus, uel aureus
Sol, uel Scytha Mars, uel heſperus
Errantibus trahat
Per uaſta quadrigis,
Algenſq; parrhaſis faces
Fretis Lybicis inferat,

Et Atlanta frigus premat: æſtibus
Intereant Geloni.

Strophe ſecunda.

TVVM munus, opus tuum eſt,
Nauitæ æquor aratum,
Terraq; culta martis.
Tibi uinea floret, & udis
Irrigata fontibus
Prata ſuaue renident.
Plauſtra onuſta frugibus
Bos piger reuehit
Domum, & ſonantibus rotarum
Solum admugit axibus.
Non timet nefanda paſtor
Furta, neque immanium
Capra nemori uaga
Militum truces manus.
Refecta hæc uirente citiſo
Cubat læta: at ille arundine leui
Vocat te Galatea Siceli.

Antiſtrophe ſecunda.

PARENTES ſoboles proba
Diligetq; timetq;.
Dedidicere fraudem
Nurus ac ſocrus, inſidiasq;
Nec nouerca poculis
Luridum fera uerus
Miſcet, aut nocentia
Verba: pace domus
Frui ſubinde perſeuerat.
Viget nuda gratia,
Vrbibusq; ſe ſe intuliſſe
Læta choros in foro
Stat, ubi ſi Arabicis
Fumat ara odoribus.
Nitent templa flore uario,
Tubæ, & tibiæ canor fidicinæ
Subinde ingeminatus obſtrepit.

 Epodus

Epodus ſecunda.

SILENT fora, neque ingementes
Duplicant patroni
Reis periclitantibus querelas,
Mare uagus horridum nauta ſulcat: &
Recens piper, aut Indicos lapillos
Hiberis uehit hinc, & inde puppibus,
Non decipit aſper improbis
Impoſtor auſibus,
Contractibus adſtat
Verax fides, & impias
Manus cohibet lex: loqui
Quod haud fas ſit, aut labe animum mala
Tingere mos abhorret.

Strophe tertia.

CVRVLES tu & ebur dea
Conſulumq; ſecures,
Pontificumq; mitras,
Diademataq;, ipſaq; regum
Sceptra, & arma militum
Sola diuidis æqua,
Lance, fruſtra honoribus
Fraus tuis inhiat
Probata uita moribus quos
Capit, nec licet mala
Prouehi arte ad altiora:
Nequitiamq; improbam
Vitia ſua premunt,
Tu ſacri oris aureo
Nitore, & micantis oculi
Tenebras repellis una ab animis,
Tuo lumine uita tutior.

Antiſtrophe tertia.

VT inter liquidi ætheris
Ignium agmina clara
Luce nouus decora
Niter heſperus: ut Cythereæ
Sydus exiens fretis
Boſphorus iubare igneo

Aſtra pellit aurea:
Sic tui radij
Vbi micant intentiores,
Nihil compararier
His pote: & repente cedunt
Cuncta tuo fulguri.
Sapere tu in animo es
Lux in orbe, corpori
Valetudo bona, domi pax.
Polos æqua tu rotare rapidos
Amas, tu ſacra prouidentia es.

Epodos tertia.

RHEMI domus, & Alba longis
Celebrata muris
Erechtheiq; te uetuſta ſedes
Coluit, & haud egens Sparta mœnium:
Sed tu omnibus una anteponis urbem,
Sinus quam Adriaci ſuprema murmura
Claudunt, ueterum innocentiam
Cultu pio dei
Longe ſuperantem,
Et arma iuſta, ubi eſt opus,
Mouere peritam. hic tibi
Calent aræ, & acceptus it ad deos
Nubis odor Sabeæ.

Strophe quarta.

SACERDOS amat huc tibi acceptus apta referre
Dona, preceſq; ſacras
Diademate nobilis aureo
Aureiſq; moribus.
Hunc pia grauitate
Optimiſq; mentibus
Mille purpurei
Patres ſequuntur: atque honores
Tuos templaq; & fora
Læta perſonare certant:
Iuſtitiam littora, & cita freta reſonant.
At prophana pellitur
Procul fraus abacta ualida

Regentum

Regentum manu : hanc ſeuera Nemeſis
Ab æthra procul intuens ſacra

Antiſtrophe quarta,

AGIT teſqua per horrida,
Inſuliſq; relictis
Vindicibus flagellis
Minitans, Venetaq; ſecuri
Nec mora ulla nec quies
Iuſta pœna ſceleſtos
Plectit, & iuuat bonos,
Terror aſsiduus
Coercet inſolentiores;
Neque errantibus tamen
Deſit æqua mens patrum, atque
Aemula dijs : inde eo eſt
Venia facilior,
Quo ſeuera pœniten-
tia extat magis : ſtabilibus
Reip. uerenda grauitas
Dei nutibus acta uindicat.

Epodos quarta.

AVET tenuis hanc camœna
Celebrare uerſu,
Et urbis inclytæ decus per altos
Vehere uolantibus læta uertices
Rotis : ſed anheli geminunt iugales,
Neque ultra iuga perferunt madentia, at
Tu fac dea ut illa iugiter
Vt palmat floreat,
Et creſcat ut Indis
Arbos odora montibus,
Neque imperio limes ob-
ſtet ullus, neque ætas; petat inclyta
Fama domos olympi.

VENETIIS, in ædibus Pauli Manutij,
Aldi filij, M. D. LIIII.

BIBLIOTECA NAZ
ROMA
VITTORIO EMANUELE

